

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

**ΣΧΟΛΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ
& ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών:
Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

***Η Πολιτική Οικονομία της Ανατολικής Μεσογείου
Προοπτικές συνεργασίας των κρατών για την εκμετάλλευση των
ενεργειακών πόρων***

Φοιτητής: Νικόλαος Ε. Μελαχρόπουλος

ΑΜ: ΜΘ 15016

Επιβλέπων: Σπ. Ρουκανάς

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα την εργασία, Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Σπυρίδωνα Ρουκανά για την καθοδήγηση και την υπομονή καθόλη της διάρκειας της εκπόνησης της εργασίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη	4
Abstract	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
Μεθοδολογία	7
Δομή	8
Συνεισφορά	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ	10
Εισαγωγή	10
1.1. Η Οικονομία της Αιγύπτου	11
1.2. Η Ελληνική Οικονομία	13
1.3. Η Οικονομία του Ισραήλ	15
1.4. Η Κυπριακή Οικονομία	16
1.5. Η Οικονομία του Λιβάνου	18
1.6. Η Οικονομία της Συρίας	20
1.7. Η Οικονομία της Τουρκίας	21
Συμπεράσματα	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ	26
Εισαγωγή	26
1.1. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Αιγύπτου σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	27
1.2. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Ελλάδας σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	28
1.3. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις του Ισραήλ σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	30
1.4. Οι Κυπριακές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	32
1.5. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις του Λιβάνου σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	34
1.6. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Συρίας σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	36
1.7. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Τουρκίας σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	38
Συμπεράσματα	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ	41
Εισαγωγή	41
1.1. Οι εμπορικές σχέσεις της Αιγύπτου με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	42

1.2.	Οι εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	45
1.3.	Οι εμπορικές σχέσεις του Ισραήλ με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	49
1.4.	Οι εμπορικές σχέσεις της Κύπρου με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	51
1.5.	Οι εμπορικές σχέσεις του Λιβάνου με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	55
1.6.	Οι εμπορικές σχέσεις της Συρίας με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	58
1.7.	Οι εμπορικές σχέσεις της Τουρκίας με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου	61
	Συμπεράσματα	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

	Εισαγωγή	68
1.1.	Ο Τουρισμός στην Αιγυπτιακή Οικονομία	69
1.2.	Ο Τουρισμός στην Ελληνική Οικονομία	70
1.3.	Ο Τουρισμός στην Οικονομία του Ισραήλ	72
1.4.	Ο Τουρισμός στην Κυπριακή Οικονομία	73
1.5.	Ο Τουρισμός στην Οικονομία του Λιβάνου	74
1.6.	Ο Τουρισμός στην Οικονομία της Συρίας	75
1.7.	Ο Τουρισμός στην Οικονομία της Τουρκίας	76
	Συμπεράσματα	77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ο ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ **Ενεργειακό Μίγμα – Κοιτάσματα - Προοπτικές**

	Εισαγωγή	79
5.1.	Ο ενεργειακός τομέας στην Αίγυπτο	80
5.2.	Ο ενεργειακός τομέας στην Ελλάδα	82
5.3.	Ο ενεργειακός τομέας στο Ισραήλ	86
5.4.	Ο ενεργειακός τομέας στην Κύπρο	88
5.5.	Ο ενεργειακός τομέας του Λιβάνου	91
5.6.	Ο ενεργειακός τομέας της Συρίας	93
5.7.	Ο ενεργειακός τομέας της Τουρκίας	95
	Συμπεράσματα	100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

	Οι προοπτικές συνεργασίας των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων	102
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	109
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	118

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των προϋποθέσεων συνεργασίας των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου (Αίγυπτος, Ελλάδα, Ισραήλ, Κύπρος, Λίβανος, Συρία, Τουρκία), προκειμένου για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της περιοχής με ερμηνευτικό εργαλείο τη Διεθνή Πολιτική Οικονομία, και χρονικό πεδίο μελέτης από το 2004, όταν η Κύπρος εισήλθε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, γεγονός που επέφερε ανακατατάξεις στην περιοχή σε οικονομικό επίπεδο καθώς και στις διακρατικές σχέσεις. Παρουσιάζεται η μακροοικονομική αποτύπωση των Εθνικών Οικονομιών αναδεικνύοντας ενδεχόμενες μακροοικονομικές ανισορροπίες, εξετάζονται οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις μεταξύ των κρατών, οι εμπορικές τους σχέσεις, η σημασία του τουρισμού και αξιολογείται το ενεργειακό status καταγράφοντας διαχρονικά το ενεργειακό μίγμα και τις προοπτικές που διανοίγονται με την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων. Οι ανακαλύψεις των κοιτασμάτων Φυσικού Αερίου, δύνανται να επιφέρουν σημαντικότερες αλλαγές στις Εθνικές Οικονομίες μετατρέποντας κράτη καταναλωτές σε καθαρούς εξαγωγείς. Αυτή η προοπτική εξετάζεται στο πλαίσιο του σκοπού της εργασίας, στη βάση της ρεαλιστικής προσέγγισης, θεωρώντας κυρίαρχο δρώντα το κράτος, λαμβάνοντας υπόψιν και τις εντάσεις στη διαχρονικά ταραγμένη περιοχή της λεκάνης της Λεβαντίνης. Βάση της ανάλυσης, αναδεικνύεται προσφορότερη επιλογή συνεργασίας στην κατεύθυνση των υφιστάμενων υποδομών Φυσικού Αερίου, ώστε να υπερκεραστούν τα διαχρονικά γεωπολιτικά εμπόδια και να μην κατασταθεί ανεκμετάλλευτη η ευκαιρία που παρουσιάζεται.

ABSTRACT

Using the tool of the International Political Economy, this thesis aims to assess the existence of conditions which facilitate the co-operation of Eastern Mediterranean states (Egypt, Greece, Israel, Cyprus, Lebanon, Syria, Turkey) for the purpose of exploitation of region's energy resources, starting from 2004 when Cyprus became a member of the European Union, as this is considered a milestone that significantly affected the relations between the states. In this context, the fundamental macroeconomic indicators are reviewed, revealing possible microeconomic imbalances (sometimes persistent), the Foreign Direct Investments among the states, their bilateral trade, the importance of the tourism and the energy mix together with the potential of the exploitation of the energy resources are assessed. Natural Gas fields' discoveries can positively impact the National Economies and result in transition of states from consumers to exporters. This potential is examined under the realistic approach considering the state as the main actor, taking into account the historical conflicts in the Levantine Basin. As per this analysis, states' co-operation based on the existing Natural Gas infrastructure, appears to be the most suitable option under the circumstances in an effort to overcome the geopolitical obstacles and ensure this opportunity will be materialized.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια πληρέστερης κατανόησης της Πολιτικής Οικονομίας της Ανατολικής Μεσογείου από τη σκοπιά της πρόκλησης εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων της περιοχής. Σε αυτό το πλαίσιο, επιχειρείται η μελέτη της Πολιτικής Οικονομίας των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου, και πιο συγκεκριμένα της Αίγυπτου, Ελλάδας Ισραήλ, Κύπρου, Λιβάνου, Συρίας και Τουρκίας, προκειμένου να διερευνηθεί κατά πόσο υφίστανται οι προϋποθέσεις συνεργασίας μεταξύ των αυτών των χωρών και παράλληλα κατά πόσο υφίσταται η δυνατότητα περαιτέρω εμβάθυνσης της συνεργασίας αυτής προκειμένου για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της περιοχής.

Το πεδίο μελέτης ορίζεται η χρονική περίοδος από το 2004 έως το τέλος του 2017 με επιπλέον στοιχεία έως το 2020 (όπου εξυπηρετείται η ανάλυση) δεδομένου ότι η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004 στοιχειοθετεί ένα γεγονός ευρύτερης σημασίας που άλλαξε τις ισορροπίες στην περιοχή τόσο σε οικονομικό επίπεδο όσο και στο επίπεδο των σχέσεων μεταξύ των κρατών. Το συγκεκριμένο χρονικό πεδίο κρίνεται ικανό για τη συλλογή επαρκών στοιχείων / δεδομένων για τη μελέτη αυτή.

Η μελέτη υποστηρίζεται με τη συγκριτική ανάλυση εμπειρικών δεδομένων . Πρόκειται για ανάλυση στατιστικών δεδομένων και παρατηρήσεων. Τα στοιχεία συλλέγονται για τις χώρες αυτές στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, αναλύονται ώστε να αποτυπωθεί η μακροοικονομική κατάσταση των χωρών, μελετώντας τους παρακάτω θεμελιώδεις Μακρο-Οικονομικούς δείκτες και συγκεκριμένα: ΑΕΠ, Δημόσιο Χρέος, Δημοσιονομικό Έλλειμα, Ρυθμός Οικονομικής Μεγένθυσης, Πληθωρισμός, Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ, Ανεργία και Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών για το χρονικό διάστημα από το 2004 έως το 2017. Καθώς οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις είναι σημαντικό και αναπόσπαστο στοιχείο της Παγκόσμιας Οικονομίας, για το σκοπό της παρούσας μελέτης εξετάζονται οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις μεταξύ των κρατών για την παραπάνω περίοδο. Επίσης, διαπιστώνεται η σημασία του διεθνούς τουρισμού για τις οικονομίες των υπό εξέταση κρατών, ως παράγοντας που προάγει τις διακρατικές συνεργασίες και ταυτόχρονα συνεισφέρει στην οικονομική ανάπτυξη και οικονομική ισχύ των κρατών (μέσω της «συμμετοχής» του στη δημιουργία πλούτου). Παράλληλα εξετάζονται οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των επιλεγμένων χωρών από το 2004 και έπειτα με στόχο να διαπιστωθεί ο βαθμός της

οικονομικής αλληλεξάρτησης για τις εν λόγω χώρες και κατ' επέταση κατα πόσο δημιουργούνται οι προϋποθέσεις περαιτέρω εμβάθυνσης σε ζητήματα όπως αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων της περιοχής.

Στη διερεύνηση της ύπαρξης προϋποθέσεων εμβάθυνσης των σχέσεων των υπό εξέταση χωρών προκειμένου για την αξιοποίηση των ενεργών πόρων της περιοχής, το ενεργειακό προφίλ της κάθε χώρας είναι καίριας σημασίας. Κατά συνέπεια το ενεργειακό *status quo* των χωρών μελετάται μέσα από το πρίσμα του ενεργειακού μίγματος για κάθε κράτος, της εξάρτησής από τις εισαγωγές αλλά και από τη σκοπιά των κοιτασμάτων που ανακαλύφθηκαν τα τελευταία χρόνια και των προοπτικών εκμετάλλευσής τους.

Μεθοδολογία

Το βασικό μεθοδολογικό εργαλείο στην προσπάθεια αυτή, είναι η Διεθνής Πολιτική Οικονομία, με τα χαρακτηριστικά που προσδίδονται σε αυτή από τον Gilpin (2007). Συνεπώς η Διεθνής Πολιτική Οικονομία των υπό εξέταση χωρών, δεν αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο των συνόρων τους, αλλά σε σχέση με τον περίγυρο και το γίνεσθαι της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου και πέραν αυτού. Στο επίπεδο αυτό, λαμβάνονται υπόψιν όλοι οι φορείς της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας όπως έχουν διαμορφωθεί στο σύγχρονο περιβάλλον. Παράλληλα, οι θεωρητικές προσεγγίσεις της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, (κρατικοκεντρική – ρεαλιστική, φιλελεύθερη, κονστρουκτιβιστική αλλά και οι πιο σύγχρονες παραλλαγές αυτών) δεν εκλαμβάνονται ως αντικρουόμενες και ανταγωνιστικές αλλά ως συμπληρωματικά εργαλεία προκειμένου για την αξιολόγηση των υπό εξέταση ζητημάτων.

Με τις παραπάνω αρχές του μεθοδολογικού πλαισίου θα είναι δυνατή η αξιολόγηση της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου και των παραμέτρων αυτής ως προς το πλαίσιο συνεργασίας των χωρών αυτών. Μια αξιολόγηση που τελικά θα οδηγήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς το σκοπό της παρούσας μελέτης και ως προς το ερευνητικό ερώτημα όπως διατυπώθηκαν παραπάνω.

Προκειμένου για την πραγματοποίηση της έρευνας και την επίτευξη των στόχων της, θα χρησιμοποιήθηκαν πρωτογενείς πηγές για την άντληση των στοιχείων που αφορούν τις

υπό εξέταση χώρες. Παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν δευτερογενείς πηγές προκειμένου για την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και ερευνητικής εργασίας άλλων μελετητών για το συγκεκριμένο ζήτημα.

Δομή

Με βάση τα παραπάνω, η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη:

1. Αξιολογώντας τις οικονομίες των Κρατών

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η αποτύπωση της οικονομικής κατάστασης των επτά (7) κρατών που αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, μέσω της παράθεσης και αξιολόγησης θεμελιωδών μακρο-οικονομικών μεγεθών για κάθε κράτος την υπό εξέταση περίοδο.

2. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται και αξιολογείται το επενδυτικό προφίλ των επιλεγμένων κρατών και πιο συγκεκριμένα παρουσιάζονται για κάθε κράτος οι εισροές / εκροές των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από και προς τα υπόλοιπα υπό εξέταση κράτη.

3. Εμπορικές Σχέσεις μεταξύ των Κρατών

Οι εμπορικές σχέσεις των υπό εξέταση κρατών μεταξύ τους αναλύονται στο Τρίτο Κεφάλαιο, όπου παρουσιάζονται τα στοιχεία για την υπό εξέταση περίοδο για κάθε κράτος ξεχωριστά

4. Η Συνεισφορά του Τουρισμού

Στο Τέταρτο κεφάλαιο αξιολογείται η συνεισφορά του τουρισμού στην οικονομία των επιλεγμένων κρατών με την παρουσίαση των εδόσων από το διεθνή τουρισμό.

5. Ο Ενεργειακός τομέας

Το ενεργειακό status των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου αποτύπωνεται στο Πέμπτο κεφάλαιο μέσω του ενεργειακού μίγματος και των προοπτικών εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων στα κράτη που τα κοιτάσματα αυτά ανακαλύφθηκαν.

6. Η προοπτική της εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων - Συμπεράσματα

Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί ουσιαστικά μια ανάλυση των αποτελεσμάτων / δεδομένων των προηγούμενων κεφαλαίων ούτως ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα και να αξιολογηθεί / απαντηθεί το ερευνητικό ερώτημα που διατυπώθηκε.

Συνεισφορά

Ο στόχος της προσπάθειας αυτής είναι η συνεισφορά στην κριτική αξιολόγηση και την απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος που είναι η μελέτη της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας των υπό εξέταση κρατών και της δυνατότητας εμβάθυνσης της συνεργασίας τους προκειμένου για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της περιοχής. Επιπλέον, η κριτική αξιολόγηση και η προσπάθεια απάντησης του ερευνητικού ερωτήματος στοχεύει στο να συνεισφέρει στην περεταίρω μελέτη και έρευνα του ζητήματος σε ακαδημαϊκό επίπεδο καθώς και στην πιθανή ανάληψη πρωτοβουλιών σε εφαρμοσμένο επίπεδο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Εισαγωγή

Είναι γενικά παραδεκτό στη σύγχρονη εποχή, ότι το διεθνές σύστημα βασίζεται στον πλούτο που παράγεται από τις εθνικές οικονομίες, καθιστώντας πλέον τα οικονομικά ζητήματα ιδιαίτερα σημαντικά για την εξέλιξη των διεθνών σχέσεων. Η εθνική ανεξαρτησία και εν τέλει η επιβίωση μιάς χώρας προϋποθέτει χωρίς αμφιβολία μία εύρωστη οικονομία, όπως εμφατικά παρουσιάστηκε εξ' άλλου και από το Θουκιδίδη (Πλατιάς, 1999, σ. 48, 49). Κατά συνέπεια, οι διακρατικές σχέσεις καθορίζονται σε σημαντικό βαθμό από τον οικονομικό παράγοντα και την οικονομική ισχύ μέσω των οποίων επηρεάζονται οι αποφάσεις των ίδιων αλλά και των άλλων κρατών.

Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η Οικονομική Μεγέθυνση, το Δημόσιο Χρέος, το Δημοσιονομικό Έλλειμμα, ο Πληθωρισμός, η Ανεργία, το Εμπορικό Ισοζύγιο, αποτελούν θεμελιώδεις μακρο-οικονομικούς δείκτες που καθορίζουν το προφίλ και κατά πόσο εύρωστη – και κατ' επέκταση ισχυρή – είναι μια οικονομία, ενώ ταυτόχρονα πιθανές ανισορροπίες επηρεάζουν τη στρατηγική του κράτους και τη συμπεριφορά του σε σχέση με τα άλλα κράτη συμπεριλαμβανομένης και της στρατηγικής στην εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων, που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, είναι καίριας σημασίας οι διαφορές μεταξύ των εθνικών οικονομιών και με το πραπάνω σκεπτικό, στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται μια «ακτινογραφία» των εθνικών οικονομιών των κρατών της περιοχής για την περίοδο μελέτης από το 2004 έως το 2017.

Στις σελίδες που ακολουθούν παρουσιάζονται για κάθε κράτος (με αλφαβητική σειρά παρουσίασης), οι προαναφερθέντες θεμελιώδεις μακρο-οικονομικοί δείκτες: ΑΕΠ, Δημόσιο Χρέος (ως ποσοστό του ΑΕΠ), Δημοσιονομικό Έλλειμμα (ως ποσοστό του ΑΕΠ), Ρυθμός Οικονομικής Μεγέθυνσης, Πληθωρισμός, Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ, Ανεργία και Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ως ποσοστό του ΑΕΠ). Πηγή των στοιχείων (που παρατίθενται σε Πίνακες) είναι η βάση δεδομένων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

1.1. Η οικονομία της Αιγύπτου

Από τη μελέτη των θεμελιωδών Μακρο-Οικονομικών δεικτών, όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 1, παρατηρείται αρχικά ότι η Παγκόσμια Οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2007, δε φαίνεται να επηρέασε την Αιγυπτιακή οικονομία, καθώς σχεδόν όλοι θεμελιώδεις μακρο-οικονομικοί δείκτες παρουσίασαν σχετική βελτίωση από το 2007 μέχρι και το 2011.

Παρατηρείται υψηλός ρυθμός οικονομικής μεγένθυσης από το 2004 έως και το 2010 (ξεπερνώντας μάλιστα το 7% το 2007 και 2008), ο οποίος, όμως, ανακόπτεται με το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης το 2011 και ανακάμπτει πάνω από τα επίπεδα του 4% από το 2015.

Το δημόσιο χρέος διατηρείται σε υψηλά επίπεδα (85% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο για την υπό εξέταση περίοδο) και παρά τη σημαντική μείωσή του από το 2006 μέχρι το 2011 παρατηρείται σημαντική αύξηση τα επόμενα έτη, ξεπερνώντας το 2017 το 100% ΑΕΠ, καθιστώντας το παράγοντα ατάθειας για την Αιγυπτιακή Οικονομία.

Ταυτόχρονα, παρατηρείται διαχρονικά δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο μάλιστα βαίνει αυξητικά και τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε διψήφια ποσοστά.

Πίνακας 1: Θεμελιώδεις Μακρο-Οικονομικοί Δείκτες της Αιγυπτιακής Οικονομίας για την περίοδο 2004 – 2017

	ΑΕΠ (Τρέχου-σες τιμές δισ.Δολλάρια α ΗΠΑ)	Δημόσιο Χρεος (%ΑΕΠ)	Δημοσιονομικό Έλλειμμα (%ΑΕΠ)	Ρυθμός Οικονομικής Μεγενθυσης	Πληθωρισμός	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (Δολλάρια ΗΠΑ)	Ανεργία (%)	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (%ΑΕΠ)
2004	82.855	96,5	-7,9	4,1	8,1	1195,4	10,5	4,1
2005	94.127	98,3	-8,0	4,5	8,8	1330,5	11,5	2,8
2006	112.902	85,9	-8,7	6,8	4,2	1563,5	10,9	-0,9
2007	137.055	76,3	-7,2	7,1	11,0	1861,1	9,2	0,0
2008	170.797	66,8	-7,4	7,2	11,7	2270,4	8,7	-1,4
2009	198.316	69,5	-6,6	4,7	16,2	2578,1	9,4	-3,8
2010	230.024	69,6	-7,9	5,1	11,7	2921,8	9,2	-1,9
2011	247.726	72,8	-9,3	1,8	11,1	3077,3	10,4	-2,5
2012	278.769	73,8	-9,9	2,2	8,7	3383,1	12,4	-3,6
2013	288.007	84,0	-13,3	3,3	6,9	3400,3	13,0	-2,2
2014	305.567	85,1	-11,8	2,9	10,1	3524,4	13,4	-0,8
2015	332.075	88,5	-11,4	4,4	11,0	3731,2	12,9	-3,6
2016	332.349	96,9	-10,9	4,3	10,2	3684,6	12,7	-6,0
2017	-	101,2	-9,5	4,1	23,5	-	12,2	-5,9

Πηγή: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017

Διαχρονικά ελλειματικό είναι και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το οποίο επίσης βαίνει αυξητικά στα επίπεδα του 6% του ΑΕΠ υποδηλώνοντας ζητήματα για την ανταγωνιστικότητα της Αιγυπτιακής Οικονομίας και του παραγωγικού μοντέλου, αυξάνοντας τις ανάγκες για κεφάλαιο από το εξωτερικό και αποτελώντας εν τέλει παράγοντα μακρο-οικονομικής αστάθειας και ανισορροπίας.

Ο πληθωρισμός, αν και κινείται από το 2004 έως το 2006 σε μονοψήφια επίπεδα, παρουσιάζει αυξητική τάση τα τελευταία χρόνια φτάνοντας το 2016 το 11%.

Η ανεργία κινείται στα επίπεδα του 11% κατά μέσο όρο βαίνοντας παρόλα αυτά επιδεινούμενη από το 2014 και μετά, ενώ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ακολουθεί την πορεία του ΑΕΠ, στα επίπεδα βέβαια των 2,640 Δολλαρίων ΗΠΑ κατά μέσο όρο.

1.2. Η Ελληνική Οικονομία

Στον Πίνακα 2, παρατίθενται οι θεμελιώδεις μακρο-οικονομικοί δείκτες της Ελληνικής οικονομίας, όπου παρατηρείται ότι το πλέον κρίσιμο ζήτημα αποτελεί το δημόσιο χρέος το οποίο διατηρείται σε επίπεδα άνω του 100% του ΑΕΠ, ενώ από το 2016 και μετά ξεπερνά το 180% του ΑΕΠ, ποσοστό που το καθιστά μη βιώσιμο συνδυαζόμενο μάλιστα με το ιδιαίτερα υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο μάλιστα το 2009 βρίσκεται στο -15% του ΑΕΠ.

Μετά την ένταξη της Ελλάδας στον Τριμερή Μηχανισμό Στήριξης, το δημοσιονομικό έλλειμμα φαίνεται να αντιμετωπίζεται από το 2014 και μετά, φτάνοντας σε πλεόνασμα το 2016 (1%) για να παρουσιαστεί εκ νέου δημοσιονομικό έλλειμμα (-1,7%) την επόμενη χρονιά.

Ο ρυθμός οικονομικής μεγένθυσης για τα υπό εξέταση έτη είναι συνολικά αρνητικός, (ξεπερνώντας το 2011 το -9%) και μόνο κατά τα τελευταία έτη παρατηρείται μια μικρή αύξηση. Αποτέλεσμα αυτών είναι η συνολική συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά την υπό εξέταση περίοδο κατά περίπου 20%.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ακολουθεί αντίστοιχη πορεία και συρρικνώνεται συνολικά κατά περίπου 15%.

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι διαχρονικά ελλειμματικό (ξεπερνώντας το 2008 το -15% του ΑΕΠ), υποδηλώνοντας ζητήματα για την ανταγωνιστικότητα και το παραγωγικό μοντέλο της Ελληνικής οικονομίας. Κατά τα τελευταία έτη, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών δείχνει να μειώνεται, όχι όμως ως αποτέλεσμα της αύξησης των εξαγωγών αλλά (όπως αποδεικνύεται) ως αποτέλεσμα της μείωσης των εισαγωγών καθώς το διαθέσιμο εισόδημα μειώθηκε σημαντικά.

Πίνακας 2: Θεμελιώδεις Μακρο-Οικονομικοί Δείκτες της Ελληνικής Οικονομίας για την περίοδο 2004 – 2017

	ΑΕΠ (Τρέχουσες τιμές δισ. Δολλάρια ΗΠΑ)	Δημοσιο Χρεος (%ΑΕΠ)	Δημοσιονομικό Έλλειμμα (%ΑΕΠ)	Ρυθμός Οικονομικής Μεγενθυσης	Πληθωρισμός	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (Δολλάρια ΗΠΑ)	Ανεργία (%)	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (%ΑΕΠ)
2004	240.848	102,9	-8,8	5,1	3,0	22014,6	10,6	-7,7
2005	248.207	107,4	-6,2	0,6	3,5	22626,1	10,0	-8,9
2006	273.558	103,6	-5,9	5,7	3,3	24858,3	9,0	-11,5
2007	318.94	103,1	-6,7	3,3	3,0	28900,0	8,4	-15,2
2008	356.140	109,4	-10,2	-0,3	4,2	32198,0	7,8	-15,1
2009	330.837	126,7	-15,1	-4,3	1,3	29819,2	9,6	-12,3
2010	299.919	146,3	-11,2	-5,5	4,7	26972,9	12,7	-11,4
2011	288.062	172,1	-10,3	-9,1	3,1	25896,9	17,9	-10,0
2012	245.807	159,6	-6,6	-7,3	1,0	22171,9	24,4	-3,8
2013	239.937	177,9	-3,7	-3,2	-0,9	21805,3	27,5	-2,0
2014	236.455	180,9	-4,1	0,4	-1,4	21639,9	26,5	-1,6
2015	194.958	179,4	-3,1	-0,2	-1,1	17955,2	24,9	0,1
2016	194.639	181,6	1,0	0,0	0,01	18049,3	23,6	-0,6
2017	204.299	180,2	-1,7	1,8	1,2	18945,1	22,3	-0,2

Πηγή: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017

Η ανεργία κατά το πρώτο μισό της υπό εξέτασης περιόδου κινείται κάτω από το 10%, εκτινάσσεται όμως σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα από την ένταξη στο μηχανισμό στήριξης το 2011 και μετά, ξεπερνώντας μάλιστα το 27% το 2013 ενώ τα τελευταία έτη κυμαίνεται περίπου στο 23%.

Ο πληθωρισμός αρχικά κινείται στα πλαίσια των απαιτήσεων της ONE (γύρω στο 3%) όμως από την ένταξη στον Τριμερή Μηχανισμό Στήριξης παρατηρείται αποπληθωρισμός.

1.3. Η Οικονομία του Ισραήλ

Οι θεμελιώδεις μακρο-οικονομικοί δείκτες της οικονομίας του Ισραήλ, παρουσιάζουν εν γένει βελτίωση κατά τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3, ο ρυθμός οικονομικής μεγένθυσης είναι ικανοποιητικός συντελώντας στην αύξηση του ΑΕΠ σωρευτικά πάνω από 60%.

Αντίστοιχα αυξητική πορεία ακολουθεί και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Πίνακας 3: Θεμελιώδεις Μακρο-Οικονομικοί Δείκτες της Οικονομίας του Ισραήλ για την περίοδο 2004 – 2017

	ΑΕΠ (Τρέχουσες Τιμές - Δισ. Δολάρια ΗΠΑ)	Δημοσιο Χρεος (%ΑΕΠ)	Δημοσιονομικό Έλλειμμα (%ΑΕΠ)	Ρυθμός Οικονομικής Μεγενθυσης	Πληθωρισμός	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (Δολάρια ΗΠΑ)	Ανεργία (%)	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (%ΑΕΠ)
2004	135.446	91,3	-5,1	5,0	-0,4	19900,5	12,9	1,5
2005	142.463	88,2	-4,0	4,1	1,3	20566,7	11,2	3,1
2006	153.967	80,0	-1,7	5,7	2,1	21834,1	10,5	4,2
2007	178.707	73,1	-0,7	6,2	0,5	24902,8	9,2	3,2
2008	215.839	71,9	-2,7	3,0	4,6	29540,6	7,7	0,9
2009	207.417	74,6	-5,6	1,5	3,3	27722,0	9,4	3,3
2010	233.611	70,7	-3,5	5,5	2,7	30654,3	8,3	3,7
2011	261.627	68,8	-2,7	5,2	3,5	33701,5	7,1	2,2
2012	257.295	68,4	-4,7	2,2	1,7	32539,3	6,9	0,4
2013	292.492	67,1	-4,0	4,2	1,5	36307,2	6,3	3,1
2014	308.415	66,1	-3,2	3,5	0,5	37556,3	6,0	4,0
2015	299.094	64,2	-2,7	2,6	-0,6	35705,4	5,3	4,8
2016	317.748	62,3	-2,5	4,0	-0,5	37192,1	4,8	3,6
2017	348.006	62,7	-3,2	3,1	0,2	39974,3	4,3	4,1

Πηγή: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017

Το δημόσιο χρέος το 2004 κυμαινόταν σε ανησυχητικά επίπεδα (πάνω από το 91% του ΑΕΠ), εν συνεχεία όμως αντιμετωπίστηκε, με αποτέλεσμα να περιοριστεί στο 62,7% ΑΕΠ το 2017.

Διαχρονικά παρατηρείται δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο όμως παρουσιάζει διακυμάνσεις ξεκινώντας από -5,1% του ΑΕΠ το 2004, εν συνεχεία περιορίζεται βαθμιαία ώστε το 2007 καταγράφεται ως -0,7% του ΑΕΠ, αυξάνεται στο -5,6% του ΑΕΠ το 2009 για να περιοριστεί το 2017 στο -3.2% του ΑΕΠ.

Ο πληθωρισμός κινείται σε ελεγχόμενα χαμηλά επίπεδα, ενώ από το 2014 και μετά παρατηρείται αποπληθωρισμός.

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι πλεονασματικό και τα τελευταία χρόνια κινείται σε επίπεδα άνω του 4% του ΑΕΠ υποδηλώνοντας την ανταγωνιστικότητα της Ισραηλινής οικονομίας.

Τέλος, η ανεργία βρισκόταν σχετικά υψηλά το 2004 (12,9%) κάτι που όμως αντιμετωπίστηκε, με αποτέλεσμα να είναι σημαντικά βελτιωμένη τα τελευταία χρόνια και το 2017 να βρίσκεται στο 4,3%.

1.4. Η Κυπριακή Οικονομία

Συνολικά τα θεμελιώδη μακρο-οικονομικά μεγέθη της Κυπριακής οικονομίας επιδεινώνονται κατά την υπό εξέταση περίοδο.

Τα πρώτα χρόνια μετά την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (1^η Μαΐου 2004) και κατόπιν μετά την ένταξή της στη ζώνη του Ευρώ (1^η Ιανουαρίου 2008), όπως φαίνεται και στον Πίνακα 4, παρατηρείται σημαντική αύξηση του ΑΕΠ, που αντανακλάται και στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ενώ το δημόσιο χρεος μέχρι το 2011 φαίνεται να είναι απόλυτα ελέγξιμο (65,2% του ΑΕΠ το 2011) και ο ρυθμός οικονομικής μεγένθυσης είναι εν γένει θετικός, φτάνοντας το 2007 στο 4,8% και το 2008 στο 3,9%.

Κατά πρώτα χρόνια, παρουσιάζεται δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο επίσης φαίνεται ελεγχόμενο (μάλιστα το 2007 καταγράφεται πλεόνασμα 3,2%), ο πληθωρισμός κινείται σε χαμηλά επίπεδα ενώ η ανεργία σε μονοψήφια ποσοστά με μέγιστο το 7,9% το 2011, δείγματα ότι η διεθνής οικονομικής κρίση που ξέσπασε το 2007 δεν είχε άμεσες χρονικά συνέπειες αλλά μάλλον ετεροχρονισμένες αφού εν τέλει οι θεμελιώδεις μακρο – οικονομικοί δείκτες της Κυπριακής οικονομίας χειροτέρευσαν σημαντικά από το 2012 και έπειτα.

Πίνακας 4: Θεμελιώδεις Μακρο-Οικονομικοί Δείκτες της Κυπριακής Οικονομίας για την περίοδο 2004 – 2017

	ΑΕΠ (Τρέχουσες Τιμές - δισ. Δολλάρια ΗΠΑ)	Δημοσιο Χρεος (%ΑΕΠ)	Δημοσιονομικό Έλλειμμα (%ΑΕΠ)	Ρυθμός Οικονομικής Μεγενθυσης	Πληθωρισμός	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (Δολλάρια ΗΠΑ)	Ανεργία (%)	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (%ΑΕΠ)
2004	17.328	64,7	-3,7	4,6	1,9	23969,9	4,6	-4,5
2005	18.713	64,0	-2,2	3,7	2,0	25527,1	5,3	-5,3
2006	20.422	59,0	-1,0	4,5	2,3	27449,0	4,6	-6,3
2007	24.083	53,1	3,2	4,8	2,2	31774,8	3,9	-10,7
2008	27.972	44,1	0,9	3,9	4,4	36030,4	3,7	-15,5
2009	26.008	52,8	-5,4	-1,8	0,2	32635,6	5,3	-7,7
2010	25.608	55,8	-4,7	1,3	2,6	31262,4	6,3	-11,3
2011	27.454	65,2	-5,7	0,3	3,5	32692,7	7,9	-4,1
2012	25.026	79,3	-5,8	-3,2	3,1	29032,1	11,8	-6,0
2013	24.064	102,2	-4,1	-6,0	0,4	27791,7	15,9	-4,9
2014	23.345	107,1	-0,2	-1,5	-0,3	27208,3	16,1	-4,3
2015	19.57	107,5	-1,4	1,7	-1,5	23105,3	14,9	-2,9
2016	19.81	107,8	-0,3	2,8	-1,2	23351,9	13,0	-5,3
2017	21.109	105,5	0,9	3,4	0,8	24741,0	11,8	-3,8

Πηγή: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017

Η Κύπρος εντάχθηκε στον Τριμερή Μηχανισμό Στήριξης το Μάιο του 2013, όταν το δημόσιο χρέος εκτινάχθηκε πάνω από το 100% του ΑΕΠ και συνεχίζει να είναι πάνω από 105% του ΑΕΠ το 2017.

Το ΑΕΠ συρρικνώνεται σημαντικά τα επόμενα έτη, (όπως και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ), ο ρυθμός οικονομικής μεγένθυσης είναι αρνητικός (-6% το 2013) και μόνο μετά το 2016 ανακάμπτει.

Με την ολοκλήρωση του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής (2016), η Κυπριακή οικονομία φαίνεται να εξομαλύνεται σταδιακά.

Παρατηρείται επίσης διαχρονικά έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το οποίο διογκώνεται στο -15,5% το 2008, κάτι που όμως φαίνεται να αντιμετωπίστηκε, μιάς και παρατηρείται σταδιακός περιορισμός του ελλείμματος φτάνοντας το 2017 στο - 3,8%.

1.5. Η Οικονομία του Λιβάνου

Από τις υπό εξέταση χώρες, και μετά την Κύπρο, ο Λίβανος είναι η χώρα με το χαμηλότερο ΑΕΠ.

Στον Πίνακα 5 παρατηρούμε ότι η οικονομία του Λιβάνου μενθύνεται σε όλα τα υπό εξέταση έτη, ο δε ρυθμός οικονομικής μεγένθυσης είναι αξιοσημείωτος τα πρώτα χρόνια και μέχρι το 2010 όταν καταγράφηκε στο 8%, (το 2009 ήταν στο 10%), στη συνέχεια παρατηρείται σταδιακή πτώση του ρυθμού ο οποίος το 2017 ήταν 1,5%.

Ακολουθώντας ανάλογη πορεία με το ΑΕΠ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σχεδόν διπλασιάστηκε κατά την υπό εξέταση περίοδο.

Από την άλλη πλευρά, το δημόσιο χρέος διατηρείται σε πάρα πολύ υψηλά επίπεδα καθ' όλη την περίοδο που εξετάζουμε, χωρίς να φαίνεται ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί, καθώς το 2004 καταγράφηκε σχεδόν στο 170% του ΑΕΠ, το 2012 μειώθηκε στο 131 % του ΑΕΠ για να ανέλθει πάνω από το 152% του ΑΕΠ το 2017.

Σημαντικό είναι το δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο βρίσκεται κατά μέσο όρο στο -9% του ΑΕΠ και αυξάνεται τα τελευταία έτη αγγίζοντας το 2017 το -10% του ΑΕΠ.

Πίνακας 5: Θεμελιώδεις Μακρο-Οικονομικοί Δείκτες της Οικονομίας του Λιβάνου για την περίοδο 2004 – 2017

	ΑΕΠ (Τρέχουσες Τιμές - δισ. Δολλάρια ΗΠΑ)	Δημοσιο Χρεος (%ΑΕΠ)	Δημοσιονομικό Έλλειμμα (%ΑΕΠ)	Ρυθμός Οικονομικής Μεγενθυσης	Πληθωρισμός	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (Δολλάρια ΗΠΑ)	Ανεργία (%)	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (%ΑΕΠ)
2004	21.146	169,7	-9,8	6,0	1,7	5487,2	n/a	-15,8
2005	21.490	179,0	-8,6	2,7	-0,7	5390,2	n/a	-13,6
2006	22.049	183,1	-10,6	1,7	5,6	5404,3	n/a	-7,2
2007	24.873	169,0	-10,9	9,3	4,1	6008,4	n/a	-8,2
2008	29.228	160,9	-9,8	9,2	10,8	6982,1	n/a	-11,0
2009	35.477	144,2	-8,1	10,1	1,2	8353,7	n/a	-11,9
2010	38.420	136,9	-7,5	8,0	4,0	8.850,22	n/a	-20,3
2011	40.076	133,9	-5,9	0,9	5,0	9143,9	n/a	-15,4
2012	43.869	131,5	-8,5	2,8	6,6	9914,1	n/a	-24,0
2013	46.014	138,0	-9,0	2,6	4,8	10399,0	n/a	-26,7
2014	47.833	139,2	-6,3	2,0	1,9	10810,1	n/a	-26,4
2015	49.459	142,2	-7,6	0,8	-3,7	11177,5	n/a	-18,7
2016	50.458	148,7	-9,3	1,0	-0,8	11294,7	n/a	-18,6
2017	52.698	152,3	-9,9	1,5	3,1	11684,0	n/a	-18,0

Πηγή: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017

Η ανταγωνιστικότητα της Λιβανέζικης οικονομίας είναι επίσης ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα όπως αποδεικνύεται από το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο είναι διαχρονικά πολύ υψηλό χωρίς καμία ένδειξη ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί,

καθώς μετά από μια σχετική μείωση από -15,8% του ΑΕΠ το 2004 σε -7,2% του ΑΕΠ το 2006, εκτινάχθηκε στο -26,7% του ΑΕΠ το 2013 και συνεχίζει (αν και μειούμενο) σε υψηλά επίπεδα του -18% του ΑΕΠ.

1.6. Η Οικονομία της Συρίας

Είναι μάλλον αναμενόμενο, λόγω του πολέμου που ξέσπασε στη Συρία να μην είναι διαθέσιμα τα θεμελιώδη μακρο-οικονομικά μεγέθη της Συριακής οικονομίας από το 2011 και μετά, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 6.

Κατά συνέπεια, τα σχόλια που προκύπτουν αλλά και τα όποια συμπεράσματα εξάγονται ενδέχεται να μην είναι ασφαλή και αντιπροσωπευτικά.

Πίνακας 6: Θεμελιώδεις Μακρο-Οικονομικοί Δείκτες της Οικονομίας της Συρίας για την περίοδο 2004 – 2017

	ΑΕΠ (Τρέχουσες τιμές - δις. Δολλάρια ΗΠΑ)	Δημοσιο Χρεος (%ΑΕΠ)	Δημοσιονομικό Έλλειμμα (%ΑΕΠ)	Ρυθμός Οικονομικής Μεγενθυσης	Πληθωρισμός	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (Δολλάρια ΗΠΑ)	Ανεργία (%)	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (%ΑΕΠ)
2004	25.204	113,0	-4	7	4	1361,5	12,3	-3,1
2005	28.881	50,7	-4	6	7,24	1510,4	8,1	-2,2
2006	33.824	45,0	-1,12	5	10,39	1726,0	8,2	1,4
2007	40.488	42,7	-3	6	5	2016,1	8,4	-0,2
2008	52.631	37,3	-3	4	15	2,557.21	10,9	-1,3
2009	53.939	31,2	-3	6	3	2557,3	8,1	-2,9
2010	60.043	30,0	-7,79	3,44	4	2806,7	8,6	-2,8
2011	-	-	-	-	-	-	-	-
2012	-	-	-	-	-	-	-	-
2013	-	-	-	-	-	-	-	-
2014	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	-	-	-	-	-	-	-	-
2016	-	-	-	-	-	-	-	-
2017	-	-	-	-	-	-	-	-

Πηγή: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017

Από τον Πίνακα 6 παρατηρούμε ότι ο ρυθμός οικονομικής μεγένθυσης για τα έτη από το 2004 μέχρι και το 2009 είναι αξισημείωτος και κυμαίνεται κατά μέσο όρο στο 6% για να περιοριστεί το 2010 στο 3,44%.

Το δημόσιο χρέος μειώνεται δραστικά από το 113% του ΑΕΠ το 2004 στο 50,7% του ΑΕΠ το 2005 και συνεχίζει να βαίνει μειούμενο, για να καταγραφεί στο 30% του ΑΕΠ το 2010.

Διαχρονικά η Συριακή οικονομία παρουσιάζει δημοσιονομικό έλλειμμα, σε ελεγχόμενα επίπεδα πάντως, (περίπου -3% του ΑΕΠ), με εξαίρεση το τελευταίο έτος πριν το ξέσπασμα του πολέμου όταν και το έλλειμμα ανήλθε στο -7,8% του ΑΕΠ.

Ο πληθωρισμός για τα υπό εξέταση έτη παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις ξεκινώντας που φτάνου από το 4% το 2004, στο 15% το 2008 και ξανά στο 4% το 2010.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξάνεται στα χρόνια που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, παρόλα αυτά βρίσκεται το 2010 στα 2.806,7 Δολλάρια ΗΠΑ, ενώ η ανεργία με εξαίρεση το 2004 και το 2008, παραμένει κάτω του 9%.

Τέλος, από τα διαθέσιμα δεδομένα παρατηρείται διαχρονικό έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το οποίο όμως δεν ξεπερνά το -3% ου ΑΕΠ.

1.7. Η Οικονομία της Τουρκίας

Η Τουρκία είναι η χώρα με το υψηλότερο ΑΕΠ από τις υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου και το οποίο αυξάνεται κατά την υπό εξέταση περίοδο.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 7, παρατηρούνται σημαντικά υψηλοί ρυθμοί οικονομικής μεγένθυσης με εξαίρεση την ύφεση το 2008/2009 ως συνέπεια της διεθνούς οικονομικής κρίσης, όμως εν συνεχεία ανακτώνται υψηλοί ρυθμοί οικονομικής μεγένθυσης (11% το 2011) που σταδικά περιορίζονται γύρω στο 3%.

Το δημόσιο χρέος καταγράφεται σε ικανοποιητικά γενικά επίπεδα και το ποσοστό του σε σχέση με το ΑΕΠ μειώνεται από το 58% το 2004 στο μισό (28%) το 2017, που μπορεί να θεωρηθεί και ως αποτέλεσμα του προγράμματος στήριξης του ΔΝΤ στο οποίο η Τουρκία είχε ενταχθεί από το 1999 μέχρι το 2008.

Πίνακας 7: Θεμελιώδεις Μακρο-Οικονομικοί Δείκτες της Οικονομίας της Τουρκίας για την περίοδο 2004 – 2017

	ΑΕΠ (Τρέχουσες Τιμές - δισ. Δολάρια ΗΠΑ)	Δημοσιο Χρεος (%ΑΕΠ)	Δημοσιονομικό Έλλειμμα (%ΑΕΠ)	Ρυθμός Οικονομικής Μεγενθυσης	Πληθωρισμός	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (Δολάρια ΗΠΑ)	Ανεργία (%)	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (%ΑΕΠ)
2004	404.853	57,8	-4,2	9,6	8,6	5952,8	9,7	-3,5
2005	501.163	50,8	-0,8	9,0	8,2	7277,9	9,5	-4,2
2006	550.796	44,8	-0,7	7,1	9,6	7899,0	9,0	-5,7
2007	675.010	38,3	-1,9	5,0	8,8	9562,9	9,2	-5,5
2008	764.643	38,3	-2,7	0,8	10,4	10691,8	10,0	-5,2
2009	644.470	43,9	-5,9	-4,7	6,3	8881,7	13,1	-1,8
2010	772.290	40,1	-3,4	8,5	8,6	10475,6	11,1	-5,8
2011	832.497	36,5	-0,7	11,1	6,5	11140,9	9,1	-8,9
2012	873.696	32,7	-1,8	4,8	8,9	11552,6	8,4	-5,5
2013	950.328	31,3	-1,5	8,5	7,5	12395,4	9,0	-6,7
2014	934.075	28,7	-1,4	5,2	8,9	12022,2	9,9	-4,7
2015	859.449	27,5	-1,3	6,1	7,7	10914,9	10,3	-3,7
2016	863.390	28,1	-2,3	3,2	7,8	10817,4	10,9	-3,8
2017	841.206	27,9	-3,2	5,1	10,9	10434,0	11,2	-4,6

Πηγή: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017

Η Τουρκική οικονομία παρουσιάζει διαχρονικά δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο όμως φαίνεται να περιορίζεται από το 2010 και μετά με αυξητική τάση στο -3,2% το 2017.

Ο πληθωρισμός ο οποίος τα προηγούμενα χρόνια είχε αποσταθεροποιήσει την Τουρκική οικονομία, διατηρείται κατά την περίοδο που εξετάζουμε σε μονοψήφια ποσοστά, όμως κοντά στο 9% ενώ το 2017 φτάνει στο 10,9%.

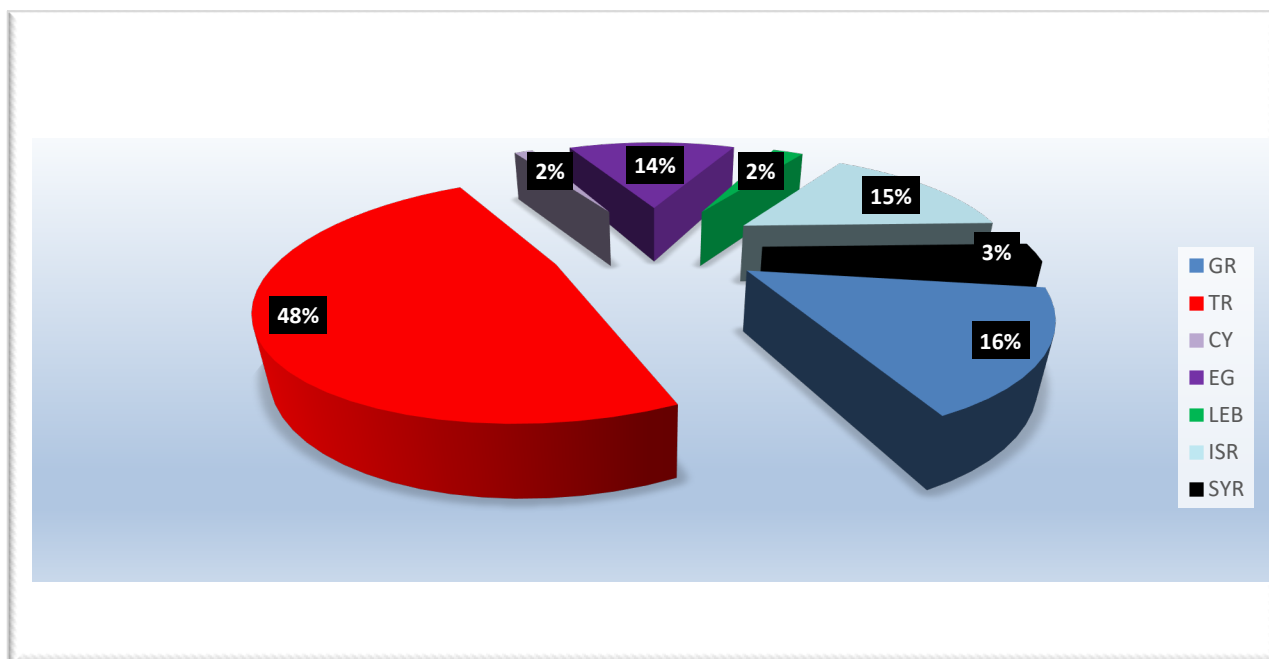
Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι διαχρονικά ελλειμματικό φτάνοντας το 2017 στο -4,6% του ΑΕΠ κάτι που μπορεί να αποτελέσει παράγοντα αποσταθεροποίησης της οικονομίας λόγω του οποίου οι ανάγκες για κεφάλαια από το εξωτερικό είναι διαχρονικά αυξημένες.

Η ανεργία, τέλος, ενώ αρχικά φαίνεται να περιορίζεται στο 8,4% του 2012, παρουσιάζει αυξητική τάση και το 2017 καταγράφεται πάνω από 11%.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, από τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο αυτό, προκύπτει ότι η Τουρκία, η Ελλάδα και Ισραήλ έχουν σταθερά το υψηλότερο ΑΕΠ κατά μέσο όρο, όπως φαίνεται και στο παρακάτω Διάγραμμα 1.

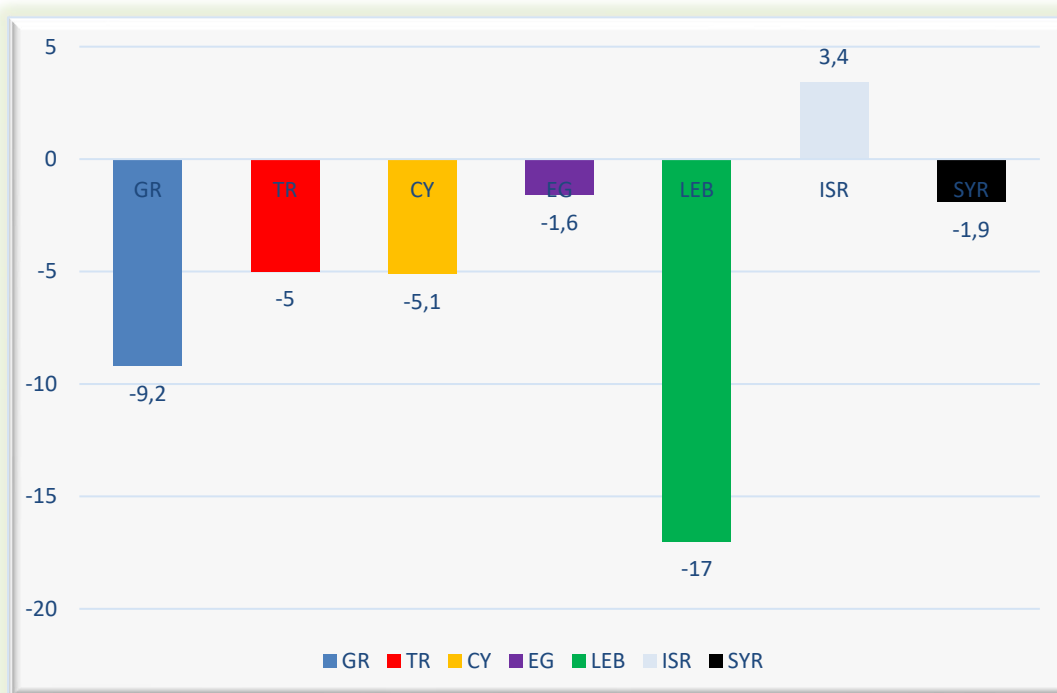
Διάγραμμα 1: Σύγκριση του Μέσου Όρου του ΑΕΠ των υπό εξέταση Κρατών για την περίοδο 2004 – 2017

Επεξεργασία Στοιχείων από *International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017*

Επιπλέον, όλα τα κράτη με εξαίρεση το Ισραήλ έχουν διαχρονικά έλλειμα του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών όπως απεικονίζεται στο Διάγραμμα 2.

Διάγραμμα 2: Σύγκριση του Μέσου Όρου του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών των υπό εξέταση Κρατών για την περίοδο 2004 – 2017

Επεξεργασία Στοιχείων από International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, (Παγκόσμια Τράπεζα, 2020), η Ελλάδα, η Κύπρος και το Ισραήλ είναι χώρες υψηλού εισοδήματος, η Τουρκία και ο Λίβανος χώρες ανώτερου μεσαίου εισοδήματος, η Αίγυπτος χώρα κατώτερου μεσαίου και η Συρία χαμηλού εισοδήματος.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση φαίνεται να επηρέασε σε διαφορετικό βαθμό τις υπό εξέταση χώρες. Μάλιστα, η Τουρκία τα χρόνια αυτά (έχοντας εξέλθει από το πρόγραμμα σταθερότητας του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου) κατέγραψε ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, οι οποίοι όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο επηρέασαν τον ενεργειακό τομέα και τη ζήτηση ενέργειας.

Παράλληλα, οι θεμελιώδεις μακρο-οικονομικοί δείκτες της Αιγύπτου σημείωσαν βελτίωση τα χρόνια που σωβούσε η Παγκοσμια οικονομική κρίση.

Με εξαίρεση το Ισραήλ, οι οικονομίες των υπολοίπων κρατών είναι γενικά «εύθραυστες» παρουσιάζοντας η κάθε μία διαφορετικούς παράγοντες ανισορροπίας. Η Ελλάδα, η Αίγυπτος, η Κύπρος και ο Λίβανος διατηρούν υψηλό Δημόσιο Χρέος και εν γένει στην υπο εξέταση περίοδο, δημοσιονομικό έλλειμμα.

Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Κύπρος, ως μέλη της ζώνης του Ευρώ, δεν έχουν τη δυνατότητα της εφαρμογής δικής τους νομισματικής πολιτικής, ενώ κατά τη διάρκεια που τα κράτη αυτά βρίσκονταν υπό τον Τριμερή Μηχανισμό στήριξης, δεν είχαν δυνατότητα εφαρμογής και του δημοσιονομικού σκέλους της οικονομικής πολιτικής.

Τέλος, το διαχρονικά ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών για όλα τα κράτη (πλην του Ισραήλ), αποτελεί επίσης παράγοντα ανισορροπίας, αναδεικνύοντας ζητήματα για το παραγωγικό μοντέλο των κρατών και την αναταγωνιστικότητα των οικονομιών τους.

Εν κατακλείδι, είναι ασφαλές να θεωρηθεί πως οι οικονομίες των κρατών της περιοχής (με εξαίρεση το Ισραήλ) δεν παρουσιάζουν εύρωστη μακρο-οικονομική εικόνα απαιτώντας σημαντικές αλλαγές στο οικονομικό τους μοντέλο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:

ΟΙ ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Εισαγωγή

Σημαντικό και αναπόσπαστο στοιχείο της συγχρονής παγκόσμιας οικονομίας αποτελούν οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, ως μέσο οικονομικής ανάπτυξης, δημιουργώντας παράλληλα σχέσεις μεταξύ των οικονομιών.

Επιπλέον, μέσω των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, δημόσιων ή ιδιωτικών, επιτυγχάνεται και προβολή του παραγόμενου πλούτου προκειμένου για την περεταίρω αύξηση της οικονομικής ισχύος (υπό το πρίσμα που εξετάσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο).

Κάτω από την παραπάνω οπτική, στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις μεταξύ των υπό εξέταση κρατών στην Ανατολική Μεσόγειο και εξετάζεται κατά πόσο έχουν δημιουργηθεί ή υφίσταται η δυναμική δημιουργίας σχέσεων / δεσμών μεταξύ των οικονομιών των κρατών. Στην παρουσίαση και ανάλυση αυτή, θεωρείται ότι πέρα από τους καθαρά οικονομικούς προσδιοριστικούς παράγοντες, η πλέον σημαντική προϋπόθεση για τη δημιουργία των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων είναι η ευθυγράμμιση οικονομικών συμφερόντων και συμφερόντων ασφαλείας μέσα από την οποία θα δημιουργηθεί ένα ευνοϊκό περιβάλλον για μία ανοιχτή οικονομία (Gilpin, 2007, σ.353) .

Με βάση τα παραπάνω, στο κεφάλαιο αυτό, παρουσιάζονται για κάθε κράτος οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής και για το χρονικό πλαίσιο εξέτασης 2009 – 2020. Τα στοιχεία παρουσιάζονται σε Πίνακες για κάθε κράτος ξεχωριστά, με τη μορφή εισροών / εκροών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, πηγή των οποίων είναι τα δεδομένα από τη «συντονισμένη επισκόπηση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων» του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF - Coordinated Direct Investment Survey (CDIS), 2021).

2.1. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Αιγύπτου σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Πίνακας 8: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Αιγύπτου με τις υπό εξέταση χώρες για την περίοδο 2009 – 2020

ΕΙΣΡΟΕΣ ΑΠΟ (εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ)						
	Κύπρο	Τουρκία	Λίβανο	Ισραήλ	Ελλάδα	Συρία
2009	20	174	-	-	219	-
2010	4	156	-	-	840	-
2011	12	170	439	10	806	-
2012	9	251	438	10	1002	-
2013	11	291	460	-	861	-
2014	23	296	547	-	710	-
2015	14	245	233	-	439	-
2016	C	195	215	-	13	-
2017	C	205	720	-	279	-
2018	19	245	522	-	333	-
2019	44	208	626	-	16	-
2020	42	251	732	-	100	-
ΕΚΡΟΕΣ ΠΡΟΣ (εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ)						
	Κύπρο	Τουρκία	Λίβανο	Ισραήλ	Ελλάδα	Συρία
2009	C	-	-	0	0	-
2010	8	-	-	-	-	-
2011	10	0	94	0	0	-
2012	17	0	97	0	0	-
2013	29	1	100	0	-1	-
2014	C	3	103	0	-1	-
2015	C	3	108	0	0	-
2016	33	1	138	0	0	-
2017	288	2	150	0	0	-
2018	C	1	147	0	13	-
2019	C	4	141	0	20	-
2020	C	6	113	0	29	-

Πηγή: *International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS)*

Η Αίγυπτος φαίνεται να έλκει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις από την Ελλάδα, την Τουρκία και το Λίβανο, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 8.

Την περίοδο 2010 – 2014, οι εισροές από την Ελλάδα ήταν πάνω από 800 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ (φτάνοντας το 2012 τα 1000 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ) για να περιοριστούν τα επόμενα έτη.

Οι εισροές από την Τουρκία κυμαίνονται στα περίπου 200 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ ετησίως, χωρίς ιδιαίτερες αυξομειώσεις, ενώ οι επενδύσεις από το Λίβανο είναι σε σχετικά υψηλά επίπεδα συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες (πάνω από 400 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ ανά έτος κατά μέσο όρο) με αυξητική τάση τα τελευταία χρόνια.

Η αντίστροφη πορεία δεν είναι ίδια, και οι Αιγυπτιακές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις κατευθύνονται (σε σχέση με τις χώρες που εξετάζονται) ουσιαστικά μόνο στο Λίβανο, ενώ είναι ισχνές στις υπόλοιπες χώρες και πρακτικά ανύπαρκτες με το Ισραήλ και τη Συρία.

2.2. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Ελλάδας σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Πέραν των Κυπριακών, η Ελληνική οικονομία, δεν φαίνεται να έλκει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις από τις υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου. Κατά συνέπεια, και όπως φαίνεται στον Πίνακα 9, και παρά τα έτη όπου παρουσιάζεται αποεπένδυση, οι Κυπριακές επενδύσεις είναι αρκετά σημαντικές και τα έτη 2009, 2010, 2011 και 2019 καταλαμβάνουν την έκτη, έβδομη, έκτη και δέκατη θέση (αντίστοιχα) των εισροών της Ελληνικής οικονομίας από Άμεσες Ξένες Επενδύσεις.

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα από τις υπόλοιπες χώρες δεν χαρακτηρίζονται σημαντικές, αν και θα πρέπει να σημειωθεί η αυξητική τάση τα τελευταία έτη από το Ισραήλ (κυρίως), αλλά και από το Λίβανο και την Τουρκία.

Πίνακας 9: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Ελλάδας με τις υπό εξέταση χώρες για την περίοδο 2009 – 2020

ΕΙΣΡΟΕΣ ΑΠΟ (εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ)						
	Κύπρο	Τουρκία	Λίβανο	Ισραήλ	Αίγυπτο	Συρία
2009	2223	1	0	71	0	0
2010	2925	C	-	39	-	-
2011	1635	14	0	38	0	0
2012	-3637	28	0	39	0	0
2013	-3976	28	2	43	-1	0
2014	-5192	27	2	38	-1	0
2015	-2484	12	3	36	0	0
2016	-2040	7	3	35	0	0
2017	-1729	43	80	46	8	0
2018	-113	60	90	64	12	0
2019	1190	71	108	112	20	0
2020	64	67	125	118	29	0
ΕΚΡΟΕΣ ΠΡΟΣ (εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ)						
	Κύπρο	Τουρκία	Λίβανο	Ισραήλ	Αίγυπτο	Συρία
2009	11140	4856	0	0	219	0
2010	11829	6033	-	-	840	-
2011	12010	6309	0	0	806	0
2012	11690	4921	0	0	1002	0
2013	7354	6376	47	0	861	0
2014	6078	6840	41	0	710	0
2015	5436	3590	6	0	439	0
2016	4501	143	6	0	13	0
2017	4971	154	2	1	279	0
2018	5043	273	1	4	333	0
2019	5197	264	1	4	16	0
2020	5710	381	2	1	100	0

Πηγή: *International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS)*

Η αντίστροφη πορεία φαίνεται να είναι διαφορετική, καθώς οι Ελληνικές Άμεσες Ξένες επενδύσεις κατευθύνονται κατά κύριο λόγο στην Κύπρο, καθιστώντας την

Κυπριακή οικονομία διαχρονικά την πρώτη επιλογή / προορισμό των Ελληνικών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων παγκοσμίως (και όχι μόνον σε σχέση με τις υπό εξέταση χώρες), με το άθροισμα των εκροών προς την Κύπρο από το 2009 έως το 2020 να είναι σχεδόν 91000 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ.

Σημαντικός προορισμός για της Ελληνικές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις αποτελεί και η Τουρκία μέχρι το 2015 διάστημα κατά το οποίο η Τουρκία είναι η δεύτερη ή τρίτη χώρα παγκοσμίως, που έλκει Ελληνικές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και το 2014 μάλιστα ήταν η πρώτη με τις εκροές από την Ελλάδα προς την Τουρκία να είναι περισσότερες από εκείνες προς την Κύπρο φτάνοντας τα 6840 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ. Στα επόμενα έτη (μετά το 2015) παρατηρείται σημαντική μείωση των Ελληνικών εκροών προς την Τουρκία, δείγμα τόσο της διατάραξης των διμερών σχέσεων αλλά και των μάλλον αβέβαιων προοπτικών της Τούρκικης οικονομίας.

Σημαντικό μέρος των Ελληνικών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων κατευθύνεται και προς την Αίγυπτο οι εκροές προς την οποία την κατατάσσουν διαχρονικά στους πρώτους είκοσι προορισμούς (παγκοσμίως) των Ελληνικών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων.

Οι Ελληνικές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις προς το Ισραήλ, το Λίβανο και τη Συρία είναι στην ουσία μη σημαντικές.

2.3. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις του Ισραήλ σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Με βάση τα στοιχεία που είναι διαθέσιμα στη βάση δεδομένων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (International Monetary Fund - Coordinated Direct Investment Survey (CDIS), 2021), το Ισραήλ φαίνεται πως δεν ελκύει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις από τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς δεν καταγράφονται εισροές από αυτά τα κράτη, συμπεριλαμβανομένων και των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ελλάδα και Κύπρο).

Από την άλλη πλευρά, καταγράφονται εκροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Ισραήλ στις υπό εξέταση χώρες και πιο συγκεκριμένα στην Κύπρο και στην Τουρκία όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 10.

Πίνακας 10: Εκροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Ισραήλ προς τις υπό εξέταση χώρες για την περίοδο 2009 – 2020

ΕΚΡΟΕΣ ΠΡΟΣ (εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ)						
	Ελλάδα	Τουρκία	Λίβανο	Κύπρο	Αίγυπτο	Συρία
2009	-	124	-	1508	0	-
2010	0	119	0	1546	0	0
2011	11	65	0	1428	10	0
2012	12	72	0	1334	10	0
2013	16	507	-	1116	-	-
2014	16	582	-	914	-	-
2015	15	783	-	387	-	-
2016	12	584	-	293	-	-
2017	14	864	-	367	-	-
2018	12	584	-	293	-	-
2019	22	668	-	348	-	-
2020	22	797	-	235	-	-

Πηγή: *International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS)*

Οι εκροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Ισραήλ προς την Κύπρο είναι ιδιαίτερα σημαντικές μέχρι το 2013 / 2014 κατατάσσοντας την Κύπρο στις πρώτες έξι χώρες προς τις οποίες κατευθύνονται οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις από το Ισραήλ. Έκτοτε διαγράφεται σημαντική πτωτική πορεία. Παρά το γεγονός ότι η Κυπριακή οικονομία εξακολουθεί να βρίσκεται μέσα στις 20 πρώτες σε ό,τι αφορά τις εκροές των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Ισραήλ, το 2020 οι εκροές των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Ισραήλ προς την Κυπριακή οικονομία, μειώθηκαν κατά σχεδόν 79% σε σχέση με το 2013.

Αντίστροφη είναι πορεία των εκροών των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Ισραήλ προς την Τουρκία.

Κατά τα πρώτα έτη, η Τουρκική οικονομία φαίνεται πως δεν είναι ελκυστική για τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις του Ισραήλ. Από το 2013 / 2014 όμως, το κλίμα αυτό αλλάζει και καταγράφονται σημαντικές εκροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Ισραήλ στην Τουρκία η οποία το 2020 καταγράφεται στην ενδέκατη θέση των εκροών των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Ισραήλ.

Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 10 παραπάνω, οι εκροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Ισραήλ προς την Ελλάδα δεν είναι σημαντικές (παρά τη σχετικά μικρή αύξηση τα τελευταία δύο έτη) ενώ είναι πρακτικά ανύπαρκτες με τα υπόλοιπα υπό εξέταση κράτη.

2.4. Οι Κυπριακές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Διαχρονικά, η Κύπρος προσελκύει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις από την Ελλάδα ενώ μετά το 2014, είναι σημαντικές οι εισροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από το Ισραήλ και το Λίβανο, όπως φαίνεται στον Πίνακα 11.

Η Ελλάδα βρίσκεται σταθερά εντός των δέκα πρώτων κρατών που επενδύουν στην Κυπριακή οικονομία.

Το Ισραήλ και ο Λίβανος μετά το 2014, βρίσκονται εντός των είκοσι πρώτων επενδυτών.

Από την άλλη πλευρά, όμως, η εικόνα δεν είναι ίδια.

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Κύπρου στις υπό εξέταση χώρες είναι πρακτικά αμελητέες, ενώ με την Ελλάδα καταγράφεται κλίμα απο-επένδυσης μετά το 2009.

Πίνακας 11: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Κύπρου με τις υπό εξέταση χώρες για την περίοδο 2009 – 2020

ΕΙΣΡΟΕΣ ΑΠΟ (εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ)						
	Ελλάδα	Τουρκία	Λίβανο	Ισραήλ	Αίγυπτο	Συρία
2009	7321	0	104	C	C	21
2010	6071	0	C	C	8	20
2011	5660	0	C	C	10	20
2012	5348	0	C	C	17	24
2013	3193	0	C	C	29	28
2014	2502	0	139	260	C	27
2015	2177	0	168	247	C	27
2016	2098	0	270	164	33	29
2017	2966	0	341	502	288	38
2018	3070	0	323	593	C	42
2019	3859	0	352	745	C	43
2020	4433	0	393	734	C	55
ΕΚΡΟΕΣ ΠΡΟΣ (εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ)						
	Ελλάδα	Τουρκία	Λίβανο	Ισραήλ	Αίγυπτο	Συρία
2009	1259	4	6	0	20	C
2010	C	1	0	0	4	0
2011	-2348	1	-1	-1	12	0
2012	-7817	1	0	-1	9	0
2013	-7916	1	C	-1	11	0
2014	-7847	0	-2	-1	23	0
2015	-7314	0	C	C	14	0
2016	-6561	0	-9	C	C	0
2017	-6827	0	-15	C	C	0
2018	-4460	0	-19	C	19	0
2019	-4013	0	C	C	44	0
2020	-4343	0	C	C	42	0

Πηγή: International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS)

2.5. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις του Λιβάνου σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις των υπό εξέταση κρατών στο Λίβανο δεν είναι, σε γενικές γραμμές, ιδιαίτερα σημαντικές.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 12, Λίβανος προσελκύει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις μόνο από τη Συρία και την Αίγυπτο οι οποίες βρίσκονται διαχρόνικά εντός των πρώτων οκτώ χωρών που επενδύουν στην οικονομία του Λιβάνου.

Να σημειωθεί ότι οι εισροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από τη Συρία δεν φαίνεται να επηρεάστηκαν από το ξέσπασμα του πολέμου το 2011 και παρέμειναν σταθερές.

Πίνακας 12: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις του Λιβάνου με τις υπό εξέταση χώρες για την περίοδο 2009 – 2020

ΕΙΣΡΟΕΣ ΑΠΟ						
	Κύπρο	Τουρκία	Ελλάδα	Ισραήλ	Αίγυπτο	Συρία
2009	-	-	0	-	-	-
2010	-	-	-	0	-	-
2011	0	0	0	0	94	111
2012	0	0	0	0	97	111
2013	0	0	0	0	100	111
2014	0	0	0	0	103	111
2015	0	0	0	0	108	112
2016	12	0	0	0	138	112
2017	12	0	0	0	150	121
2018	14	0	0	0	147	108
2019	14	0	0	0	141	108
2020	14	0	0	0	113	107

ΕΚΡΟΕΣ ΠΡΟΣ						
	Κύπρο	Τουρκία	Ελλάδα	Ισραήλ	Αίγυπτο	Συρία
2009	-	-	-	-	-	-
2010	-	-	-	-	-	-
2011	132	85	0	0	439	305
2012	155	394	0	0	438	238
2013	112	793	0	0	460	152
2014	98	707	0	0	547	125
2015	98	131	0	0	233	92
2016	153	810	0	0	215	82
2017	159	1495	0	1	720	101
2018	102	478	0	4	522	95
2019	105	403	0	4	626	70
2020	316	374	0	1	732	43

Πηγή: International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS)

Αύξηση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από την Κύπρο παρατηρείται τα τελευταία έτη, οι εισροές των οποίων αν και της τάξεως των 14 εκατομμύριων Δολλάρων ΗΠΑ το 2019, ήταν αρκετές ώστε η Κύπρος να αποτελέσει την εικοστή χώρα από την οποία προέρχονται οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην οικονομία του Λιβάνου.

Η εικόνα των εκροών δεν είναι ίδια, καθώς με εξαίρεση την Ελλάδα και το Ισραήλ, σημαντικά ποσά εκροών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από το Λίβανο κατευθύνονται στην Τουρκία, την Κύπρο, την Αίγυπτο και τη Συρία.

Κατά τα πρώτα υπό εξέταση έτη, η Συρία και η Αίγυπτος αποτελούν τις σημαντικότερες χώρες στις οποίες κατευθύνονται οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις του Λιβάνου, και μέχρι το 2014 διατηρούνται στις τρεις πρώτες θέσεις παγκοσμίως για της Άμεσες Ξένες Επενδύσεις του Λιβάνου.

Η Αίγυπτος παραμένει διαχρονικά από τις σημαντικότερες οικονομίες στην οποία κατευθύνονται οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις από το Λίβανο.

Οι εκροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων προς την Τουρκία παρουσιάζουν αξισημείωτη αύξηση από το 2013 όταν η Τουρκία αποτελεί την πρώτη επιλογή παγκοσμίως των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Λιβάνου θέση που διατηρείται μέχρι και το 2017 όταν οι εκροές προς την Τουρκία άγγιξαν τα 1.500 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ.

Αξισημείωτος προορισμός των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων του Λιβάνου είναι και η Κυπριακή οικονομία οι εκροές προς την οποία διατηρούνται σχετικά σταθερές κατ' έτος ενώ το 2020 κατέγραψαν σημαντική αύξηση.

2.6. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Συρίας σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 13, η Συρία προσελκύει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις από το Λίβανο και σε μικρότερο βαθμό από την Τουρκία.

Από από τις υπόλοιπες χώρες που εξετάζονται οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στη Συρία δεν καταγράφονται επί της ουσίας Άμεσες Ξένες Επενδύσεις.

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις από το Λίβανο φαίνεται να επηρεάστηκαν από το ξέσπασμα του πολέμου καθώς καταγράφεται πτωτική τάση των εισροών από το 2012 και μετά.

Ταυτόχρονα και σε ό,τι αφορά τις εισροές των Τουρκικών Άμεσων Ξένων επενδύσεων, αυτές αυξάνονται από 7 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2010 σε 43 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2014 για να μηδενιστούν (πρακτικά) από το 2016.

Από την άλλη πλευρά οι εκροές προς το Λίβανο καταγράφονται σταθερές (περίπου στα 110 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ) ενώ καταγράφονται εκροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων προς την Κύπρο (βαίνοντας αυξητικά από το 2017) αλλά και την Τουρκία για το διάστημα 2014 – 2017.

Πίνακας 13: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Συρίας με τις υπό εξέταση χώρες για την περίοδο 2009 – 2020

ΕΙΣΡΟΕΣ ΑΠΟ						
	Κύπρο	Τουρκία	Λίβανο	Ισραήλ	Ελλάδα	Αίγυπτο
2009	-	3	-	-	-	-
2010	-	7	-	-	-	-
2011	-	18	305	-	-	-
2012	-	50	238	-	-	-
2013	-	43	152	-	-	-
2014	-	43	125	-	-	-
2015	-	8	92	-	-	-
2016	-	1	82	-	-	-
2017	-	1	101	-	-	-
2018	-	0	95	-	-	-
2019	-	1	70	-	-	-
2020	-	0	43	-	-	-
ΕΚΡΟΕΣ ΠΡΟΣ						
	Κύπρο	Τουρκία	Λίβανο	Ισραήλ	Ελλάδα	Αίγυπτο
2009	21	-	-	-	-	-
2010	20	2	-	-	-	-
2011	20	0	111	-	-	-
2012	24	2	111	-	-	-
2013	28	5	111	-	-	-
2014	27	13	111	-	-	-
2015	27	17	111	-	-	-
2016	29	18	112	-	-	-
2017	38	14	121	-	-	-
2018	42	0	108	-	-	-
2019	43	0	108	-	-	-
2020	55	2	107	-	-	-

Πηγή: International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS)

2.7. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Τουρκίας σε σχέση με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Η Τούρκικη οικονομία φαίνεται πως αποτελεί σημαντικό πόλο έλξης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από την Ελλάδα μέχρι το 2015, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 14.

Μετά το 2015 όμως, καταγράφεται πολύ μεγάλη κάμψη των εισροών από 4.895 το 2015 σε 95 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2016, οι οποίες έκτοτε παρέμειναν στα ίδια επίπεδα και δεν ανέκαμψαν.

Ταυτόχρονα από το 2012 και μετά, αξιοσημείωτες είναι οι αυξήσεις των εισροών των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από το Ισραήλ και από το Λίβανο.

Στον αντίποδα και σε ό,τι αφορά τις υπό εξέταση χώρες, οι Τούρκικες Άμεσες Ξένες επενδύσεις φαίνεται να κατευθύνονται κύριως προς την Αίγυπτο και το Ισραήλ, ενώ οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις προς τις υπόλοιπες χώρες θεωρούνται μη σημαντικές.

Πίνακας 14: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Τουρκίας με τις υπό εξέταση χώρες για την περίοδο 2009 – 2020

ΕΙΣΡΟΕΣ ΑΠΟ (εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ)						
	Κύπρο	Ελλάδα	Λίβανο	Ισραήλ	Αίγυπτο	Συρία
2009	-	5264	95	436	-	-
2010	0	6503	159	783	-	2
2011	0	4400	134	391	0	0
2012	0	4128	417	532	0	2
2013	0	2686	755	676	1	5
2014	0	3257	746	735	3	13
2015	0	4895	592	839	3	17
2016	0	95	901	798	1	18
2017	0	105	903	949	2	14
2018	0	53	549	645	1	0
2019	0	46	470	701	4	0
2020	0	47	418	836	6	2

ΕΚΡΟΕΣ ΠΡΟΣ (εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ)						
	Κύπρο	Ελλάδα	Λίβανο	Ισραήλ	Αίγυπτο	Συρία
2009	0	26	0	11	174	3
2010	0	23	0	27	156	7
2011	0	20	0	88	170	18
2012	0	34	0	215	251	50
2013	0	54	0	194	291	43
2014	0	54	0	184	296	43
2015	0	25	0	203	245	8
2016	0	27	0	114	195	1
2017	0	42	0	124	205	1
2018	0	41	0	144	245	0
2019	0	51	0	142	208	1
2020	0	65	0	119	251	0

Πηγή: *International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS)*

Συμπεράσματα

Με βάση την παρουσίαση που προηγήθηκε, δε φαίνεται να προκύπτει έντονη επενδυτική δραστηριότητα μεταξύ των κρατών τη περιοχής.

Η οικονομική αβεβαιότητα λόγω της ένταξης των δύο κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ελλάδας και Κύπρου) στον Τριμερή Μηχανισμό Στήριξης, οι πολιτικές αναταραχές με το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης, οι αναταραχές στην Τουρκία με την απόπειρα πραξικοπήματος κατά της κυβέρνησης Ερντογάν, οι σχέσεις των Αραβικών χωρών με το Ισραήλ είναι σημαντικοί λόγοι για να εξηγήσουν το σχετικά αδύναμο (στο σύνολό του) «πλέγμα» των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων μεταξύ των κρατών της περιοχής.

Εξαίρεση αποτελούν οι διαχρονικά σημαντικές Άμεσες Ξένες επενδύσεις της Ελλάδας στην Κύπρο και την Τουρκία, αν και τα τελευταία χρόνια και λόγω των μεταξύ τους σχέσεων, οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Ελλάδας στην Τουρκία κατέγραψαν σημαντική πτώση.

Επιπλέον η διαχρονική συσχέτιση Συρίας Λιβάνου καταγράφεται και στις εισροές / εκροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων.

Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και εν συνεχεία στη ζώνη του Ευρώ δε φαίνεται να δημιουργήσει από μόνη της τις προϋποθέσεις ώστε η Κύπρος να προσελκύσει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις εκτός από την Ελλάδα. Σημαντική αιτία για αυτό φαίνεται να αποτελεί η οικονομική κρίση και η ένταξη της Κύπρου στον Τριμερή Μηχανισμό Στήριξης (όπως αναφέρθηκε παραπάνω), καθώς μετά την έξοδο της Κύπρου και τη σχετική εξομάλυνση της οικονομίας της φαίνεται να παρατηρείται μια αυξητική τάση στις εισροές.

Σε γενικές γραμμές η Τουρκία φαίνεται να εμπλέκεται με Άμεσες Ξένες Επενδύσεις σε διαφορετικό βαθμό με σχεδόν όλες τις υπόλοιπες χώρες (με εξαίρεση την Κύπρο), είτε έλκοντάς τις, είτε επεδνύοντας στις χώρες αυτές. Μάλιστα οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Τουρκίας προς τη Συρία δε φαίνεται να επηρεάζονται τα πρώτα χρόνια του πολέμου και μάλιστα παρουσιάζουν αυξητική τάση.

Παράλληλα παρατηρείται μια μεγαλύτερη ευχέρεια επενδύσεων από και προς τα Μουσουλμανικά κράτη.

Η ενίσχυση από το 2014 και μετά των εκροών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων από το Ισραήλ προς την Τουρκία δείχνουν το αποτέλεσμα της προσπάθειας εξομάλυνσης των σχέσεων μεταξύ τους.

Σε αυτό το πλαίσιο η προσέγγιση μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου, Αιγύπτου αποτπώνεται σε ένα βαθμό και στην αύξηση (αν και όχι σε όλες τις περιπτώσεις σημαντική) είτε των εκροών είτε των εισροών (κατά περίπτωση) Άμεσων Ξένων Επενδύσεων.

Οι συνέργειες προκειμένου για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων των κρατών (όπως θα συζητηθούν και σε επόμενο κεφάλαιο) είναι πολύ πιθανό να προκαλέσουν μια άυξηση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων μεταξύ των κρατών που εξετάζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:

ΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Εισαγωγή

Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου παρουσιάζονται στο παρόν κεφάλαιο.

Εκτός των θεμελιωδών μακρο-οικονομικών δεικτών και των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων που καθορίζουν την οικονομική ισχύ και άρα τη στρατηγική και τις σχέσεις μεταξύ των κρατών (όπως παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια) , οι διακρατικές σχέσεις επηρεάζονται καταλυτικά και από το διεθνές εμπόριο, καθορίζοντας το βαθμό επιρροής που μπορεί να έχει ένα κράτος επί του άλλου, και το βαθμό ανεξαρτησίας ενός κράτους από ένα άλλο.

Όπως θα διαπιστώσουμε, τα κράτη αυξάνουν το όγκο των μεταξύ τους εμπορικών συναλλαγών αφ' ενός μεν με στόχο τη μεγιστοποίηση των κερδών και, επομένως, οικονομικής ισχύος, αλλά και με στόχο τη δημιουργία σχέσης εξάρτησης με τα άλλα κράτη καθορίζοντας το βαθμό της επιρροής.

Το παραγωγικό μοντέλλο της οικονομίας, η αναταγωνιστικότητα των προϊόντων είναι ιδιαίτερα σημαντικά «συστατικά» στην προσπάθεια των κρατών για την αύξηση των εξαγωγών τους και κατά συνέπεια την ενίσχυση της θέσης τους. Επομένως, το εμπορικό ισοζύγιο μπορεί να θεωρηθεί ως δείκτης της εξάρτησης ενός κράτους από άλλα κράτη ή φορείς, και της δυνατότητάς του να αυξάνει μέσω των εξαγωγών την επιρροή του σε άλλα κράτη και κατ' επέκταση την οικονομική ισχύ του (Ευαγόρου, 2005).

Υπό αυτό το πρίσμα εξετάζονται οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ κρατών με διαχρονικές εντάσεις στις σχέσεις τους (για παράδειγμα Ελλάδα-Τουρκία), κατά πόσο εξωστρεφείς είναι ή μετατράπηκαν οι εθνικές οικονομίες, κατά πόσο οι εμπορικές σχέσεις

υποδηλώνουν τη γενικότερη προσέγγιση των κρατών ώστε να δημιουργηθούν ή να καλλιεργηθούν οι δυνατότητες περεταίρω συνεργασίας τους, αλλά και κατά πόσο επηρεάστηκε το εμπορικό ισοζύγιο μεταξύ των κρατών με την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004.

Τα στοιχεία που αποτελούν το αντικείμενο μελέτης παρατίθενται σε αναλυτικούς Πίνακες για κάθε χώρα στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας, ενώ στις σελίδες του παρόντος κεφαλαίου που ακολουθούν, παρουσιάζονται για κάθε κράτος ξεχωριστά (με αλφαβητική σειρά παρουσίασης), το εμπορικό ισοζύγιό του με τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής. Πηγή των στοιχείων και των διαγραμμάτων, είναι η βάση δεδομένων του ιστότοπου UNComtrade (DESA/UNSD, United Nations Comtrade database, 2021).

3.1. Οι Εμπορικές Σχέσεις της Αιγύπτου με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Παρατηρώντας τις εμπορικές συναλλαγές της Αιγύπτου με τις υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, όπως παρατίθενται στον Πίνακα Ι του Παραρτήματος, διαπιστώνεται πως η Αιγυπτιακή οικονομία σταδιακά από το 2004 γίνεται πιο εξωστρεφής, κάτι που αποδεικνύεται από την ιδιαίτερα σημαντική αύξηση του όγκου των εμπορικών συναλλαγών κατά την περίοδο αυτή, η οποία κατά μέσο όρο ξεπερνά το 350% με εξαίρεση τη Συρία με την οποία η αύξηση του όγκου συναλλαγών είναι οριακή. Ακόμη και στην περίπτωση της Συρίας όμως, ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών βαίνει σημαντικά αυξανόμενος μέχρι το 2011 (της τάξης του 283%) για να συρρικνωθεί προοδευτικά στη συνέχεια στα επίπεδα του 2004 εξ' αιτίας του πολέμου που ξέσπασε στη Συρία.

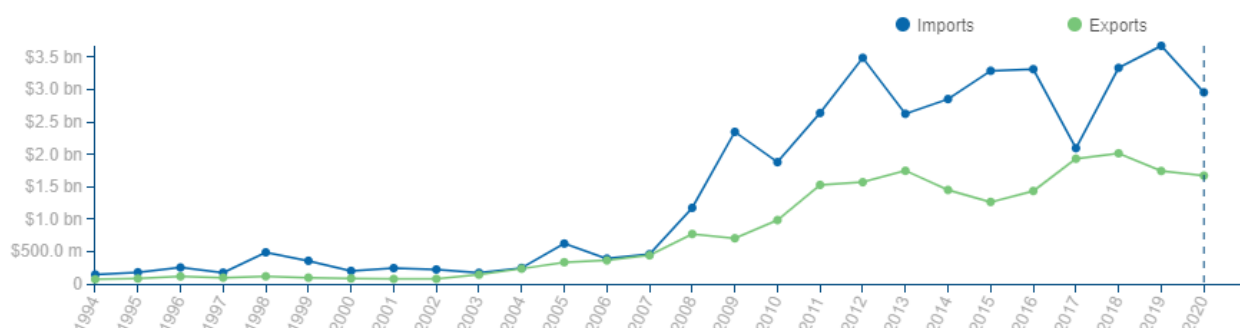
Ακόμη και με το Ισραήλ ο όγκος συναλλαγών αυξάνεται από τα 20,7 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2004 στα 162,6 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2012, ενώ η συνολική αύξηση για τα υπό εξέταση έτη ανέρχεται στο 339%.

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα Ι του Παραρτήματος, η Τουρκία αποτελεί σημαντικό εμπορικό εταίρο της Αιγύπτου μιας και διαχρονικά βρίσκεται μέσα στις

δέκα πρώτες χώρες προορισμού εξαγωγών των Αιγυπτιακών προϊόντων, ενώ τα τελευταία χρόνια είναι ο τρίτος ή τέταρτος εξαγωγικός προορισμός και οι εξαγωγές προς την Τουρκία αποτελούν το 4,2% (κατά μέσο όρο) των συνολικών εξαγωγών της Αιγύπτου.

Όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 3, το ισοζύγιο είναι διαχρονικά ελλειμματικό για την Αίγυπτο.

Διάγραμμα 3: Εμπορικές Σχέσεις της Αιγύπτου με την Τουρκία από το 1994

Egypt trade in goods with Turkey since 1994

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

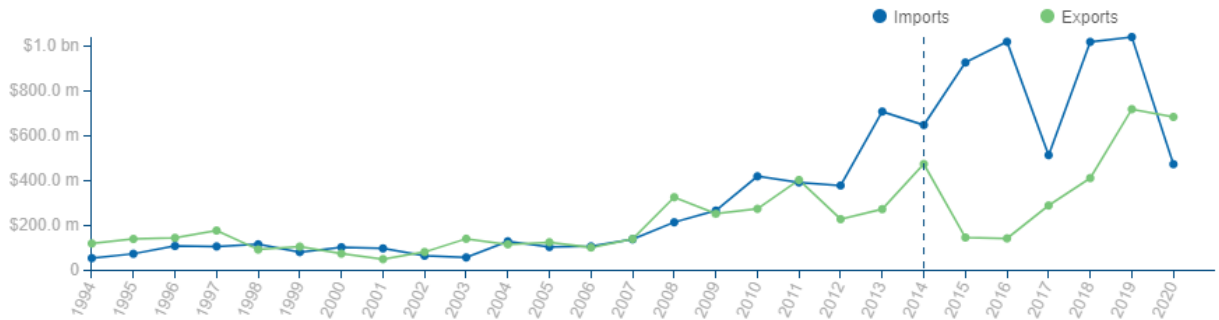
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=792&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Αντίστοιχα, και κυρίως από το 2009 και μετά, η Τουρκία είναι μέσα στις οκτώ πρώτες χώρες προέλευσης των εισαγωγών της Αιγύπτου και οι εισαγωγές από την Τουρκία αποτελούν περίπου το 3,5% των συνολικών εισαγωγών της Αιγύπτου. Ο μέσος όρος του όγκου των συναλλαγών από το 2009 και μετά είναι πάνω από 4 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ.

Το διμερές εμπόριο με την Ελλάδα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί σημαντικό ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια, όμως όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 4, ο όγκος των συναλλαγών αυξάνεται σημαντικά από το 2013 και έπειτα για να ξεπεράσει το 1,1 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2014.

Διάγραμμα 4: Εμπορικές Σχέσεις της Αιγύπτου με την Ελλάδα από το 1994

Egypt trade in goods with Greece since 1994

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

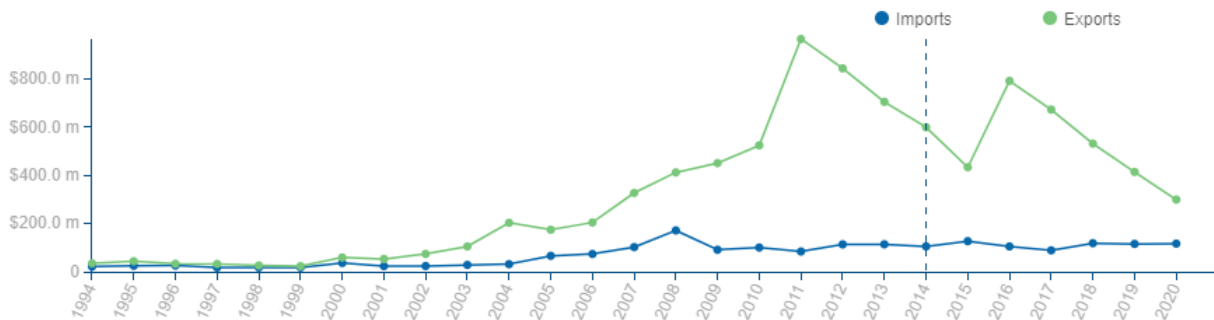
Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=300&type=C&year=2014&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Από τον Πίνακα Ι του Παραρτήματος, διαπιστώνεται ότι ο Λίβανος, μπορεί να χαρακτηριστεί ως μη αμελητέος εξαγωγικός προορισμός των Αιγυπτιακών προϊόντων καθώς – όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 5 – το 2016 αποτελούσε το 3,6% των εξαγωγών της Αιγύπτου (έβδομος εξαγωγικός προορισμός με περισσότερα από 800 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ).

Διάγραμμα 5: Εμπορικές Σχέσεις της Αιγύπτου με το Λίβανο από το 1994

Egypt trade in goods with Lebanon since 1994

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

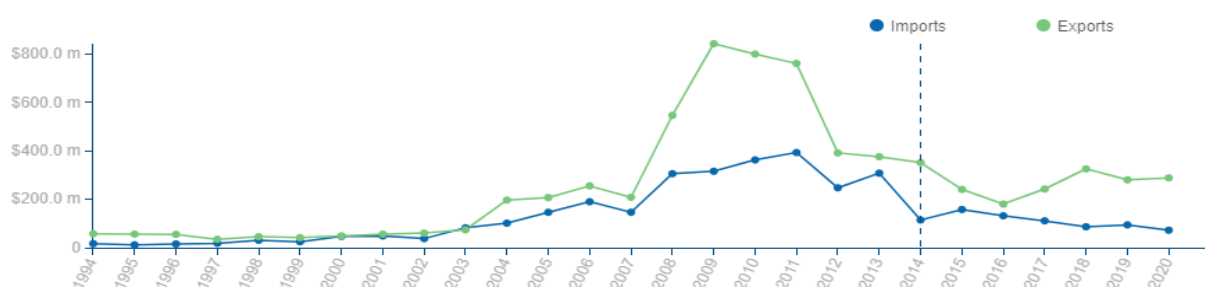
Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=422&type=C&year=2014&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Καμία άλλη από τις υπό εξέταση χώρες δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως σημαντικός εμπορικός εταίρος της Αιγύπτου. Αξίζει να σημειωθεί πως μέχρι το 2011 η Συρία ήταν επίσης σημαντικός εξαγωγικός προορισμός για την Αίγυπτο (αποτελώντας το 3,5% των εξαγωγών της Αιγύπτου το 2009) κάτι το οποίο έπαψε να υφίσταται με το ξέσπασμα και του πολέμου τα επόμενα έτη, όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 6.

Διάγραμμα 6: Εμπορικές Σχέσεις της Αιγύπτου με τη Συρία από το 1994

Egypt trade in goods with Syria since 1994

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data
 Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=760&type=C&year=2014&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Με εξαίρεση το Λίβανο και τη Συρία, το ισοζύγιο των εμπορικών σχέσεων της Αιγύπτου με τις υπό εξέταση χώρες προκύπτει ελειμματικό στο σύνολο της περιόδου, ενώ με την Τουρκία είναι διαχρονικά ελειμματικό.(συνολικά -11.600 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ).

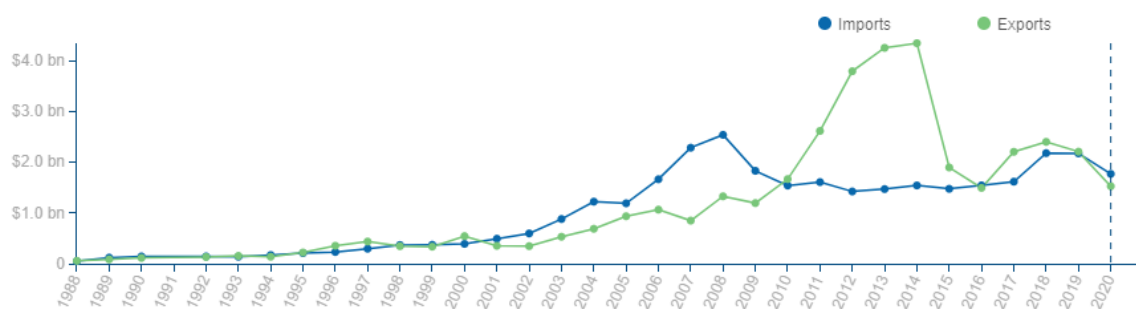
3.2. Οι Εμπορικές Σχέσεις της Ελλάδας με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα II του Παραρτήματος, από τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, η Τουρκία αποτελεί το σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Ελλάδας. Ένα ιδιαίτερα σημαντικό ποσοστό των Ελληνικών εξαγωγών κατευθύνεται στην Τουρκία (ξεπερνώντας το 2014 το 12%) καθιστώντας την Τουρκία από το 2011 και μετά στους τρεις πρώτους εξαγωγικούς προορισμούς των

Ελληνικών προϊόντων (και πρώτο κατά το 2012, 2013 και 2014). Όπως απεικονίζεται στο Διάγραμμα 7, οι εισαγωγές από την Τουρκία αν και δεν είναι στα ίδια επίπεδα, καταλαμβάνουν διαχρονικά περίπου το 2,5% (κατά μέσο όρο) των Ελληνικών εισαγωγών.

Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών με την Τουρκία αυξάνεται κατά περίπου 58% από το 2004, ενώ το ισοζύγιο αν και αρχικά ελλειμματικό για την Ελλάδα, αναστρέφεται από το 2010 και μετά και είναι συνολικά θετικό για την Ελλάδα για την υπό μελέτη περίοδο (4.975 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ).

Διάγραμμα 7: Εμπορικές Σχέσεις της Ελλάδας με τη Τουρκία από το 1994

Greece trade in goods with Turkey since 1988

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

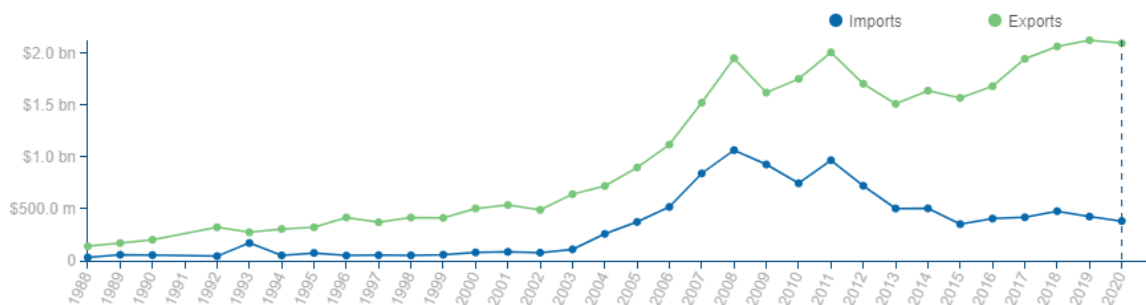
Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=792&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Πέραν της Τουρκίας, σημαντικός εμπορικός εταίρος της Ελλάδας είναι και η Κύπρος με την οποία, οι διαχρονικές διμερείς εμπορικές σχέσεις απεκονίζονται στο Διάγραμμα 8. Η Κύπρος κατατάσσεται στους πέντε πρώτους εξαγωγικούς προορισμούς των Ελληνικών προϊόντων.

Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών αυξάνεται σημαντικά μέχρι το 2008 (κατά μέσο όρο 33% κατ' έτος) ανακόπτεται όμως στη συνέχεια, ενώ το ισοζύγιο είναι διαχρονικά θετικό για την Ελλάδα.

Διάγραμμα 8: Εμπορικές Σχέσεις της Ελλάδας με την Κύπρο από το 1994

Greece trade in goods with Cyprus since 1988

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

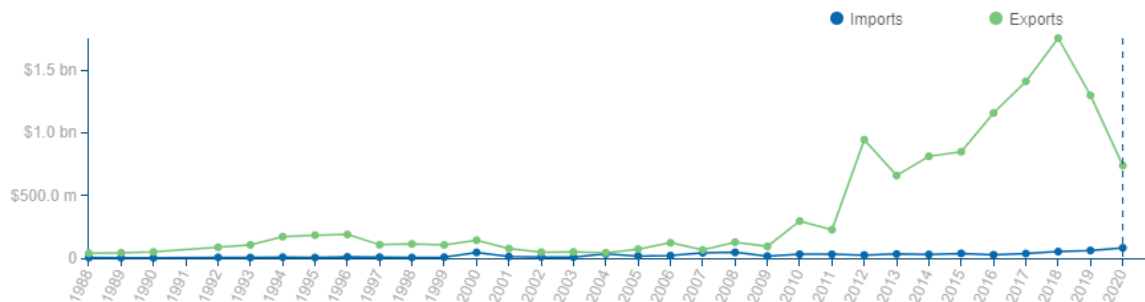
Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=196&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Αξιοσημείωτη είναι και η πολύ σημαντική αύξηση του όγκου των εμπορικών συναλλαγών με το Λίβανο, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 9.

Διάγραμμα 9: Εμπορικές Σχέσεις της Ελλάδας με το Λίβανο από το 1994

Greece trade in goods with Lebanon since 1988

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

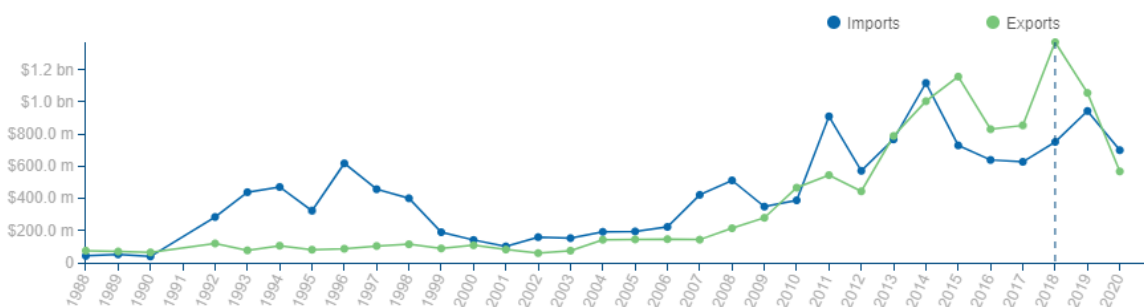
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=422&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Ο όγκος των διμερών εμπορικών σχέσεων με το Λίβανο, από 76,3 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ το 2004, ανέρχεται στα 1.227 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ το 2016 καθιστώντας το Λίβανο τον όγδοο εξαγωγικό προορισμό των Ελληνικών προϊόντων καταλαμβάνοντας το 4,2% των Ελληνικών εξαγωγών.

Στο Διάγραμμα 10 απεικονίζονται οι διμερείς εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας με την Αίγυπτο, από όπου (και σε συνδυασμό με τον Πίνακα 2 του Παραρτήματος) παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των εμπορικών συναλλαγών.

Διάγραμμα 10: Εμπορικές Σχέσεις της Ελλάδας με την Αίγυπτο από το 1994

Greece trade in goods with Egypt since 1988

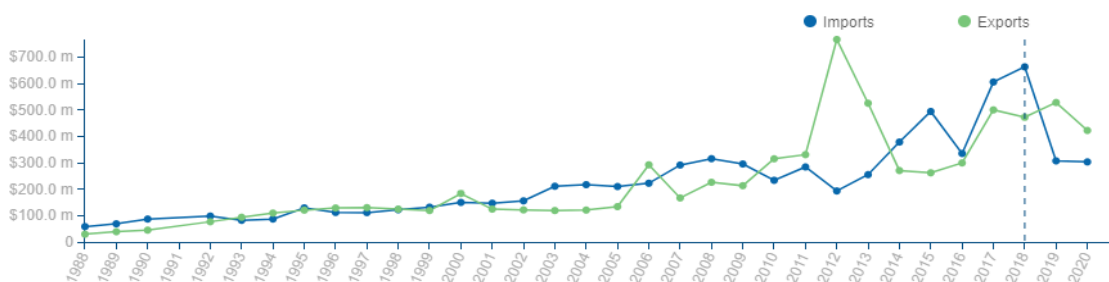
International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data
 Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=818&type=C&year=2018&flow=2&commodity>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών Ελλάδας – Αιγύπτου αυξήθηκε κατά 338,5% την υπό μελέτη περίοδο και η Αίγυπτος αποτέλεσε το 2015 τον όγδοο εξαγωγικό προορισμό των Ελληνικών προϊόντων.

Κατά την υπό εξέταση περίοδο, η Ελλάδα εντείνει και τις εμπορικές σχέσεις με το Ισραήλ, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 11

Διάγραμμα 11: Εμπορικές Σχέσεις της Ελλάδας με το Ισραήλ από το 1994

Greece trade in goods with Israel since 1988

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data
 Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=376&type=C&year=2018&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

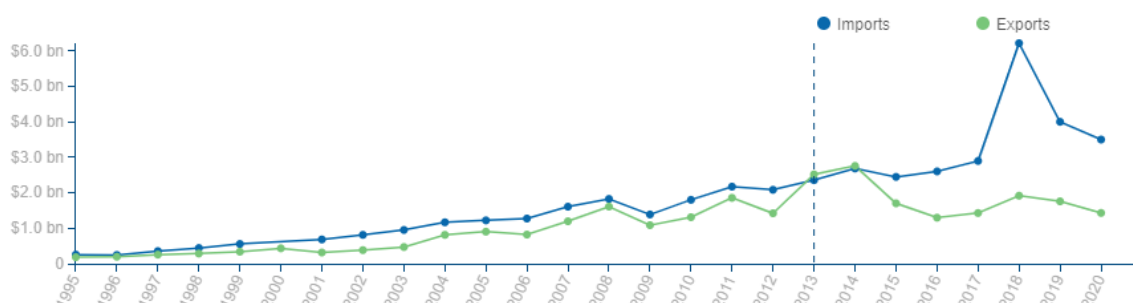
Παρατηρείται αύξηση του όγκου των εμπορικών συναλλαγών κατά περίπου 88%, χωρίς παρόλα αυτά ο όγκος των συναλλαγών να καθιστά το Ισραήλ σημαντικό εμπορικό εταίρο της Ελλάδας κατά την υπό εξέταση περίοδο.

Σε ό,τι αφορά τις εμπορικές σχέσεις με τη Συρία, οι όποιες προσπάθειες να ενταθούν ανακόπτονται από το 2011 και μετά, και οι δυο χώρες δεν έχουν πρακτικά ιδιαίτερες εμπορικές σχέσεις.

3.3. Οι Εμπορικές Σχέσεις του Ισραήλ με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Οι εμπορικές σχέσεις του Ισραήλ με τα υπό εξέταση κράτη, όπως αποτυπώνονται στον Πίνακα III του Παραρτήματος, φαίνεται να μην είναι ιδιαίτερα στενές με εξαίρεση την Τουρκία με τον όγκο των συναλλαγών να αυξάνεται συνολικά κατά σχεδόν 94% όπως παρουσιάζονται διαχρονικά στο Διάγραμμα 12.

Διάγραμμα 12: Εμπορικές Σχέσεις Ισραήλ – Αιγύπτου από το 1994

Israel trade in goods with Turkey since 1995

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=376&partner=792&type=C&year=2013&flow=2>

Πηγή UN DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

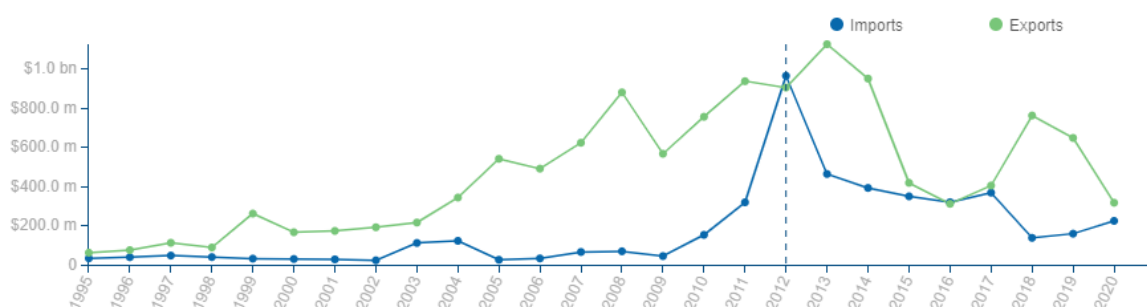
Το 2014, η Τουρκία αποτέλεσε τον έβδομο εξαγωγικό προορισμό των Ισραηλινών προϊόντων και την όγδοη χώρα προέλευσης των εισαγωγών του Ισραήλ. Να σημειωθεί ότι το ισοζύγιο των εμπορικών σχέσεων με την Τουρκία, είναι ελλειμματικό για το Ισραήλ.

Σε ό,τι αφορά τις υπόλοιπες χώρες, αξίζει να σημειωθεί ότι παρά το γεγονός ότι πρακτικά οι σχέσεις με την Αίγυπτο είναι αρκετά ισχνές (0,2% των εξαγωγών και 0,2% των εισαγωγών), παρατηρείται σημαντική αύξηση του συνολικού όγκου των εμπορικών συναλλαγών με την Αίγυπτο η οποία υπολογίζεται στο 133,8% με το ισοζύγιο να είναι πλεονασματικό για το Ισραήλ.

Η Ελλάδα και η Κύπρος, δεν αποτελούν σημαντικούς εταίρους για το Ισραήλ.

Παρόλα αυτά και συγκεκριμένα σε σχέση με την Κύπρο, όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 13, παρατηρείται μια ιδιαίτερα σημαντική αύξηση του όγκου μέχρι το 2012 (που υπερβαίνει το 300% και και αγγίζει τα 1.900 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ) η οποία διατηρείται σχετικά στα ίδια επίπεδα τα επόμενα δύο έτη αλλά μειώνεται σημαντικά στη συνέχεια.

Διάγραμμα 13: Εμπορικές Σχέσεις της Ισραήλ - Κύπρου από το 1994

Israel trade in goods with Cyprus since 1995

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=376&partner=196&type=C&year=2012&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

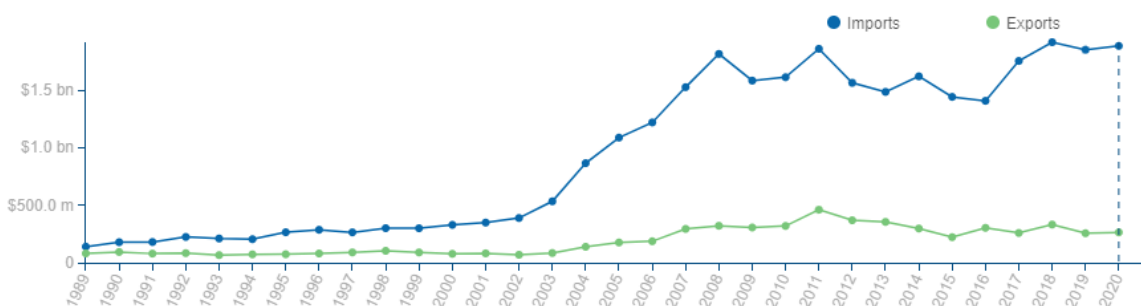
Τέλος, οι εμπορικές σχέσεις του Ισραήλ με το Λίβανο και τη Συρία είναι πρακτικά αμελητέες / ανύπρακτες.

3.4. Οι Εμπορικές Σχέσεις της Κύπρου με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Οι εμπορικές σχέσεις της Κύπρου με τα υπόλοιπα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου αποτυπώνονται στον Πίνακα IV του Παραρτήματος, όπου φαίνεται πως ο σημαντικότερος εμπορικός εταίρος της Κύπρου είναι η Ελλάδα καθώς είναι η πρώτη χώρα προέλευσης των εισαγωγών της Κύπρου (κατά μέσο όρο το 20% των εισαγωγών) αλλά και ο πρώτος προορισμός των εξαγωγών (σχεδόν 17% των Κυπριακών εξαγωγών κατά μέσο όρο για την υπό εξέταση περίοδο).

Όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 14, το ισοζύγιο είναι ελλειμματικό για την Κύπρο, ενώ ο όγκος των συναλλαγών αυξήθηκε στο διάστημα που εξετάζουμε κατά σχεδόν 70%.

Διάγραμμα 14: Εμπορικές Σχέσεις της Κύπρου με την Ελλάδα από το 1994

Cyprus trade in goods with Greece since 1989

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

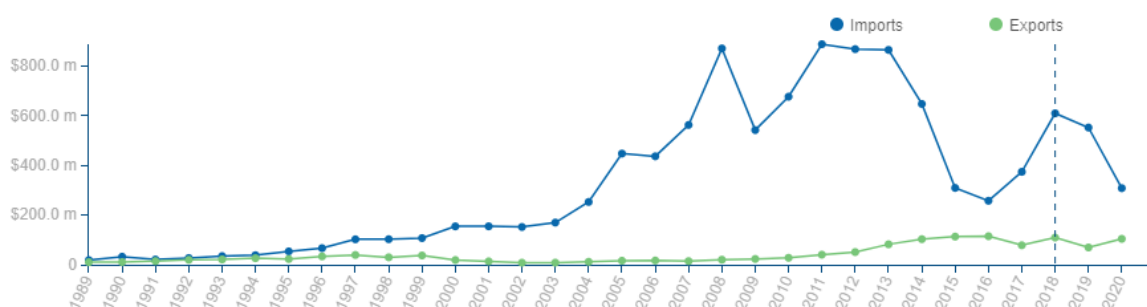
Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=300&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Μετά την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και πολύ περισσότερο μετά την ένταξή της στη ζώνη του ΕΥΡΩ, και όπως διαπιστώνεται από το Διάγραμμα 15, παρατηρείται σημαντική αύξηση στις εμπορικές συναλλαγές με το Ισραήλ που αποτελεί επίσης σημαντικό εμπορικό εταίρο και κατά τα έτη 2011 μέχρι 2014 όντας η δεύτερη (μετά την Ελλάδα) χώρα προέλευσης των Κυπριακών εισαγωγών, και εν συνεχεία το 2016 η έβδομη χώρα προέλευσης των εισαγωγών.

Διάγραμμα 15: Εμπορικές Σχέσεις Κύπρου - Ισραήλ από το 1994

Cyprus trade in goods with Israel since 1989

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

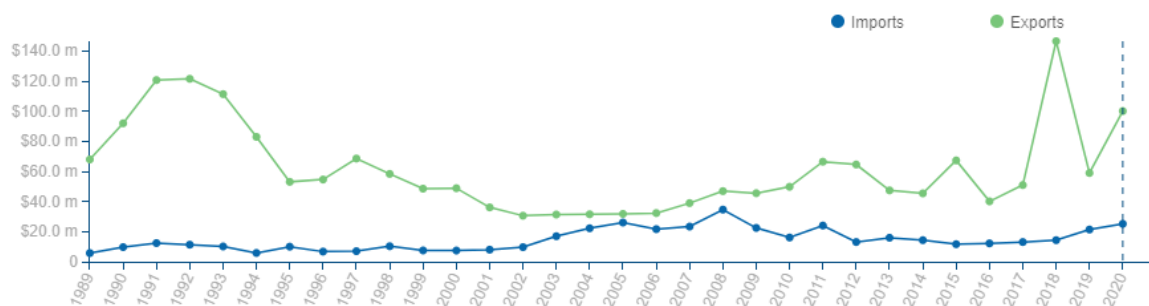
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=376&type=C&year=2018&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Παράλληλα, το Ισραήλ μετά το 2009 είναι σταθερά μέσα στους 5 πρώτους εξαγωγικούς προορισμούς με το 6% των Κυπριακών εξαγωγών να κατευθύνονται στο Ισραήλ το 2016. Το ισοζύγιο είναι και εδώ ελλειματικό για την Κύπρο το οποίο όμως μετά την υψηλότερη τιμή του το 2011 (-847 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ) βαίνει μειούμενο και το 2016 καταγράφεται στα -143 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ).

Ο όγκος των συναλλαγών της Κύπρου με το Λίβανο είναι σχετικά μικρός (66,5 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ κατά μέσο όρο), παρόλα αυτά ο Λίβανος αποτελεί εξαγωγικό προορισμό των Κυπριακών προϊόντων καθώς οι εξαγωγές προς το Λίβανο αποτελούν κατά μέσο όρο το 2,7% του συνόλου των εξαγωγών και το ισοζύγιο των συναλλαγών είναι διαχρονικά πλεονασματικό για την Κύπρο, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 16.

Διάγραμμα 16: Εμπορικές Σχέσεις της Κύπρου με το Λίβανο από το 1994

Cyprus trade in goods with Lebanon since 1989

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

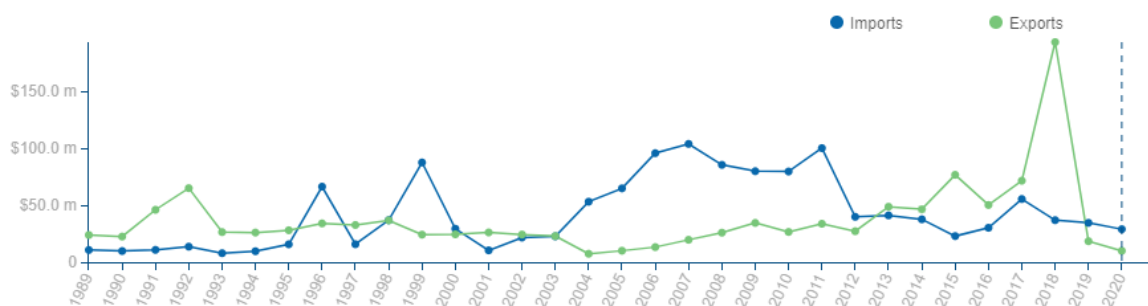
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=422&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Ο Λίβανος αποτελεί διαχρονικά εξαγωγικό προορισμό των Κυπριακών προϊόντων ιδιαίτερα μέχρι το 2012 όταν αποτελούσε τον τέταρτο εξαγωγικό προορισμό, ενώ όπως είναι προφανές από τα παραπάνω, το ισοζύγιο είναι διαχρονικά πλεονασματικό για την Κύπρο.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί η σημαντική αύξηση των εξαγωγών της Κύπρου προς την Αίγυπτο, όπως απεικονίζεται στο Διάγραμμα 17.

Διάγραμμα 17: Εμπορικές Σχέσεις της Κύπρου με την Αίγυπτο από το 1994

Cyprus trade in goods with Egypt since 1989

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

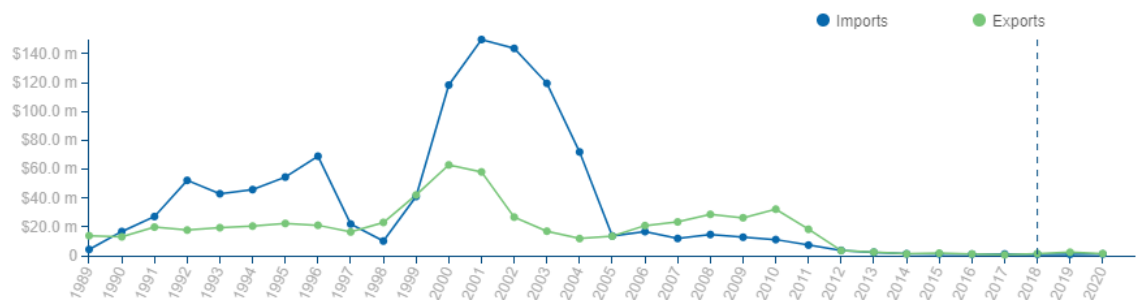
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=818&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Η αύξηση αυτή παρατηρείται από το 2008 και μετά, ενώ το 2015 οι εξαγωγές προς την Αίγυπτο αποτελούν το 4% των Κυπριακών εξαγωγών καθιστώντας την Αίγυπτο ως το έκτο εξαγωγικό προορισμό των Κυπριακών προϊόντων το 2015 (από την τριακοστή θέση το 2004). Αποτέλεσμα των παραπάνω, είναι η μετοβολή στο εμπορικό ισοζύγιο το οποίο ήταν ελλειμματικό για την Κύπρο φτάνοντας τα -66,4 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ το 2011, όμως στα επόμενα έτη αυτό άλλαξε και το ισοζύγιο είναι πλέον πλεονασματικό για την Κύπρο, φτάνοντας το 2015 στα 53,7 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ.

Οι εμπορικές σχέσεις με τη Συρία όπως προκύπτει από τον όγκο των συναλλαγών των δύο κρατών, μειώνεται συνεχώς λόγω της σταθερής μείωσης των εισαγωγών από τη Συρία, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 18.

Διάγραμμα 18: Εμπορικές Σχέσεις της Κύπρου με τη Συρία από το 1994

Cyprus trade in goods with Syria since 1989
 International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data
 Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=760&type=C&year=2018&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Αντίθετα και μέχρι το ξέσπασμα του πολέμου στη Συρία οι εξαγωγές των Κυπριακών προϊόντων αυξάνονται σταδικά μέχρι το 2010 και καταγράφονται σχεδόν τριπλάσιες σε όγκο σε σχέση με το 2004 κατατάσσοντας τη Συρία ως τον έβδομο εξαγωγικό προορισμό των Κυπριακών προϊόντων. Μετά όμως το ξέσπασμα του πολέμου, οι εμπορικές σχέσεις γίνονται πρακτικά αμελητέες.

Όπως είναι αναμενόμενο οι εμπορικές σχέσεις με την Τουρκία είναι ουσιαστικά ανύπαρκτες, παρά το γεγονός ότι το 2016 οι εισαγωγές από την Τουρκία καταγράφηκαν στο ποσό των 27 εκατομμυρίων Δολλαρίων ΗΠΑ.

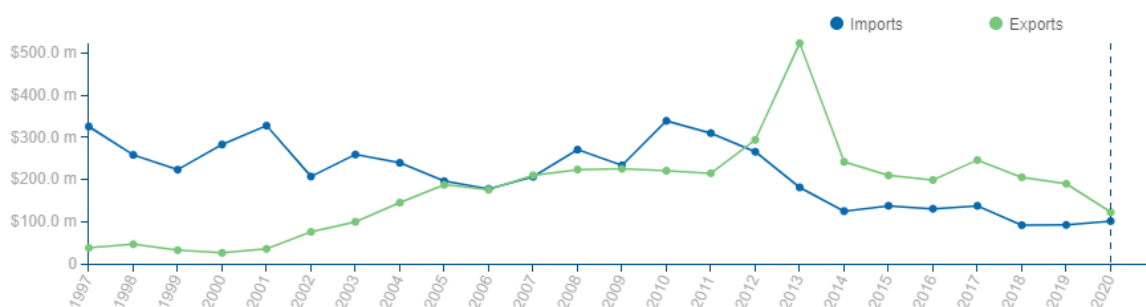
3.5. Οι Εμπορικές Σχέσεις του Λιβάνου με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Το εμπορικό ισοζύγιο του Λιβάνου με όλες τις υπό εξέταση χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, είναι ελλειμματικό, με εξαίρεση τη Συρία. Ακόμη και με την Κύπρο, το ισοζύγιο τα πρώτα χρόνια και μέχρι το 2010 ήταν πλεονασματικό, έκτοτε, όμως, αντιστράφηκε σε τέτοιο βαθμό, ώστε συνολικά για τη συγκεκριμένη περίοδο να προκύπτει ελλειμματικό ισοζύγιο με την Κύπρο. Όπως προκύπτει από τον Πίνακα V του Παραρτήματος, την περίοδο από το 2011 έως το 2014 ο Λίβανος ενίσχυσε τις εμπορικές σχέσεις του με τις υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου καθώς ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών σημείωσε αξιπρόσεκτες αυξήσεις.

Οι σημαντικότεροι εταίροι του Λιβάνου είναι η Συρία και η Τουρκία.

Πιο συγκεκριμένα, η Συρία είναι ο σημαντικότερος εμπορικός εταίρος του Λιβάνου αποτελώντας διαχρονικά έναν από τους πρώτους προορισμούς των προϊόντων από το Λίβανο προσελκύοντας κατά μέσο όρο το 7,5% των εξαγωγών του Λιβάνου. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 19, η σχέση αυτή δεν ανακόπηκε με το ξέσπασμα του πολέμου στη Συρία καθώς το 2013, το 13,3% των εξαγωγών του Λιβάνου κατευθύνθηκε στη Συρία καθιστώντας την πρώτο εξαγωγικό προορισμό, ενώ ο συνολικός όγκος ανήλθε στα 705 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ (ο υψηλότερος για την υπό εξέταση περίοδο).

Διάγραμμα 19: Εμπορικές Σχέσεις Λιβάνου - Συρίας από το 1994

Lebanon trade in goods with Syria since 1997

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

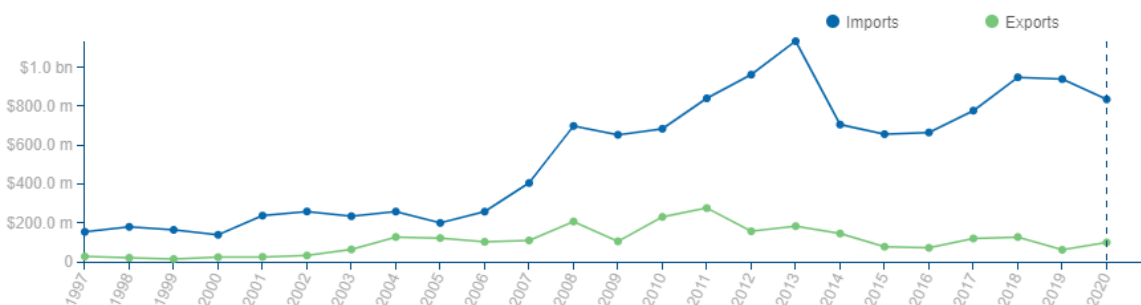
Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=760&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Παράλληλα, και όπως απεικονίζεται στο Διάγραμμα 20, ο όγκος συναλλαγών με την Τουρκία αυξήθηκε κατά περίπου 93% από το 2004 ως το 2017 και το 2013 κατέγραψε η υψηλότερη τιμή του στα 1.283 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ. Το 5% κατά μέσο όρο, των εξαγωγών του Λιβάνου κατευθύνεται στην Τουρκία ενώ αντίστοιχα, κατά μέσο όρο το 3,5% των εισαγωγών προέρχεται από την Τουρκία.

Διάγραμμα 20: Εμπορικές Σχέσεις του Λιβάνου με την Τουρκία από το 1994

Lebanon trade in goods with Turkey since 1997

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=792&type=C&year=2020&flow=2>

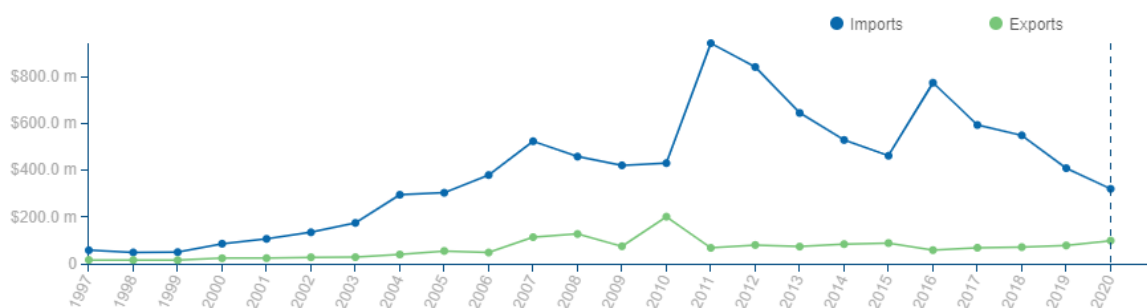
Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Η Τουρκία είναι διαχρονικά μέσα στους πέντε ή έξι πρώτους προορισμούς των εξαγωγών του Λιβάνου, ενώ οι εισαγωγές από την Τουρκία τριπλασιάστηκαν ή/και τετραπλασιάστηκαν (το 2013), και κατά συνέπεια η Τουρκία από δωδέκατη χώρα προέλευσης των εισαγωγών του Λιβάνου το 2004, να είναι έκτη το 2014.

Από την Αίγυπτο προέρχεται περίπου το 3,5% των εισαγωγών του Λιβάνου, ενώ η Αίγυπτος είναι περίπου ο δέκατος προορισμός των εξαγωγών του Λιβάνου καθώς κατευθύνεται – κατά μέσο όρο – το 2,5% των εξαγωγών του.

Όπως προκύπτει και από το Διάγραμμα 21, ο όγκος των συναλλαγών παρουσιάζει σημαντική αύξηση (ειδικά μετά το 2011) η οποία συνολικά για την υπο εξέταση περίοδο υπολογίζεται περίπου στο 150%.

Διάγραμμα 21: Εμπορικές Σχέσεις Λιβάνου – Αιγύπτου από το 1994

Lebanon trade in goods with Egypt since 1997

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=818&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade databas)

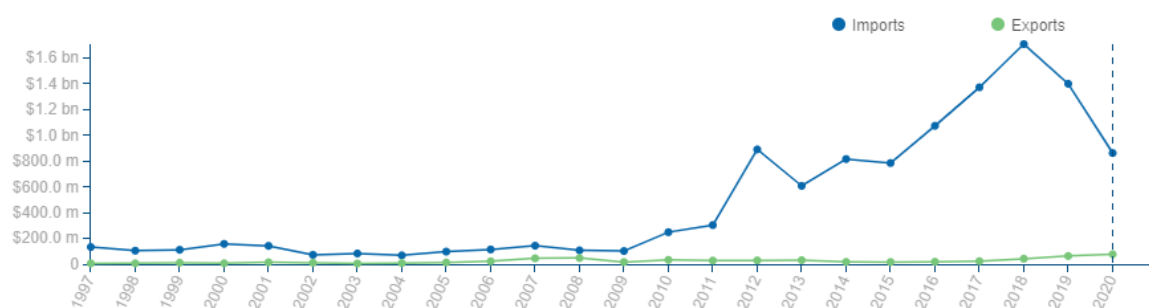
Το 2011 ο όγκος των συναλλαγών με την Αίγυπτο υπερέβη τα 1.000 εκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ σημειώνοντας περίπου 60% αύξηση σε σχέση με το προηγούμενο έτος για να συνεχίσει μειούμενος σταδιακά τα επόμενα έτη.

Τα πρώτα χρόνια από το 2004, ο Λίβανος δεν έχει αξιοπρόσεκτες εμπορικές συναλλαγές με τα δυο κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ελλάδα και Κύπρο. Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 22, από το 2011 και μετά παρατηρείται μια εντυπωσιακή αύξηση των εισαγωγών από την Ελλάδα (το 2012 ο όγκος των συναλλαγών αυξάνεται κατά 178% περίπου σε σχέση με το 2011) και έκτοτε οι εισαγωγές από την Ελλάδα παραμένουν σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με το 2004,

συντελώντας τελικά σε συνολικά αύξηση του όγκου των συναλλαγών μεταξύ Ελλάδας και Λιβάνου από 77 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2004 σε 1.119 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2016.

Οι εξαγωγές προς την Ελλάδα δεν διαφοροποιούνται σημαντικά, όμως η αύξηση των εισαγωγών καθιστά την Ελλάδα το 2016 ως την πέμπτη χώρα προέλευσης των εισαγωγών.

Διάγραμμα 22: Εμπορικές Σχέσεις του Λιβάνου με την Ελλάδα από το 1994

Lebanon trade in goods with Greece since 1997

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=300&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

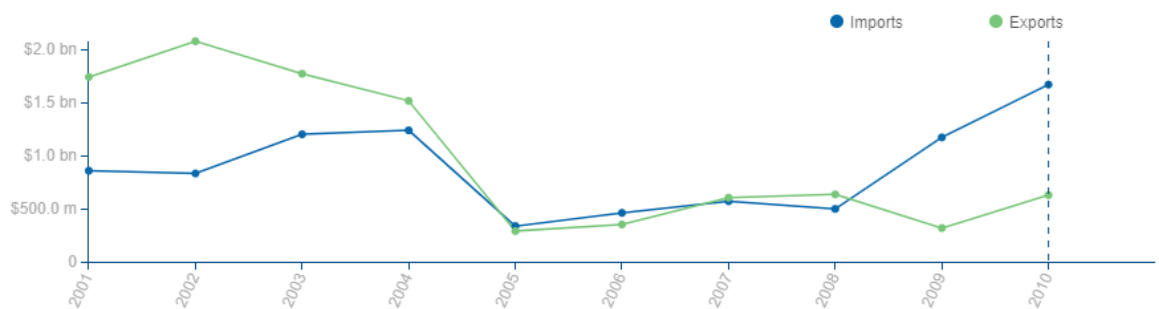
Σε ό,τι αφορά την Κύπρο οι εμπορικές σχέσεις πρακτικά αμελητέες, ενώ δεν υπάρχουν εμπορικές σχέσεις με το Ισραήλ.

3.6. Οι Εμπορικές Σχέσεις της Συρίας με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Όπως και με τα θεμελιώδη μακρο-οικονομικά μεγέθη, μετά το ξέσπασμα του πολέμου στη Συρία το 2011, δεν είναι διαθέσιμα στοιχεία των εμπορικών συναλλαγών της Συρίας. Κατά συνέπεια στον Πίνακα VI του Παραρτήματος αποτυπώνονται οι εμπορικές σχέσεις της Συρίας με τα υπόλοιπα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου έως και το 2010.

Από τα διαθέσιμα στοιχεία, παρατηρούμε ότι ο σημαντικότερος εμπορικός εταίρος της Συρίας είναι η Τουρκία. Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 23, το ισοζύγιο είναι αρχικά πλεονασματικό για τη Συρία και εν συνεχεία μεταβαλλόμενο, ενώ για τα δύο τελευταία έτη για τα οποία υπάρχουν στοιχεία (2009 και 2010) είναι σημαντικά ελλειμματικό με −976 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ (μέσος όρος των δύο ετών).

Διάγραμμα 23: Εμπορικές Σχέσεις της Συρίας με την Τουρκία από το 1994

Syria trade in goods with Turkey since 2001

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data
 Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=760&partner=792&type=C&year=2010&flow=2>

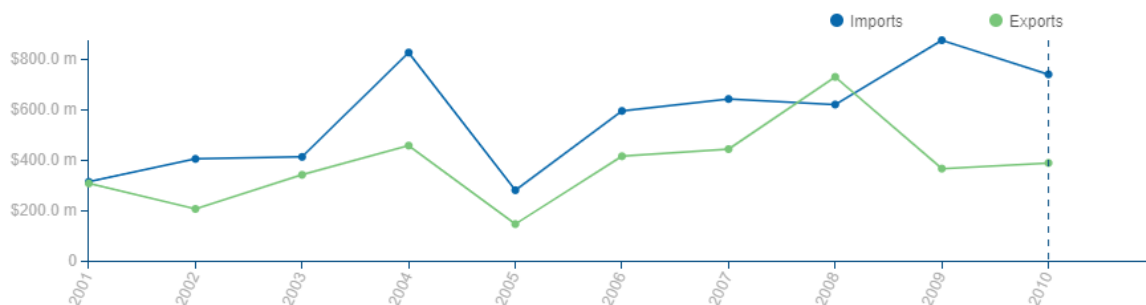
Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Μετά την κάμψη το 2005, και όσο πλησιάζουμε στην έναρξη του πολέμου οι εισαγωγές της Συρίας από την Τουρκία αυξάνονται και το 2010, η Τουρκία αποτελεί την πρώτη χώρα προέλευσης των εισαγωγών της Συρίας καταλαμβάνοντας το 9,5%. Παράλληλα, οι εξαγωγές της Συρίας προς την Τουρκία αν και ακολουθούν φθίνουσα πορεία δεν είναι ασήμαντες καθώς η Τουρκία είναι σταθερά από τους πρώτους εξαγωγικούς προορισμούς και μάλιστα το 2010 ήταν στην τέταρτη θέση, με το 5,5% των Συριακών εξαγωγών να κατευθύνεται στην Τουρκία.

Μετά την Τουρκία, η Αίγυπτος αποτελεί τον αμέσως επόμενο σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Συρίας με τον ετήσιο όγκο των συναλλαγών να καταγράφεται κοντά στα 1.100 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ κατά μέσο όρο, σημειώνοντας την υψηλότερη τιμή του το 2008 (1.350 εκατομμύρια).

Από το Διάγραμμα 24, παρατηρείται ότι το ισοζύγιο είναι διαχρονικά ελλειμματικό για τη Συρία με την Αίγυπτο να αποτελεί την έκτη χώρα προέλευσης των εισαγωγών αλλά και τον έκτο προορισμό εξαγωγών της Συρίας το 2009.

Διάγραμμα 24: Εμπορικές Σχέσεις Συρίας - Αιγύπτου από το 1994

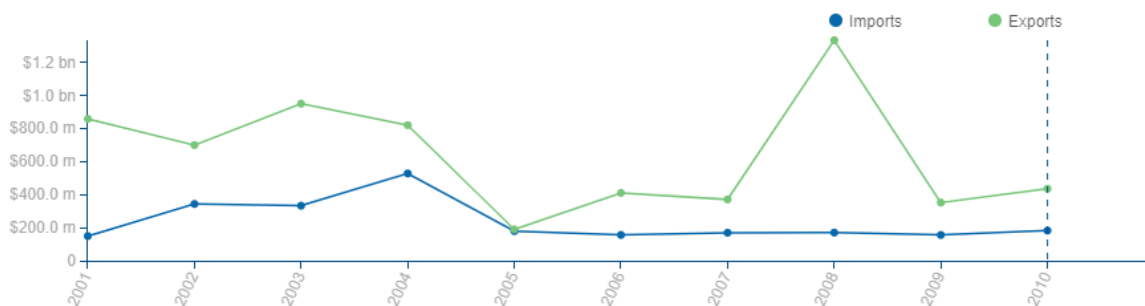
Syria trade in goods with Egypt since 2001

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data
 Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=760&partner=818&type=C&year=2010&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του Πίνακα VI του Παραρτήματος, ο Λίβανος αποτελεί εξαγωγικό προορισμό για τη Συρία και κατά συνέπεια το ισοζύγιο είναι πλεονασματικό, όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 25.

Διάγραμμα 25: Εμπορικές Σχέσεις της Συρίας με το Λίβανο από το 1994

Syria trade in goods with Lebanon since 2001

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data
 Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=760&partner=422&type=C&year=2010&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Το 2008, οι εξαγωγές της Συρίας προς το Λίβανο αποτελούσαν το 9,5% του συνόλου των Συριακών εξαγωγών με το Λίβανο να είναι ο τρίτος εξαγωγικός προορισμός για τη Συρία.

Οι εμπορικές σχέσεις της Συρίας τόσο με την Ελλάδα, όσο και με την Κύπρο είναι ισχνές, ενώ δεν καταγράφονται εμπορικές σχέσεις με το Ισραήλ.

3.7. Οι Εμπορικές Σχέσεις της Τουρκίας με τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Η Τουρκία διατηρεί εμπορικές σχέσεις με όλες τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, με εξαίρεση την Κύπρο (με την οποία οι σχέσεις είναι πρακτικά ανύπαρκτες), όμως καμία χώρα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί κυρίαρχος εμπορικός της εταίρος.

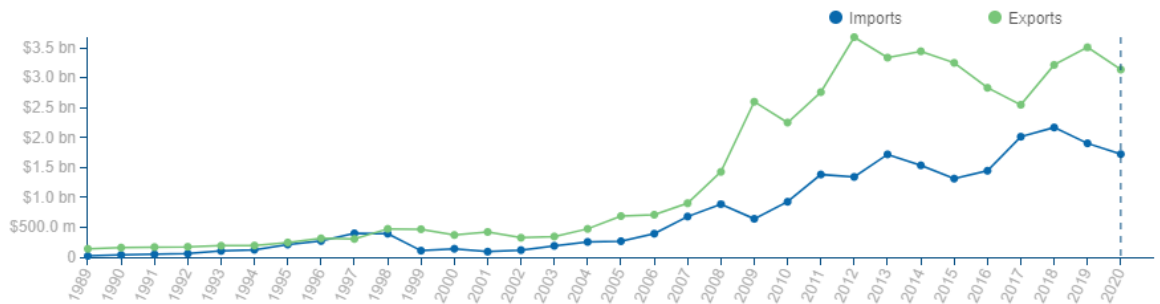
Όπως φαίνεται στον Πίνακα VII του Παραρτήματος, ο όγκος συναλλαγών της Τουρκίας με τις υπόλοιπες χώρες αυξήθηκε σημαντικά, με τη μεγαλύτερη αύξηση να παρατηρείται στον όγκο των εμπορικών συναλλαγών με την Αίγυπτο που υπολογίζεται στο εντυπωσιακό 504,1%. Με την Ελλάδα ο όγκος αυξήθηκε κατά 95,1%, με τη Συρία κατά 95,4%, με το Λίβανο κατά 167,3%, ενώ και με το Ισραήλ και παρά την ένταση στις σχέσεις των δύο κρατών η αύξηση του όγκου των συναλλαγών ήταν 143,3%.

Το ισοζύγιο των εμπορικών συναλλαγών της Τουρκίας με τις υπόλοιπες χώρες είναι πλεονασματικό, με εξαίρεση την Ελλάδα με την οποία το ισοζύγιο ήταν πλεονασματικό μέχρι το 2009, έκτοτε όμως καταγράφεται ελλειμματικό για την Τουρκία.

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 26, η εντυπωσιακή αύξηση του όγκου των συναλλαγών με την Αίγυπτο, παρατηρείται από το 2009 και μετά, ως αποτέλεσμα των προσπαθειών εξωστρέφειας της Αιγυπτιακής οικονομίας αλλά και της ευνοϊκής διάθεσης της Τουρκίας ως προς την Αραβική Άνοιξη.

Το 2012 ο συνολικός όγκος των συναλλαγών με την Αίγυπτο έφτασε στα 5.000 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ (από 728,3 εκατομμυρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2004) για να παραμείνει σε αυτά τα επίπεδα, και – αν και μειούμενος – να καταγραφεί στα 4.400 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2017. Την περίοδο μετά το 2011 περισσότερο από το 2% των Τουρκικών εξαγωγών κατευθύνεται στην Αίγυπτο, ενώ το 2004 το ποσοστό αυτό ήταν 0,7%

Διάγραμμα 26: Εμπορικές Σχέσεις Τουρκίας – Αιγύπτου από το 1994

Turkey trade in goods with Egypt since 1989

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

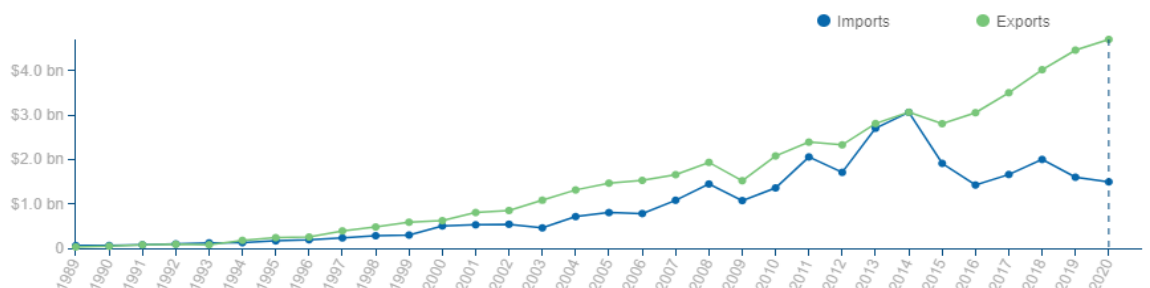
Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=818&type=C&year=2020&flow=2&commodity>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Σε σχέση με το Ισραήλ, ο όγκος των συναλλαγών όπως παρατηρούμε στο Διάγραμμα 27, αυξήθηκε σημαντικά από το 2010, καθώς διαπιστώνεται και αύξηση των εισαγωγών από το Ισραήλ (οι οποίες βέβαια από το 2015 επανέρχονται στα επίπεδα του 2008).

Διάγραμμα 27: Εμπορικές Σχέσεις της Τουρκίας με το Ισραήλ από το 1994

Turkey trade in goods with Israel since 1989

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

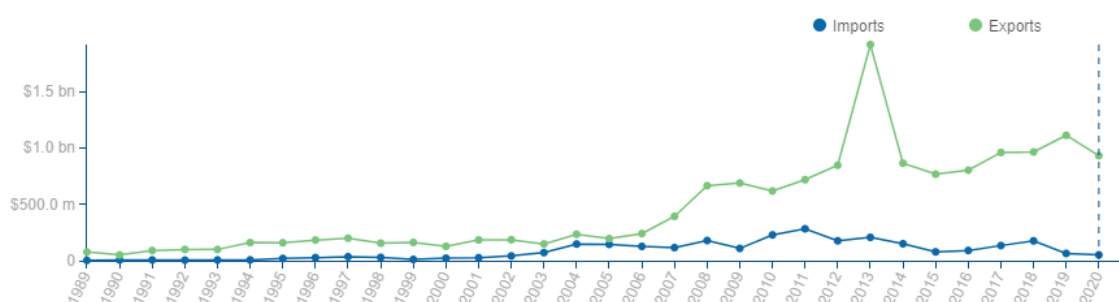
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=376&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Παράλληλα, το 2% (με μικρές αυξομειώσεις) των Τουρκικών εξαγωγών κατευθύνεται στο Ισραήλ σε όλη την υπό εξέταση περίοδο. Με αυτή την τάση και ως αποτέλεσμα της σημαντικής αύξησης του όγκου των συναλλαγών σε σχέση με το 2004, το Ισραήλ έφτασε να είναι ο δέκατος προορισμός των Τούρκικων εξαγωγών το 2017.

Οι εμπορικές σχέσεις με το Λίβανο διαχρονικά παρατίθενται στο Διάγραμμα 28, από όπου παρατηρούμε ότι αυξάνονται κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, παρά το γεγονός ότι ο Λίβανος δεν αποτελεί ούτε αξιοσημείωτο εξαγωγικό προορισμό αλλά ούτε και χώρα προέλευσης των εισαγωγών της Τουρκίας.

Διάγραμμα 28: Εμπορικές Σχέσεις της Τουρκίας με το Λίβανο από το 1994

Turkey trade in goods with Lebanon since 1989

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data
Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK
<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=422&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

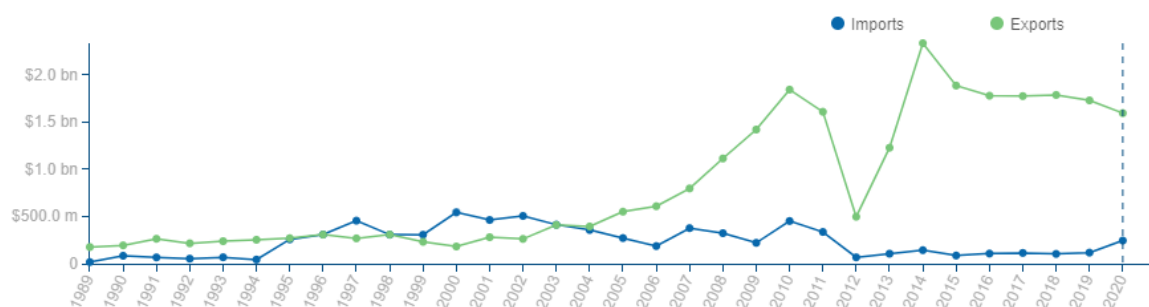
Παρόμοιες είναι και οι εμπορικές σχέσεις με τη Συρία η οποία (όπως και ο Λίβανος) δεν αποτελεί σημαντικό εμπορικό εταίρο.

Είναι παρόλα αυτά αξιοσημείωτη η αύξηση των Τουρκικών εξαγωγών προς τη Συρία το διάστημα που ξεσπά ο πόλεμος, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 29.

Έτσι ενώ το 2004 οι εξαγωγές προς τη Συρία ανέρχονταν στα σχεδόν 395 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ, μετά από σταθερά αυξητική πορεία, το 2010 εκτινάχθηκαν στα 1.800 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ, το 2011 στα 1.600 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ, και μετά από μια πτώση τα επόμενα δύο χρόνια,

ανήλθαν το 2014 στα 1.800 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ για να διατηρηθούν στα επίπεδα των 1.400 εκατομμυρίων Δολλάρια ΗΠΑ – κατά μέσο όρο – τα επόμενα τρία χρόνια.

Διάγραμμα 29: Εμπορικές Σχέσεις της Τουρκίας με τη Συρία από το 1994

Turkey trade in goods with Syria since 1989

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=760&type=C&year=2020&flow=2>

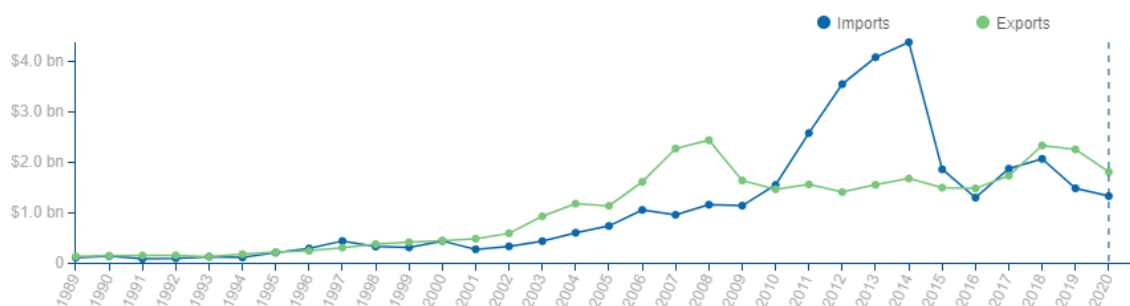
Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Παρατηρούμε επομένως ότι η Τουρκία συνεχίζει να εξαγεί με αμειώτους ρυθμούς και γενικά να αυξάνει τον όγκο των εξαγωγών της προς τη Συρία τα χρόνια του πολέμου.

Οι εξαγωγές της Τουρκίας προς την Ελλάδα ξεπέρασαν μόνο ένα έτος το 2% του συνόλου των Τούρκικων εξαγωγών (το 2007 όταν καταγράφηκαν ως το 2,1% του συνόλου των εξαγωγών) ενώ έκτοτε παραμένουν να απατελούν περίπου το 1% του συνόλου κατατάσσοντας την Ελλάδα από δέκατο τέταρτο εξαγωγικό προορισμό μέχρι το 2008 σε εικοστό δεύτερο το 2017.

Οι δε εισαγωγές από την Ελλάδα αυξάνονται σημαντικά στο διάστημα της μελέτης και από 594 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2004, φτάνουν στα 4,200 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2013 (και 4.000 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2014) αντιστρέφοντας (όπως αναφέρθηκε παραπάνω) το ισοζύγιο των εμπορικών συναλλαγών με την Ελλάδα από πλεονασματικό για την Τουρκία σε ελλειμματικό, όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 30.

Διάγραμμα 30: Εμπορικές Σχέσεις της Τουρκίας με την Ελλάδα από το 1994

Turkey trade in goods with Greece since 1989

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data

Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK

<https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=300&type=C&year=2020&flow=2>

Πηγή DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Φαίνεται ότι η Τουρκία εισάγει όλο και περισσότερο από την Ελλάδα κατά τα χρόνια τα οποία στην Ελλάδα έχει ξεσπάσει η δημοσιονομική κρίση και η χώρα βρίσκεται στον Τριμερή Μηχανισμό Στήριξης.

Ο όγκος των συναλλαγών της Τουρκίας με την Ελλάδα, που (όπως προαναφέρθηκε αυξήθηκε κατά 95%) δεν αυξήθηκε λόγω των εξαγωγών της Τουρκίας προς την Ελλάδα (ο οποίος παρέμεινε ισορροπημένος), αλλά λόγω της σημαντικής αύξησης των εισαγωγών της Τουρκίας από την Ελλάδα από το 2011 και μετά.

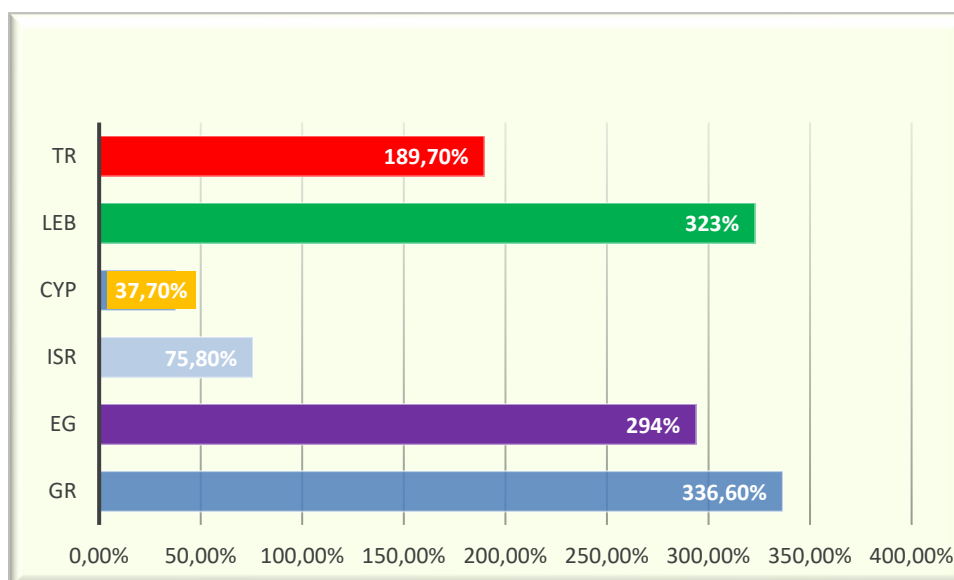
Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, διαπιστώνεται ότι, πέραν συγκεκριμένων εξαιρέσεων, (Ισραήλ – Λιβάνου, Ισραήλ - Συρίας, Κύπρου – Τουρκίας) διατηρούνται εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κρατών. Από την άλλη πλευρά, όμως, δεν διαπιστώνεται σημαντικός βαθμός αλληλεξάρτησης μεταξύ όλων των κρατών, παρά μόνον σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπως χαρακτηριστικά της Ελλάδας και της Κύπρου.

Παρά το γεγονός ότι δεν παρατηρούνται σχέσεις σημαντικής αλληλεξάρτησης μεταξύ των υπό εξέταση κρατών, είναι φανερό η συνολική αύξηση του όγκου των εμπορικών συναλλαγών στην περιοχή για όλες τις υπό εξέταση χώρες, όπως επίσης φαίνεται και στο Διάγραμμα 31 όπου ως σύνοψη, παρουσιάζεται ο μέσος όρος αύξησης των εμπορικών

συναλλαγών για κάθε χώρα με βάση τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στους αντίστοιχους Πίνακες του Παραρτήματος.

Διάγραμμα 31: Αύξηση του Μέσου Όρου των Εμπορικών Συναλλαγών μεταξύ των κρατών της Ανατολικής για την περίοδο 2004 – 2017

Επεξεργασία Στοιχείων από DESA/UNSD, United Nations Comtrade database

Στο παραπάνω Διάγραμμα, δεν απεικονίζονται τα στοιχεία για τη Συρία καθώς εξ' αιτίας του ξεσπάσματος του πολέμου δε θα μπορούσε να πορουσιαστεί μια ακριβής εικόνα των δεδομένων αυτών.

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 31, η Ελλάδα και ο Λίβανος είναι τα κράτη τα οποία κατά την υπο εξέταση περίοδο αύξησαν σημαντικά τον όγκο των εμπορικών συναλλαγών τους με τα υπόλοιπα υπό εξέταση κράτη.

Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004 και μετέπειτα στη ζώνη του Ευρώ, το 2008, δεν φαίνεται να άλλαξε σημαντικά το status των εμπορικών σχέσεων της Κύπρου με τις υπόλοιπες υπό εξέταση χώρες της περιοχής, παρά μόνο με το Ισραήλ όπου παρατηρείται αξιοπρόσεκτη αύξηση. Σε αυτό βέβαια συντελεί και η προσέγγιση των δύο χωρών τα τελευταία χρόνια κάτι που αποτυπώνεται και στις εμπορικές τους σχέσεις.

Η Ελλάδα και η Τουρκία είναι σημαντικοί εμπορικοί εταίροι και μάλιστα όπως φάνηκε στο παρόν κεφάλαιο, διαπιστώνεται μια εξάρτηση της Ελλάδας από τις εξαγωγές της προς την Τουρκία.

Η Τουρκία συναλλάσσεται εμπορικά με όλα τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου (με εξαίρεση την Κύπρο) αποτελώντας για τα περισσότερα σημαντικό εμπορικό εταίρο. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι φανερό - όπως παρουσιάστηκε και παραπάνω - η ενίσχυση τα τελευταία χρόνια των σχέσεων της Τουρκίας με το Ισραήλ παρά την ένταση στις σχέσεις τους μετά το επεισόδιο με τη νηοπομπή του κινήματος «Free Gaza» και το πλοίο «Μαβί Μαρμαρά» το 2010. Ταυτόχρονα, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι (όπως και στην περίπτωση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων) η Τουρκία παραμένει σημαντικός εμπορικός εταίρος με τη Συρία, οι δε εξαγωγές της Τουρκίας προς τη Συρία δεν επηρεάζονται τα πρώτα χρόνια του πολέμου.

Το παραπάνω ισχύει και για το Λίβανο του οποίου το εμπορικό ισοζύγιο είναι με όλες τις χώρες ελλειμματικό πλην της Συρίας και οι εξαγωγές του οποίου προς τη Συρία δεν επηρεάζονται από το ξέσπασμα του πολέμου.

Η Αίγυπτος γίνεται φανερά πιο εξωστρεφής την περίοδο που εξετάζουμε αυξάνοντας σημαντικά τον όγκο των εμπορικών της συναλλαγών με τα κράτη της περιοχής, ενώ παράλληλα μέσω των συναλλαγών της Αιγύπτου με την Ελλάδα, αποτυπώνεται και η προσέγγιση των χωρών.

Όπως και με τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις η παρουσίαση των εμπορικών σχέσεων που πορηγήθηκε στο παρόν κεφάλαιο, κατέδειξε μια μεγαλύτερη ευχέρεια εμπορικών συναλλαγών μεταξύ μουσουλμανικών κρατών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Εισαγωγή

Χάρης στη φυσική ομορφιά αλλά και στην Ιστορία, η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου έλκει ένα σημαντικό κομμάτι του Παγκόσμιου διεθνούς τουρισμού. Στο παρόν κεφάλαιο διαπιστώνεται η σημασία του τουρισμού στις οικονομίες των κρατών της περιοχής καθώς ο τουρισμός συμβάλλει σε πολύ μεγάλο βαθμό στη συνολική οικονομική θέση και τους θεμελιώδεις μακρο-οικονομικούς δείκτες των υπό εξέταση κρατών και κατ' επέκταση στην οικονομική ανάπτυξή και εν τέλει στην οικονομική ισχύ τους.

Όπως θα δούμε, σημαντικό μέρος των εσόδων των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου προέρχεται από το διεθνή τουρισμό χωρίς βεβαίως τα κράτη αυτά να θεωρούνται «κράτη-εισοδηματίες» (Beblawi, 1987) καθώς για την παραγωγή του πλούτου από τον τουρισμό συμμετέχει ένα σημαντικό μέρος του συνόλου.

Βάση των παραπάνω, και δεδομένου ότι ο τουρισμός είναι μια παραγωγική διαδικασία στην οποία οι αναταραχές, διενέξεις, ανακατατάξεις στο περιβάλλον των κρατών έχουν άμεσο αντίκτυπο, μπορεί να θεωρηθεί ως μέσο επίτευξης των στόχων της αύξησης της οικονομικής ισχύος, αλλά και ως όχημα που προάγει διακρατικές συνεργασίες.

Με την παραπάνω οπτική, παρουσιάζονται για κάθε κράτος (με αλφαβητική σειρά παρουσίασης – όπως και στα προηγούμενα κεφάλαια), τα έσοδα των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου από το διεθνή τουρισμό από το 2004 και έπειτα, ενώ τα πλήρη στοιχεία παρατίθενται για κάθε κράτος στον Πίνακα VIII του Παραρτήματος.

Πηγή των στοιχείων είναι οι Παγκόσμιοι Δείκτες Ανάπτυξης από τη βάση δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank - World Development Indicators, 2021).

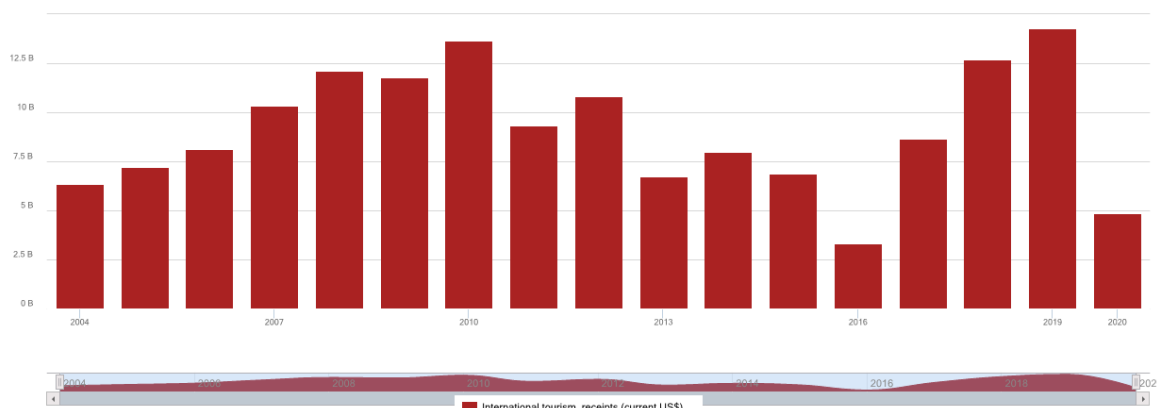
4.1. Ο Τουρισμός στην Αιγυπτιακή Οικονομία

Τα έσοδα της Αιγυπτιακής οικονομίας για την περίοδο 2004 – 2020, απεικονίζονται στο Διάγραμμα 5, από το οποίο προκύπτει ότι κατά μέσο όρο ανέρχονται σε περίπου 9,4 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ.

Όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα VIII του Παραρτήματος, ο Τουρισμός έχει πολύ σημαντική συνεισφορά στο ΑΕΠ της Αιγύπτου, καθώς τα έσοδα από το διεθνή τουρισμό αποτελούν περίπου το 21,4% του συνόλου των εξαγωγών (κατά μέσο όρο την υπό εξέταση περίοδο).

Όπως γίνεται φανερό και από το Διάγραμμα 32, παρουσιάζονται διακυμάνσεις στα έσοδα από τον τουρισμό, τα οποία κατά τα πρώτα έτη είχαν ανοδική πορεία καταγράφοντας το 2010 την υψηλότερη τιμή τους (13,6 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ) με 14,7 εκατομμύρια αφίξεις.

Διάγραμμα 32: Έσοδα Αιγυπτιακής οικονομίας από το διεθνή τουρισμό 2004 – 2020

Country : Egypt, Arab Rep.
Source: World Development Indicators
Created on: 04/02/2022

Πηγή: World Bank / World Development Indicators - <https://datacatalog.worldbank.org/public-licenses#cc-by> – Compiled from data reported in the International Monetary Fund's Balance of Payment Statistics database.)

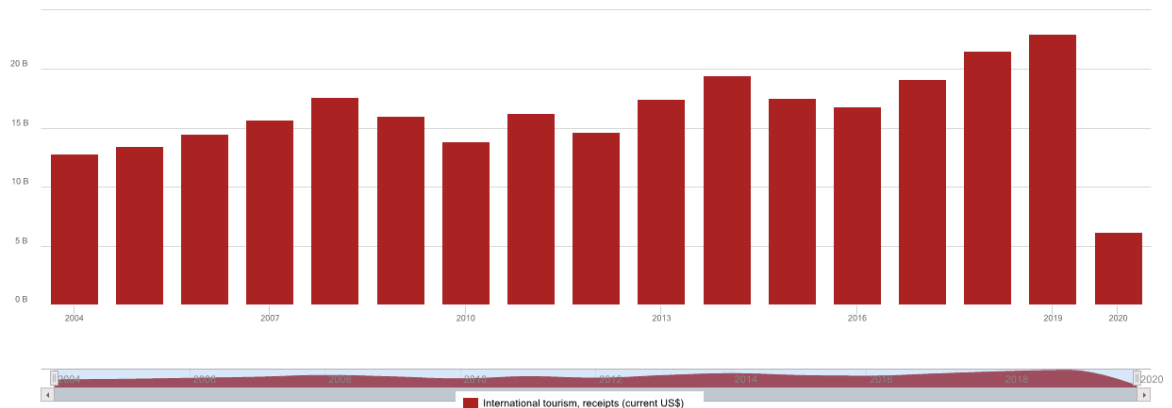
Το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης και οι αναταραχές τα επόμενα έτη, επηρέασαν φανερά την τουριστική κίνηση, η οποία υπέστη εμφανή πτώση για να ανακάμψει το 2018 στα ίδια επίπεδα με το 2010 (12,7 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ και 11,3 εκατομμύρια αφίξεις) με περεταίρω άνοδο το επόμενο έτος, 2019 το οποίο συγκριτικά ήταν και το καλύτερο από άποψη εσόδων (14,2 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ).

4.2. Ο Τουρισμός στην Ελληνική Οικονομία

Τα έσοδα από το Διεθνή Τουρισμό έχουν πάρα πολύ σημαντική συνεισφορά στην Ελληνική οικονομία καθώς, όπως προκύπτει από τον Πίνακα VIII του Παραρτήματος αποτελούν για την περίοδο 2004 – 2019 κατά μέσο όρο το 25,5% του συνόλου των Ελληνικών εξαγωγών.

Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 33, τα έσοδα αυξάνονται κατά την υπό μελέτη περίοδο από 12,8 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2004, σε 23 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2019.

Διάγραμμα 33: Έσοδα Ελληνικής οικονομίας από το διεθνή τουρισμό 2004 – 2020

Country : Greece
Source: World Development Indicators
Created on: 04/02/2022

Πηγή: World Bank / World Development Indicators - <https://datacatalog.worldbank.org/public-licenses#cc-by> – Compiled from data reported in the International Monetary Fund's Balance of Payment Statistics database.

Τα έτη κατά τα οποία καταγράφεται ύφεση της Ελληνικής οικονομίας και η Ελλάδα έχει ήδη ενταχθεί στον Τριμερή Μηχανισμό Στήριξης, ο τουρισμός φαίνεται να αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων ξεπερνώντας τα 17 δισεκατομμύρια Δολλάρια το 2013 και το 2015 ενώ το 2014, άγγιξε τα 20 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ.

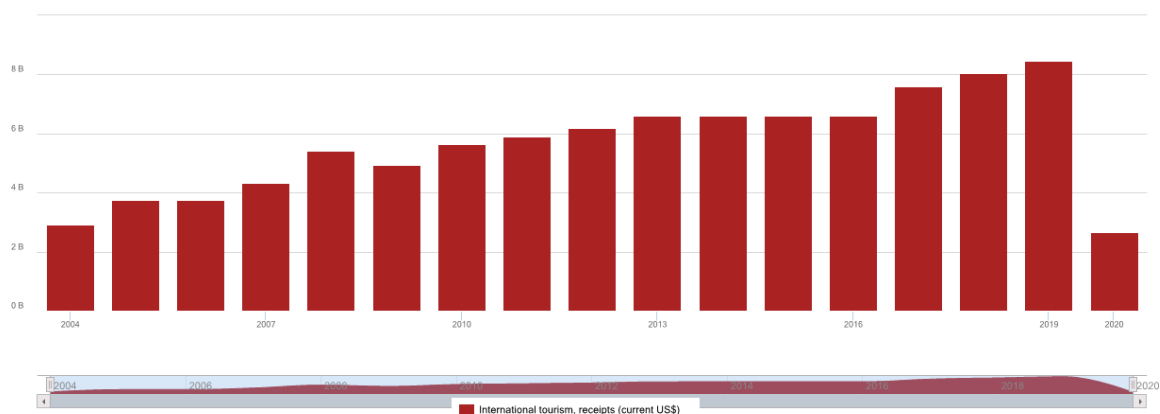
Το 2019 ήταν η πλέον σημαντική χρονιά για τον Ελληνικό τουρισμό, καθώς καταγράφηκαν 34 εκατομμύρια αφίξεις με τα έσοδα να αποτελούν το 28,3% του συνόλου των εξαγωγών.

4.3. Ο Τουρισμός στην Οικονομία του Ισραήλ

Ο διεθνής τουρισμός δεν φαίνεται να αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων για το Ισραήλ, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα VIII του Παραρτήματος.

Τα έσοδα του Ισραήλ από τον τουρισμό είναι ως επί το πλείστον σταθερά με μια σχετικά ανοδική πορεία τα τελευταία έτη, όπως απεικονίζεται στο Διάγραμμα 34, και κυμαίνονται για τα περισσότερα από τα υπό εξέταση έτη περίπου στα 6 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ, με το μέσο όρο της περιόδου να είναι 5,8 εκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ, ενώ κατά μέσο όρο τα έσοδα από τον τουρισμό αποτελούν το 6,6% του συνόλου των εξαγωγών.

Διάγραμμα 34: Έσοδα της οικονομίας του Ισραήλ από το διεθνή τουρισμό 2004 – 2020

Country : Israel
Source: World Development Indicators
Created on: 04/02/2022

Πηγή: World Bank / World Development Indicators - <https://datacatalog.worldbank.org/public-licenses#cc-by> – Compiled from data reported in the International Monetary Fund's Balance of Payment Statistics database.

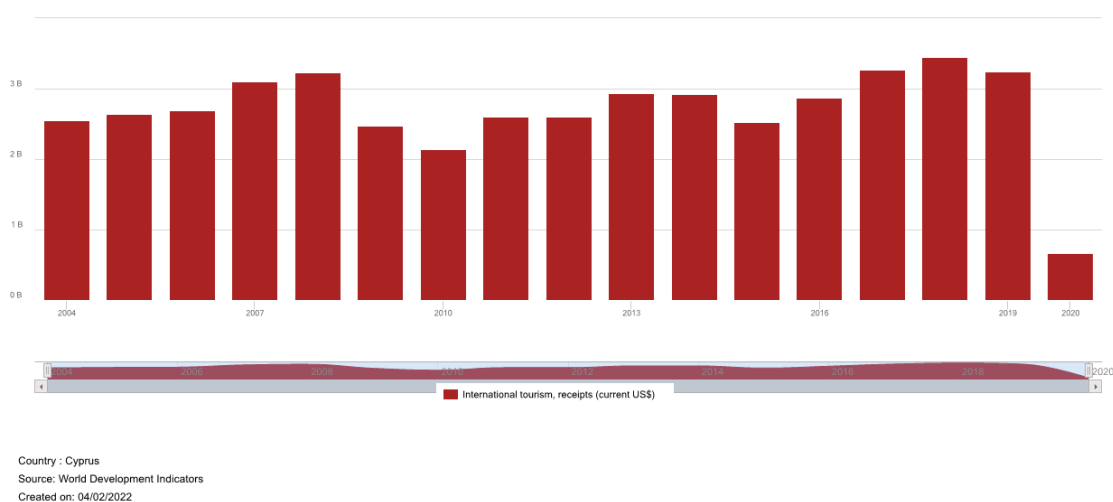
Η ανοδική πορεία από το 2017 αποτυπώνεται και στα έσοδα τα οποία ξεπερνούν τα 8 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ αγγίζοντας τα 8,5 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ το 2019 με 4,9 εκατομμύρια αφίξεις.

4.4. Ο Τουρισμός στην Κυπριακή Οικονομία

Όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα VIII του Παραρτήματος, ο τουρισμός είναι ένας ιδιαίτερα σημαντικός τομέας για την Κυπριακή οικονομία.

Τα έσοδα από τον τουρισμό απεικονίζονται στο Διάγραμμα 35 και κατά μέσο όρο αποτελούν το 22,2% του συνόλου των εσόδων των εξαγωγών.

Διάγραμμα 35: Έσοδα Κυπριακής οικονομίας από το διεθνή τουρισμό 2004 – 2020

Πηγή: World Bank / World Development Indicators - <https://datacatalog.worldbank.org/public-licenses#cc-by> – Compiled from data reported in the International Monetary Fund's Balance of Payment Statistics database.

Από την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004 και έως την ένταξή της στη ζώνη του Ευρώ, τα έσοδα παρουσιάζουν ανοδική πορεία, ξεπερνώντας το 2007 τα 3 δισεκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ και φτάνοντας το 2008 στα 3,23 δισεκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ.

Κατά τη διάρκεια της Παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, τα έσοδα από τον τουρισμό φαινονται να μειώνονται (διατηρούνται κάτω από τα 3 δισεκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ) για να ανακάμψουν στη συνέχεια.

Αξίζει να σημειωθεί επίσης, ότι το 2004 τα έσοδα από τον τουρισμό αποτελούσαν το 34,4% του συνόλου των εσόδων των εξαγωγών. Αυτό το ποσοστό στη συνέχεια μειώνεται σταδιακά και το 2007 τα έσοδα από τον τουρισμό αποτελούσαν το 30,2%, ενώ μετά την ένταξη της Κύπρου στη ζώνη του Ευρώ το 2008 καταγράφεται στο 23,1% και για όλα τα επόμενα έτη κυμαίνεται κάτω από το 20%.

Χαρακτηριστική είναι η σύγκριση των ετών 2004 όταν τα έσοδα ήταν 2,55 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ και αποτελούσαν – όπως αναφέρθηκε – το 34,4% του συνόλου των εσόδων από τις εξαγωγές, με το 2018 που από άποψη εσόδων ήταν το πιο προσοδοφόρο έτος για τον τουρισμό, τα έσοδα ανήλθαν στα 3,45 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ και αποτέλεσαν μόνο το 18% του συνόλου των εξαγωγών.

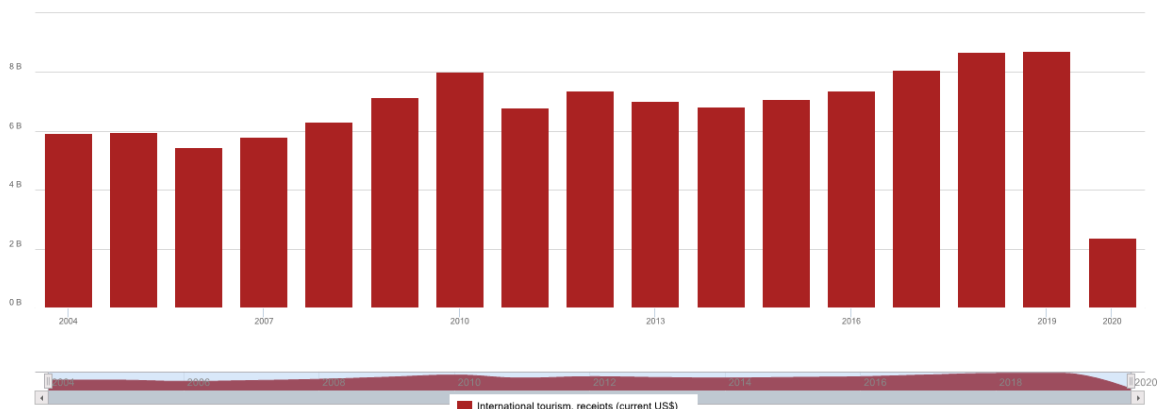
Από την πορεία αυτή (όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στην παραπάνω σύγκριση), μπορεί να διαπιστωθεί η αλλαγή στρατηγικής των Κυρπιακών εξαγωγών αλλά και – εν τέλει – του παραγωγικού μοντέλου της Κύπρου μετά την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

4.5. Ο Τουρισμός στην Οικονομία του Λιβάνου

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα VIII του Παραρτήματος, ο τουρισμός αποτελεί το σημαντικότερο τομέα της οικονομίας του Λιβάνου καθώς τα έσοδα συνεισφέρουν κατά πολύ στο ΑΕΠ της χώρας και αποτελούν για την υπό εξέταση περίοδο, το 38,6% κατά μέσο όρο των εσόδων των εξαγωγών.

Όπως φαίνεται και από το Διάγραμμα 36, η πορεία των εσόδων από τον τουρισμό είναι εν γένει ανοδική με μικρές αυξομειώσεις και δεν φαίνεται να επηρεάζονται σημαντικά από την Παγκόσμια Οικονομική κρίση αλλά ούτε και από το ξέσπασμα του πολέμου στη γειτονική Συρία.

Διάγραμμα 36: Έσοδα Λιβανέζικης οικονομίας από το διεθνή τουρισμό 2004 – 2020

Country : Lebanon
Source : World Development Indicators
Created on : 04/02/2022

Πηγή: World Bank / World Development Indicators - <https://datacatalog.worldbank.org/public-licenses#cc-by> – Compiled from data reported in the International Monetary Fund's Balance of Payment Statistics database.

Το 2010 τα έσοδα άγγιξαν τα 8 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ αποτελώντας το 38,7% του συνόλου των εσόδων από τις εξαγωγές με τις αφίξεις να καταγράφονται στα 2.168.000.

Μετά από μια μικρή κάμψη τα επόμενα έξι έτη το 2017 ανέκαμψαν και πάλι στα ίδια επίπεδα για να αυξηθούν ακόμη περισσότερο τα δύο επόμενα έτη.

Το 2019 καταγράφηκε ως η πλέον προσοδοφόρα χρονιά για το Λιβανέζικο τουρισμό με έσοδα 8,71 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ ποσό που αποτελεί το 47,9% των εσόδων του Λιβάνου από τις εξαγωγές, αν και οι αφίξεις ήταν 1.936.000, άρα κατά περίπου 230.000 λιγότερες σε σχέση με το 2010.

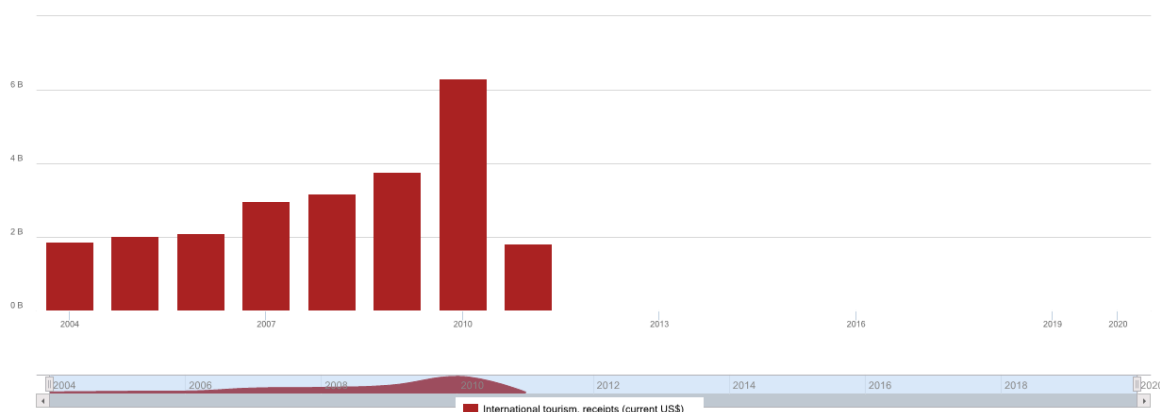
4.6. Ο Τουρισμός στην Οικονομία της Συρίας

Όπως και για τα υπόλοιπα στοιχεία για τη Συρία, έτσι και για τον τουρισμό τα διαθέσιμα στοιχεία σταματούν το 2010, (πριν το ξέσπασμα του πολέμου), όπως αποτυπώνονται στον Πίνακα VIII του Παραρτήματος.

Όπως παρατηρούμε, τα ετήσια έσοδα από τον τουρισμό αποτελούν κατά μέσο όρο (για τα έτη που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) το 20,6% των εσόδων από τις εξαγωγές.

Σύμφωνα και με το Διάγραμμα 37, τα έσοδα από τον τουρισμό ακολουθούν σημαντική αυξητική τάση.

Διάγραμμα 37: Έσοδα της οικονομίας της Συρίας από το διεθνή τουρισμό 2004 – 2020

Country : Syrian Arab Republic
Source: World Development Indicators
Created on: 04/02/2022

Πηγή: World Bank / World Development Indicators - <https://datacatalog.worldbank.org/public-licenses#cc-by> – Compiled from data reported in the International Monetary Fund's Balance of Payment Statistics database.

Το 2010 τα έσοδα της Συρίας από τον τουρισμό υπερ-τριπλασιάστηκαν σε σχέση με το 2004 και ανήλθαν στα 6,3 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ (ενώ το 2004 καταγράφηκαν στα σχεδόν 1,9 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ), αποτελώντας το 32,2% του συνόλου των εσόδων των εξαγωγών, με σχεδόν 11 εκατομμύρια αφίξεις.

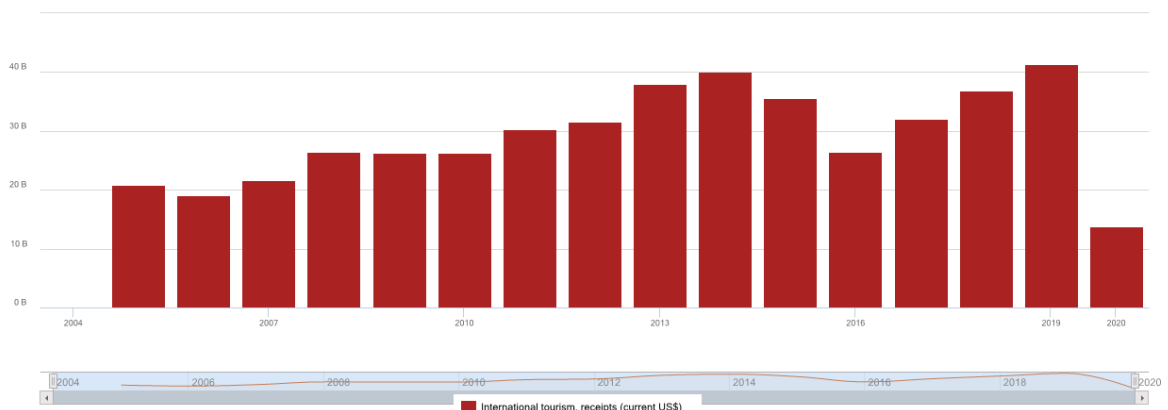
4.7. Ο Τουρισμός στην Οικονομία της Τουρκίας

Σημαντικό «κεφάλαιο» και για την οικονομία της Τουρκίας αποτελεί ο τουρισμός, όπως φαίνεται στον Πίνακα VIII του Παραρτήματος. Τα έσοδα αποτελούν κατά

μέσο όρο το 16,2% του συνόλου των εξαγωγών της Τουρκίας για την περίοδο 2004 – 2019.

Όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 38, τα έσοδα από τον τουρισμό αυξάνονται κάθε χρόνο μέχρι το 2014, όταν αγγίζουν τα 40 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ με 41,627,000 αφίξεις.

Διάγραμμα 38: Έσοδα Τούρκικης οικονομίας από το διεθνή τουρισμό 2004 – 2020

Country : Turkey
Source: World Development Indicators
Created on: 04/02/2022

Πηγή: World Bank / World Development Indicators - <https://datacatalog.worldbank.org/public-licenses#cc-by> – Compiled from data reported in the International Monetary Fund's Balance of Payment Statistics database.

Το 2016 παρατηρείται σημαντική κάμψη των εσόδων της τάξεως του 33,8% σε σχέση με το 2014, εξ' αιτίας του αποτυχημένου πραξικοπήματος ενάντια στην Τούρκικη κυβέρνηση και την ανασφάλεια που δημιούργησαν οι αναταραχές.

Τα έσοδα όμως ανακάμπτουν τα επόμενα έτη και το 2019 καταγράφεται ο υψηλότερος αριθμός αφίξεων (51,747,000 αφίξεις) που έχει ως αποτέλεσμα τα έσοδα να ανέλθουν στα σχεδόν 41,5 δισεκατομμύρια Δολλάρια ΗΠΑ.

Συμπεράσματα

Όπως παρουσιάστηκε στο παρόν κεφάλαιο για όλες τις υπό εξέταση χώρες (με εξαίρεση το Ισραήλ) τα έσοδα από τον τουρισμό αποτελούν σχεδόν το ένα τέταρτο του συνόλου των

εσόδων τους από τις εξαγωγές, ενώ για το Λίβανο το ποσοστό αυτό αγγίζει κατά μέσο όρο το 40% υπδηλώνοντας τη σημαντική εξάρτηση της Λιβανέζικης οικονομίας από τον τουρισμό.

Συνεπώς, τα έσοδα από το διεθνή τουρισμό εισφέρουν σημαντικά στο ΑΕΠ των χωρών της περιοχής

Όπως διαπιστώθηκε, παρά τις κατά περιόδους κρίσεις ή εντάσεις στην περιοχή ή και σε κάθε χώρα ξεχωριστά (π.χ. απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία, ένταξη Ελλάδας και Κύπρου στον Τριμερή μηχανισμό στήριξης, Αραβική Άνοιξη κλπ.), ο Τουρισμός τελικά αποτέλεσε και αποτελεί το στυλοβάτη των οικονομιών των κρατών που εξετάζουμε. Ακόμη και για τη Συρία, πριν το ξέσπασμα του πολέμου ο διεθνής τουρισμός αποτελούσε ιδιαίτερα σημαντική πηγή εσόδων.

Τα παραπάνω αποτελούν κίνητρο για τα κράτη της περιοχής να αναπτύξουν το τουριστικό προϊόν τους, στοχεύοντας στη διατήρηση ή και την αύξηση των εσόδων τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ο ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Ενεργειακό Μίγμα – Κοιτάσματα – Προοπτικές

Εισαγωγή

Έχοντας ήδη παρουσιάσει στα προηγούμενα κεφάλαια την οικονομική θέση των κρατών και τους σημαντικούς οικονομικούς παράγοντες και τις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου, η εξέταση του ενεργειακού status των κρατών είναι καίριας σημασίας για τη διερεύνηση της δυνατότητας εμβάθυνσης της συνεργασίας των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου προκειμένου για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της περιοχής.

Κατά συνέπεια στο παρόν Πέμπτο κεφάλαιο αποτυπώνονται τα κύρια χαρακτηριστικά του ενεργειακού τομέα για κάθε υπό εξέταση κράτος. Σε αυτή τη βάση, παρουσιάζεται το ενεργειακό μίγμα, αλλά και μια γενική επισκόπηση των κοιτασμάτων που υφίστανται ή ανακαλύφθηκαν (και είναι κομβικής σημασίας για τον ενεργειακό τομέα) καθώς επίσης και οι προοπτικές εκμετάλλευσής τους δεδομένων των υφιστάμενων ή αναγκαίων υποδομών.

Όπως θα διαπιστωθεί κύρια πηγή ενέργειας για όλα τα κράτη είναι διαχρονικά το πετρέλαιο με το φυσικό αέριο να καταλαμβάνει τα τελευταία χρόνια μεγαλύτερο ποσοστό στο ενεργειακό μίγμα, λόγω και των σημαντικών ανακαλύψεων των κοιτασμάτων στην περιοχή.

Καθώς όλες οι υπό εξέταση χώρες είναι κατά βάση καταναλωτές, εξαρτώνται σε διαφορετικό βαθμό η κάθε μία από τις εισαγωγές.

Κατά συνέπεια η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων (κυρίως) φυσικού αερίου, δημιουργεί νέα δεδομένα και προοπτικές προκειμένου τα κράτη αυτά να εκμεταλλευτούν τα κοιτάσματα και να αλλάξουν το ενεργειακό τους «προφίλ» έως και να καταστούν

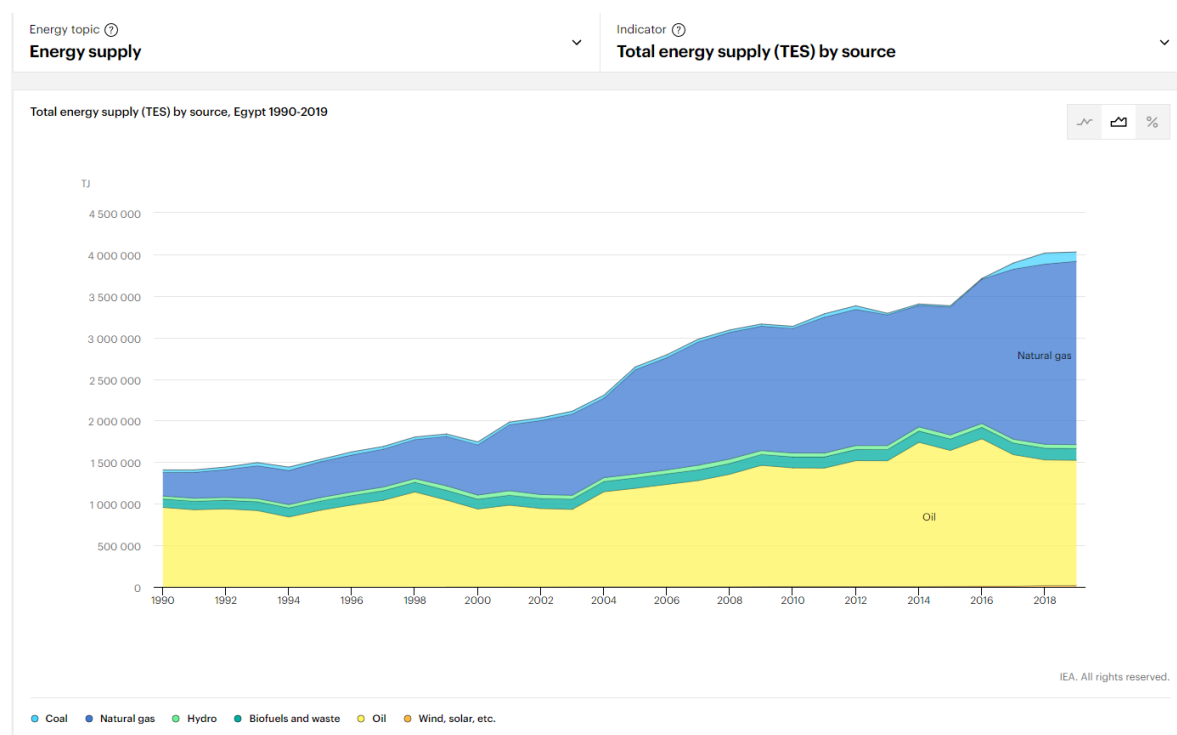
εξαγωγείς, αναδιαμορφώνοντας – κατ’ αυτόν το τρόπο – την οικονομική τους θέση. Αυτές οι προοπτικές και δυνατότητες που διαθέτουν ή δύνανται να αποκτήσουν τα κράτη της Ανατολικής Μσογείου εξετάζονται στις σελίδες που ακολουθούν.

5.1. Ο Ενεργειακός Τομέας στην Αίγυπτο

Το φυσικό αέριο αποτελεί την κυριότερη πηγή ενέργειας της Αιγύπτου, ενώ όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 39, το πετρέλαιο είναι η δεύτερη σημαντική συνιστώσα του ενεργειακού μίγματος.

Η σημασία του φυσικού αερίου στο ενεργειακό προφίλ της Αιγύπτου φαίνεται και από το γεγονός ότι η ηλεκτρική ενέργεια παράγεται από φυσικό αέριο σε πολύ υψηλό ποσοστό το οποίο με βάση το Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (iea) το 2017 ξεπερνούσε το 80% (iea, 2020). Η χρήση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας είναι σε γενικά χαμηλά επίπεδα.

Διάγραμμα 39: Το ενεργειακό μίγμα της Αιγύπτου

Πηγή iea

Λόγω της σημαντικής παραγωγής φυσικού αερίου, η Αίγυπτος αποτελούσε εξαγωγέα φυσικού αερίου μέχρι το 2014 (Ratner, 2016).

Με στόχο την ομαλοποίηση της κατάστασης στην Αίγυπτο μετά την εξέγερση ενάντια στο τότε καθεστώς και τον Πρόεδρο της Αιγύπτου Mubarak το 2011, και μετά το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης, η κυβέρνηση επέλεξε να επιχορηγήσει την εγχώρια κατανάλωση κάτι που είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της εγχώριας ζήτησης ενώ η πτώση των τιμών των εισαγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου, επέδρασαν θετικά στις δαπάνες και άρα στον προϋπολογισμό. Στα πλαίσια της πολιτικής επιδότησης της εγχώριας ζήτησης, το φυσικό αέριο πωλούνταν από τους παραγωγούς σε τιμές χαμηλότερες των διεθνών με αποτέλεσμα να μειωθεί το ενδιαφέρον για περεταίρω έρευνα και ανάπτυξη νέων πόρων (Ratner, 2016). Παράλληλα και πέραν των καθαρά οικονομικών λόγων, οι πολιτικές αναταραχές και το γενικότερο κλίμα συνετέλεσαν στη μείωση της παραγωγής φυσικού αερίου.

Συνέπεια όλων των παραπάνω πολιτικών που οδήγησαν στη σημαντική αύξηση της εγχώριας ζήτησης, ήταν από το 2015 και μετά, η Αίγυπτος να αναγκαστεί να εισάγει φυσικό αέριο και επομένως να μετατραπεί σε καθαρό εισαγωγέα.

Το 2015 η Ιταλική εταιρεία ENI Spa, ανακοίνωσε ότι εντός της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης της Αιγύπτου, 190 χιλιόμετρα βόρεια των Αιγυπτιακών ακτών, ανακάλυψε το κοιτάσμα Zohr. Οι ποσότητες του κοιτάσματος εκτιμούνται στα 30 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια, καθιστώντας το ως το σημαντικότερο στην ανατολική Μεσόγειο και ένα από τα πιο σημαντικά παγκοσμίως. Η Ιταλική εταιρεία στο δελτίο τύπου της, το χαρακτήρισε «υπεργίγαντα» ικανό να καλύψει τις ανάγκες της Αιγύπτου σε φυσικό αέριο για δεκαετίες (ENI, 2015)

Η ιδιαίτερα σημαντική αυτή ανακάλυψη, μπορεί να χαρακτηριστεί ως «game changer» δεδομένης της υψηλής εγχώριας ζήτησης στην Αίγυπτο, και ως εκ τούτου, ξεκίνησαν άμεσα οι προσπάθειες για άμεση εκμετάλλευση του ώστε να φτάσει στις εγχώριες αγορές μέχρι το 2017. Μετά από μία εντυπωσιακά ταχεία διαδικασία, η παραγωγή φυσικού αερίου ξεκίνησε το Δεκέμβριο του 2017 και περίπου ένα χρόνο

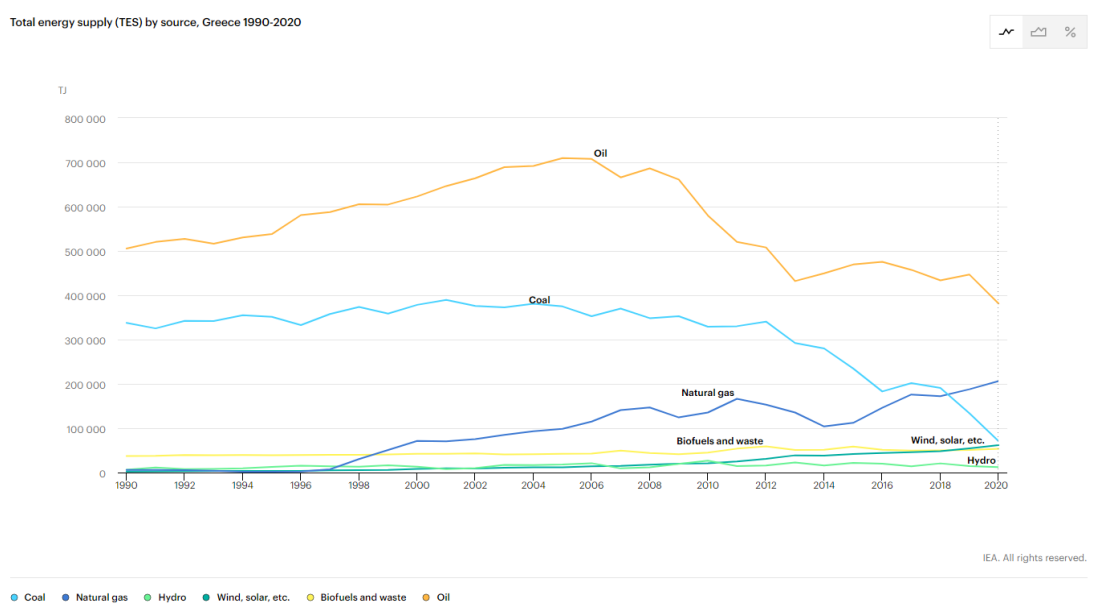
αργότερα η Αίγυπτος θεωρείται αυτάρκης επανεκκινώντας τις εξαγωγές και στοχεύοντας πλέον στην εξαγωγή του υγροποιημένου φυσικού αερίου. Σε αυτό το πλαίσιο, προς το τέλος του 2019 αποφάσισε να αυξήσει τον όγκο των εξαγωγών υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) από τον τερματικό σταθμό, Idku, στο 1 δις. κυβικά πόδια ημερησίως από 300 εκατομμύρια κυβικά πόδια τον αμέσως προηγούμενο μήνα (ENERGIA.gr, 2019)

Σε αυτό το πλαίσιο, η Αίγυπτος μπορεί να παραλάβει πρόσθετες ποσότητες αερίου μέσω υποθαλάσσιου αγωγού από τα πεδία «Tamar» και «Leviathan» του Ισραήλ αλλά και από το κοίτασμα «Αφροδίτη» της Κύπρου.

5.2. Ο Ενεργειακός Τομέας στην Ελλάδα

Ο άνθρακας και το πετρέλαιο διαχρονικά αποτελούσαν τα κύρια «συστατικά» του ενεργειακού μίγματος της Ελλάδας. Όπως όμως φαίνεται και στο Διάγραμμα 40 αυτή η κατάσταση αλλάζει επί της ουσίας κατά στη διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε.

Διάγραμμα 40: Το ενεργειακό μίγμα της Ελλάδας

Πηγή iea

Η Ελλάδα έχει λάβει σημαντικά μέτρα περιορισμού του άνθρακα (ιδίως με τις προσπάθειες απολιγνιτοποίησης) και την απόφαση το 2019 για εγκατάλειψη της χρήσης του λιγνίτη.

Παράλληλα το ποσοστό του φυσικού αερίου στο ενεργειακό μίγμα (και επομένως στο ενεργειακό ισοζύγιο) αυξάνεται σημαντικά ιδίως την τελευταία δεκαετία.

Τα κοιτάσματα του Πρίνου το οποίο ανακαλύφθηκε το 1971 και τέθηκε σε παραγωγή δέκα χρόνια αργότερα καθώς και εκείνο του Βόρειου Πρίνου που ανακαλύφθηκε το 1994 είναι τα εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα από τα οποία παράγονται περίπου 5.000 βαρέλια πετρελαίου την ημέρα, ενώ η μέση ημερήσια κατανάλωση αργού πετρελαίου την ημέρα είναι περίπου 450.000 βαρέλια (IENE, 2019).

Από τον Απρίλιο του 2019 βρίσκεται στην παραγωγή, το κοιτάσμα «Έψιλον» στον κόλπο της Καβάλας το οποίο συμφωνα με το δελτίο τύπου της Energean παράγονται καθημερινά περισσότερα από 1.000 βαρέλια. (Energean, 2019).

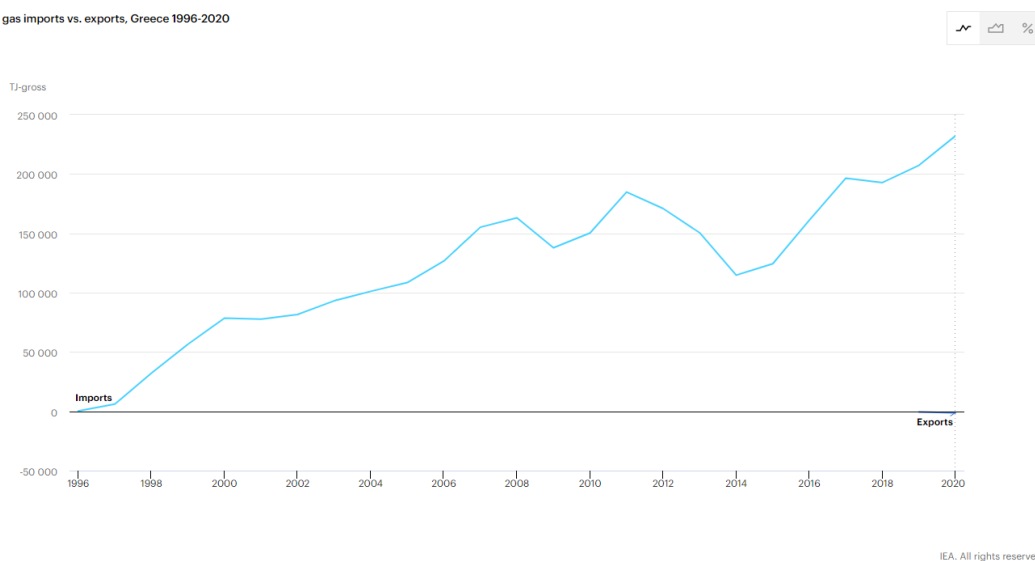
Παρά τα παραπάνω και παρά το γεγονός ότι έχουν βεβαιωθεί άξια διερεύνησης αποθέματα φυσικού αερίου / πετρελαίου σε διάφορα σημεία της χώρας, η Ελλάδα πέραν των τριών προ-αναφερθέντων κοιτασμάτων, δεν έχει καταφέρει να αξιοποιήσει κανένα άλλο κοιτάσμα, με αποτέλεσμα να εξαρτάται από τις εισαγωγές υδρογονανθράκων.

Σύμφωνα και με τη μελέτη του IENE (2019), αυτή η ενεργειακή εξάρτηση της χώρας παραμένει υψηλή και άνω του 70% (72,5% το 2016).

Σε αυτό το πλαίσιο, σημαντικότερη είναι και η εξάρτηση της Ελλάδας από τις εισαγωγές φυσικού αερίου, όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 41.

Διάγραμμα 41: Εισαγωγές/Εξαγωγές Φυσικού Αερίου στην Ελλάδα

Natural gas imports vs. exports, Greece 1996-2020

● Imports ● Exports

Πηγή iea

Η Ελλάδα εισάγει φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν μέσω του αγωγού TAP ο οποίος διέρχεται από τους Κήπους του Έβρου και στην ουσία ενεργοποιήθηκε το 2020. Επίσης από τους Κήπους του Έβρου διέρχεται ο αγωγός διασύνδεσης Ελλάδας – Τουρκίας, ο οποίος προμηθεύει φυσικό αέριο από την Τουρκία.

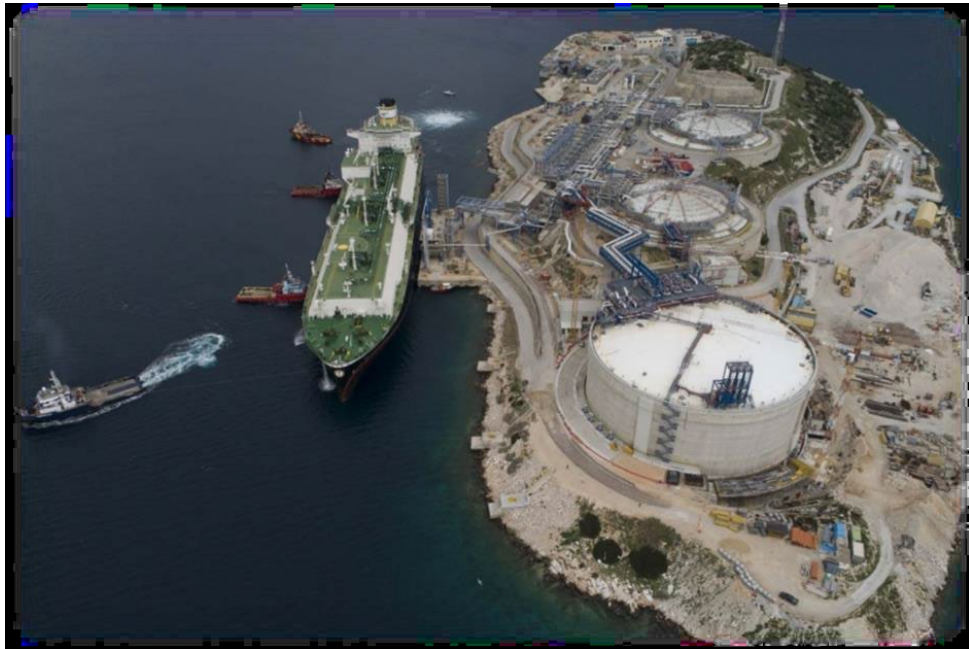
Τέλος, το αέριο από τη Ρωσία παραδιδόταν στην Ελλάδα στο Σιδηρόκαστρο μέσω Βουλγαρίας μέσω του διαβαλκανικού αγωγού. Όμως το 2020 ενεργοποιήθηκε ο αγωγός Turkish Stream και το φυσικό αέριο από τη Ρωσία παραδίδεται στην Ελλάδα μέσω Τουρκίας, αφού πρώτα παραδοθεί στα σύνορα Τουρκίας – Βουλγαρίας (Σταμπολής, 2021).

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η Τουρκία ελέγχει σε απόλυτο βαθμό τις χερσαίες διαδρομές μέσω των οποίων παραδίδεται το εισαγόμενο φυσικό αέριο στην Ελλάδα.

Πέρα από τις χερσαίες διαδρομές, το υπόλοιπο φυσικό αέριο εισάγεται στην Ελλάδα σε υγροποιημένη μορφή, από του τερματικό σταθμό Υγροποιημένου

Φυσικού Αερίου ο οποίος λειτουργεί από το 1999 στη Νήσο Ρεβυθούσα στον κόλπο της Πάχης Μεγάρων (45 χιλιόμετρα δυτικά της Αθήνας) από το 1999. Μετά τις αναβαθμίσεις το 2007 και εν συνεχεία το 2018, επεκτάθηκαν οι λιμενικές εγκαταστάσεις, όπως φαίνεται και στην Εικόνα 1, ώστε το μέγεθος των πλοίων που μεταφέρουν υγροποιημένο φυσικό αέριο να μην αποτελεί περιορισμό, και επομένως να μπορούν να ελλιμενισθούν τα μεγαλύτερα πλοία μεταφορά υγροποιημένου φυσικού αερίου στον κόσμο (έως και χωρητικότητα 260.000 κυβικών μέτρων).

Εικόνα 1: Ο Σταθμός Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου στη Νήσο Ρεβυθούσα

Πηγή ΔΕΣΦΑ

Επιπλέον μετά τις αναβαθμίσεις, αυξήθηκε η δυνατότητα αποθήκευσης και η χωρητικότητα και αεριοποίησης, προστέθηκε τρίτη δεξαμενή αποθήκευσης. Η αποθηκευτική ικανότητα είναι πλέον 225.000 κυβικά μέτρα ΥΦΑ και η ωριαία δυναμικότητα αεριοποίησης 1250 κυβικά μέτρα Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου σε συνθήκες κανονικής λειτουργίας.

Αξίζει να σημειωθεί πως από το 2009 λειτουργεί στο σταθμό μονάδα παραγωγής ηλεκτρισμού και θερμότητας ώστε να καλυπτονται οι ανάγκες ηλεκτρικής ισχύος

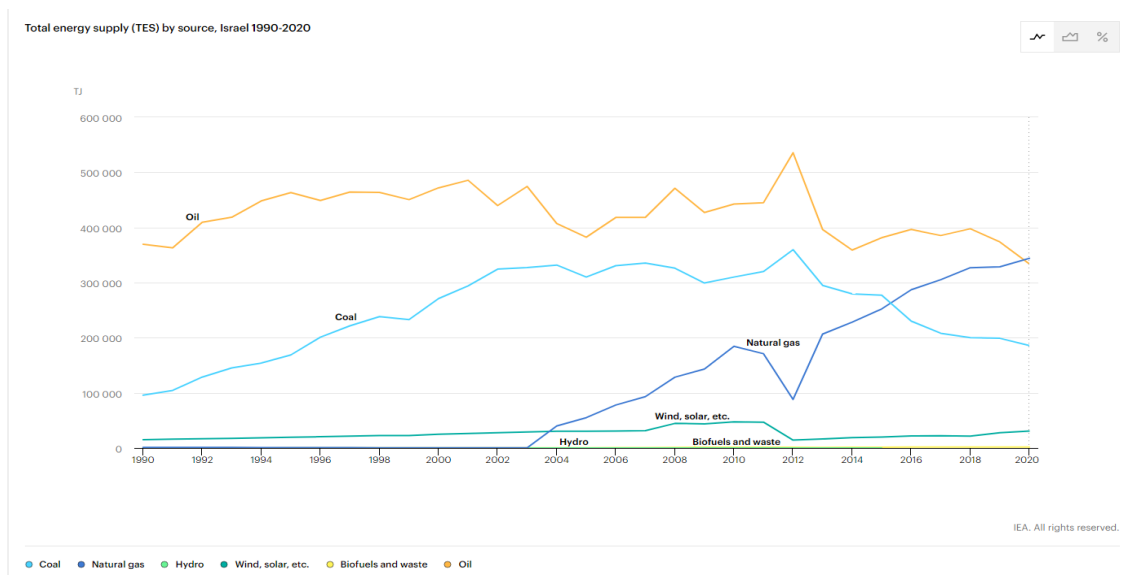
της εγκατάστασης εξασφαλίζοντας την ηλεκτρική αυτονομία του τερματικού σταθμού (ΔΕΣΦΑ, 2022).

Η λειτουργία του τερματικού σταθμού της Ρεβυθούσας και οι αναβαθμίσεις του, συντελούν στη μείωση της εξάρτησης από εισαγωγές φυσικού μέσω των χερσαίων αγωγών, μιας και καλύπτει πλέον περισσότερο από το 30% των συνολικών εισαγωγών φυσικού αερίου της Ελλάδας.

5.3. Ο Ενεργειακός Τομέας στο Ισραήλ

Διαχρονικά το πετρέλαιο σε σημαντικό βαθμό και σε μικρότερο ο άνθρακας αποτελούν τα κύρια στοιχεία στο ενεργειακό μίγμα του Ισραήλ. Όπως απεικονίζεται όμως στο Διάγραμμα 42 και με εκκίνηση το 2003 το φυσικό αέριο αρχίζει να αποτελεί μέρος του ενεργειακού μίγματος και μάλιστα τα τελευταία χρόνια βρίσκεται στα ίδια επίπεδα με το πετρέλαιο συνεχίζοντας ανοδική πορεία.

Διάγραμμα 42: Το ενεργειακό μίγμα του Ισραήλ

Πηγή iea

Κομβικό έτος είναι το 2009, όταν περίπου 100 χιλιόμετρα ανατολικά των ακτών της Χάιφα, η εταιρεία Noble Energy των ΗΠΑ, ανακάλυψε το κοίτασμα Ταμάρ, το οποίο εκτιμάται ότι περιέχει 240 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου.

Λιγότερο από τέσσερα χρόνια αργότερα, το 2013, ξεκίνησε η παραγωγή φυσικού αερίου από το Ταμάρ με τις πρώτες ποσότητες να φτάνουν στο σταθμό του Ασντότ.

Ένα περίπου χρόνο μετά την ανακάλυψη του Ταμάρ, το 2010, ανακαλύφθηκε (επίσης από τη Noble Energy των ΗΠΑ) το κοιτάσμα Λεβιάθαν, το οποίο εκτιμάται ότι περιέχει 605 δισεκατομύρια κυβικά μέτρα και είναι το δεύτερο μεγαλύτερο μετά το Zohr. Το κοιτάσμα Λεβιάθαν μπήκε σε παραγωγή το τέλος του 2019.

Με την ανακάλυψη των κοιτασμάτων αυτών (καθώς και του Dalit), φάνηκε ότι εξασφαλίζεται η αυτάρκεια του Ισραήλ και κατ' επέκταση η ενεργειακή ασφάλεια του Ισραήλ και πλέον δημιουργούνται οι προϋποθέσεις ώστε να μετατραπεί σε εξαγωγέα φυσικού αερίου (US Energy Information Administration, 2016).

Πράγματι και για το παραγόμενο φυσικό αέριο πέραν των εγχώριων αναγκών, η κοινοπραξία διαχείρισης του Λεβιάθαν, καθορίζει ως τόπο προορισμού του την Αίγυπτο, όπου υπάρχουν οι σταθμοί υγροποίησης οι οποίοι τελούν υπό τη διαχείριση της Shell η οποία μετέχει και στην κοινοπραξία διαχείρισης του Λεβιάθαν.

Παράλληλα, το αέριο από το Ισραήλ θα εξάγεται και στην Ιρδανία μέσω αγωγών γεγονός που φαίνεται να τυγχάνει αποδοχής από το Ισραήλ.

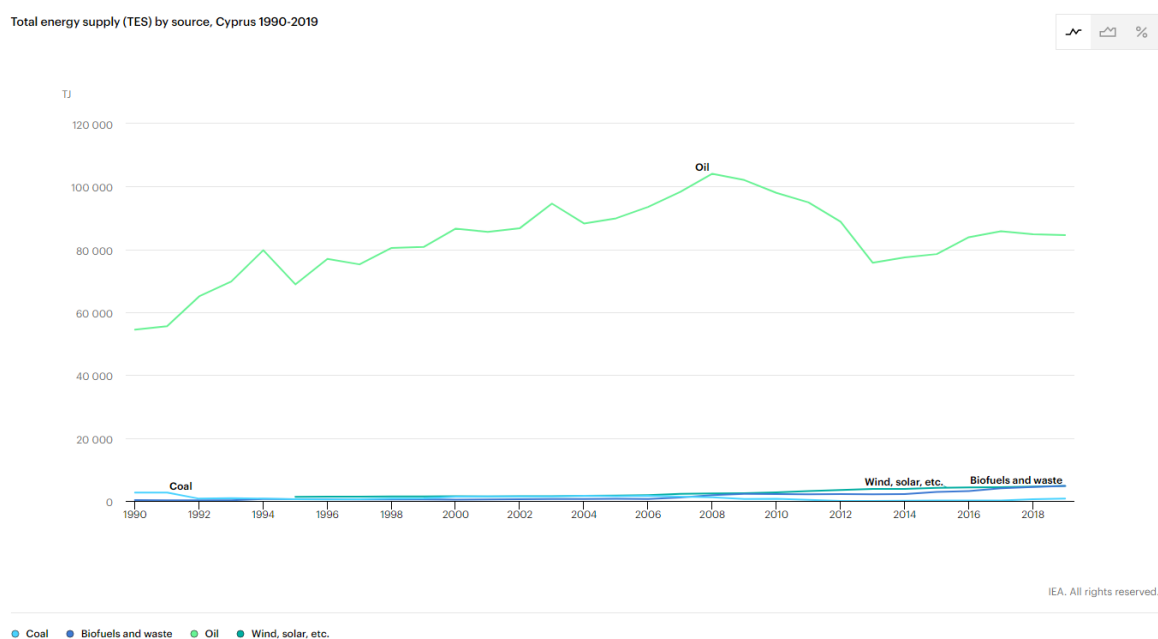
Παρόλα αυτά παραμένει υπό εξέταση το κατά οι συμφωνίες αυτές με κράτη τα οποία παραδοσιακά οι σχέσεις χαρακτηρίζονται από εντάσεις θα παραμείνουν ισχυρές και κατ' επέκταση κατά πόσο οι ενεργειακοί δεσμοί που αναπτύσσει το Ισραήλ με μέρος των μουσουλμανικών κρατών θα είναι βιώσιμοι.

5.4. Ο Ενεργειακός Τομέας στην Κύπρο

Από το ενεργειακό μίγμα της Κύπρου προκύπτει ότι οι ενεργειακές ανάγκες καλύπτονται σε μέγιστο βαθμό διαχρονικά από το πετρέλαιο, όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 43, και η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας είναι ουσιαστικά από μονάδες που λειτουργούν με πετρέλαιο.

Γίνεται φανερό, συνεπώς, η σημαντικότερη εξάρτηση της Κύπρου από τις εισαγωγές πετρελαίου.

Διάγραμμα 43: Το ενεργειακό μίγμα της Κύπρου

Πηγή iea

Η συμμετοχή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο ενεργειακό μίγμα μέχρι τις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα ήταν επί της ουσίας ανύπαρκτη και μόνο την τελευταία δεκαετία άγγιξε το 5%.

Το 2011 αποτέλεσε έτος ορόσημο για το ενεργειακό status της Κύπρου, καθώς στο οικόπεδο 12 της Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, η εταιρεία Noble Energy ανακάλυψε το κοίτασμα φυσικού αερίου «Αφροδίτη».

Το κοίτασμα εκτιμάται ότι διατηρεί περίπου 4.5 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου και κατά συνέπεια θα μπορούσε να διαφοροποιήσει σημαντικά το ενεργειακό μίγμα της Κύπρου, υποκαθιστώντας το πετρέλαιο και αναδεικνύοντας το φυσικό αέριο ως το κύριο καύσιμο περιορίζοντας παράλληλα την εξάρτηση της Κύπρου από τις εισαγωγές πετρελαίου.

Παρόλα αυτά, ούσα διαχρονικά εξαρτημένη από το πετρέλαιο, η Κύπρος δεν διαθέτει υποδομές φυσικού αερίου.

Κατά συνέπεια η χρήση του αερίου από το κοίτασμα «Αφροδίτη» απαιτεί δαπανηρές επενδύσεις και κατασκευή χερσαίων αγωγών για την παράδοση του αερίου στις βιομηχανικές εγκαταστάσεις που θα μπορούσαν να το χρησιμοποιήσουν, αλλά και μετατροπές στα εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας προκειμένου για τη χρήση φυσικού αερίου.

Με αυτά τα δεδομένα, η στρατηγική επιλογή που προκύπτει, είναι στην κατεύθυνση των εξαγωγών η οποία θα προσδώσει σημαντικά έσοδα και σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να κατασκευαστεί σταθμός εξαγωγής υγροποιημένου φυσικού αερίου κάτι το οποίο η Κυπριακή κυβέρνηση εξετάζει για την περιοζή του Βασιλικού.

Όμως και στην περίπτωση αυτή το κόστος είναι ιδιαίτερα υψηλό (εκτιμάται στα 7 δισεκατομμύρια Ευρώ) ενώ θα για να είναι βιώσιμη μια τέτοια επένδυση, θα πρέπει να εξασφαλίζονται ποσότητες φυσικού αερίου οι οποίες είναι αμφίβολο εάν μπορούν να καλυφθούν από το κοίτασμα «Αφροδίτη» (Τσιμπούκης, 2014).

Στη κατεύθυνση των εξαγωγών επίσης, είναι δυνατό το φυσικό αέριο από το κοίτασμα «Αφροδίτη» να δρομολογηθεί μέσω αγωγών σε γειτονικές χώρες όπου υπάρχουν ήδη τερματικοί σταθμοί υγροποιημένου φυσικού αερίου, όπως στο Idku και στη Damietta της Αιγύπτου.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι εταιρείες που έχουν αδειοδοτηθεί και δραστηριοποιούνται στην Κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, έχουν συμφέροντα / είναι μέτοχοι σε εκμετάλλευση κοιτασμάτων ή και σε υποδομές σε γειτονικές χώρες (όπως για παράδειγμα η ENI είναι μέτοχος στο σταθμό υγροποίησης στη Damietta ενώ η Shell στο Idku). Είναι επομένως εύλογο να τίθενται αμφιβολίες στο κατά πόσο αυτές οι εταιρείες θα μπορούσαν να συμπράξουν με αναταγωνίστριες (π.χ. την Noble Energy) στη δημιουργία τερματικού σταθμού στην Κύπρο τη στιγμή που μπρορεί το αέριο να μεταφερθεί στους σταθμούς υγροποίησης των δικών τους συμφερόντων (Νικολάου, 2019). Παρά τις προσδοκίες που δημιουργήθηκαν με την ανακάλυψη του κοιτάσματος «Αφροδίτη», οι διαδικασίες για την εκμετάλλευσή του κινούνται με ιδιαίτερα αργούς ρυθμούς. Σε αυτό συνετέλεσε τόσο η μείωση των τιμών πετρελαίου και φυσικού αερίου το 2014 αλλά και η ανακάλυψη του κοιτάσματος Zohr στην Αποκλειστική Οικονομική ζώνη της Αιγύπτου ως αποτέλεσμα της οποίας μετατοπίστηκε το ενδιαφέρον των εταιρειών στην Αίγυπτο.

Μια άλλη σημαντική παράμετρος είναι ότι ένα τμήμα του «Αφροδίτη» (το οποίο εκτιμάται περίπου στο 10% του συνολικού κοιτάσματος), βρίσκεται εντός των ορίων της Ισραηλινής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, κάτι το οποίο εγείρει διαφωνία και αντιπαράθεση ως προς την ιδιοκτησία του κοιτάσματος και εν τέλει σε καθυστερήσεις της εκμετάλλευσής του. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να επέλθει κατά τα φαινόμενα διακρατική συμφωνία που να καθορίζει τον καταμερισμό των ποσοτήτων (Ναυτεμπορική, 2018).

Το Φεβρουάριο του 2019, η Exxon –Mobil ανακοίνωσε την ανακάλυψη του κοιτάσματος «Γλαύκος-1» στο τεμάχιο 10 της κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, η το οποίο εκτιμάται ότι διατηρεί 5 – 8 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου. Μένει να επιβεβαιωθεί με τη λεγόμενη επιβεβαιωτική γεώτρηση κατά πόσο και σε τι βαθμό το κοίτασμα αυτό είναι εκμεταλλεύσιμο.

Όπως προκύπτει, φαίνεται ότι το κοίτασμα «Γλαύκος» είναι μεγαλύτερο από το κοίτασμα «Αφροδίτη». Αν και το «Γλαύκος» από μόνο του δε φαίνεται να διαθέτει

επαρκείς ποσότητες για να διασφαλίσει τη δημιουργία και λειτουργία ενός σταθμού υδροποίησης φυσικού αερίου, ο συνδυασμός με το κοιτάσμα «Αφροδίτη» δημιουργεί ένα σημαντικό απόθεμα που ενδέχεται να αλλάξει αυτά τα δεδομένα (skai.gr, 2021)

Ιδιαίτερα κρίσιμος παράγοντας για την εκμετάλλευση των πόρων της Κύπρου φαίνεται να αποτελεί η Τουρκία η οποία κατέχει το Βόρειο Τμήμα της Νήσου και διατηρεί στρατεύματα κατοχής της τάξεως των 40.000 στο κατεχόμενο τμήμα. Η Τουρκία δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία, παρά το γεγονός ότι η Κύπρος είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Κυπριακή Δημοκρατία αναγνωρίζεται ως η νόμιμη κυβέρνηση της Κύπρου.

Η Τουρκία θέτει ζητήματα για το διαμοιρασμό των οικονομικών εσόδων από την εκμετάλλευση των πόρων από την Τουρκοκυπριακή κοινότητα και χρησιμοποιώντας το δόγμα της «γαλάζιας πατρίδας» επιχειρεί να σταματήσει ενίοτε και με στρατιωτικές απειλές τις προσπάθειες εξόρυξης και εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων.

5.5. Ο Ενεργειακός Τομέας του Λιβάνου

Από το ενεργειακό μίγμα του Λιβάνου, όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 44, προκύπτει ότι το μοναδικό (ουσιαστικά) καύσιμο είναι το πετρέλαιο και κατα συνέπεια γίνεται φανερή η σχεδόν «ολοκληρωτική» εξάρτηση του Λιβάνου από τις εισαγωγές πετρελαίου.

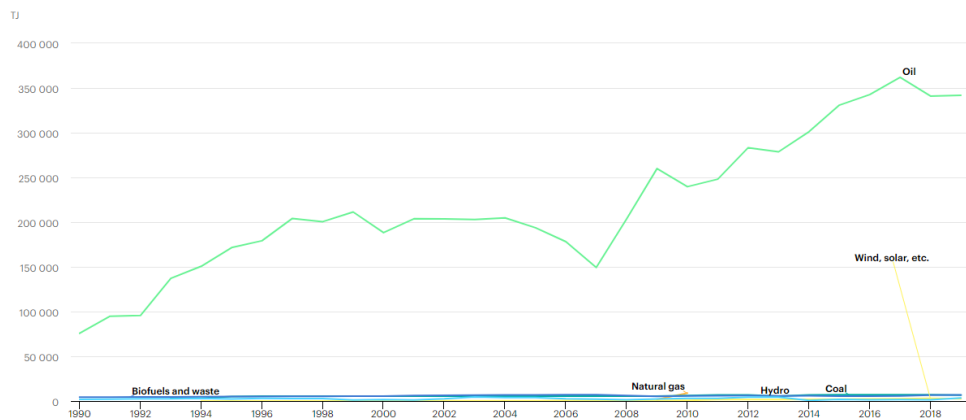
Τόσο το φυσικό αέριο, όσο και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας είναι πρακτικά ανύπαρκτες στο ενεργειακό μίγμα. Αν και το παρελθόν ο Λίβανος εισήγαγε φυσικό αέριο από την Αίγυπτο, λόγω των επιθέσεων στον αραβικό αγωγό αερίου, ο Λίβανος πλέον δεν εισάγει φυσικό αέριο.

Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν εκτιμήσεις για σημαντικές ποσότητες φυσικού αερίου που θα μπορούσαν να ανακτηθούν από το Λίβανο και παρά τα σημαντικά ευρήματα των γειτονικών κοιτασμάτων στην ευρύτερη περιοχή, ο Λίβανος δεν έχει

προχωρήσει επί της ουσίας στις απαραίτητες ενέργειες (αδειοδοτήσεις για διερευνητικές εργασίες, αξιολογήσεις εταιρειών, αναθέσεις, κλπ.) για την εξερεύνηση και – τελικά – την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων.

Διάγραμμα 44: Το ενεργειακό μίγμα του Λιβάνου (Πηγή iea)

Total energy supply (TES) by source, Lebanon 1990-2019

IEA. All rights reserved.

Hydro Biofuels and waste Oil Coal Wind, solar, etc. Natural gas

Πηγή iea

Ως αιτία που δεν προχωρούν οι ενέργειες για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων, αναφέρεται από πλευράς Λιβάνου, η διαμάχη με το Ισραήλ για τα θαλάσσια σύνορα. Λόγω των διαφορών στην ερμηνεία για τη γραμμή ανακωχής του 1949, ο Λίβανος εγείρει διεκδικήσεις στα θαλάσσια ύδατα με την απειλή και στρατιωτικής βίας. Η διεκδικήσεις υδάτων είναι περίπου 330 τετραγωνικά μίλια (Ratner, 2016, σ. 9, 10).

Έτσι, ο Λίβανος δεν έχει καθορίσει ποια τμήματα θα δωθούν για εξερεύνηση, ενώ φαίνεται ότι και το φορολογικό καθεστώς δεν είναι ξεκάθαρο.

Αξίζει παρόλα αυτά να σημειωθεί ότι οι όποιες αντιπαραθέσεις δεν εμπόδισαν – από την άλλη πλευρά – το Ισραήλ να αναπτύξει τους φυσικούς του πόρους (όπως αναφέρθηκε και στο πορηγούμενο κεφάλαιο),

Η προαναφερθήσα αντιπαράθεση του Λιβάνου με το Ισραήλ στη βάση της συμφωνίας ανακωχής του 1949, φαίνεται να έχει αντίκτυπο και στην ευρύτερη περιοχή καθώς η οριοθέτηση των θαλάσσιων ορίων μεταξύ Ισραήλ και Κύπρου προκάλεσε την αντίδραση του Λιβάνου.

Ανεξαρτήτως των ισχυρισμών από πλευράς Λιβάνου, είναι φανερό πως οι αναταραχές στην ευρύτερη περιοχή σε συνδυασμό με την πολιτική αστάθεια στη χώρα (η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί συνεχής – με αποτυχίες στην εκλογή Προέδρου αλλά και αδύναμες κυβερνήσεις), δεν συνετλούν στη διαμόρφωση και διατήρηση (έστω μεσορπόθεσμα) ενός επιχειρηματικού / επενδυτικού περιβάλλοντος που θα προσέλκυε το ενδιαφέρον για εξερεύνηση και εν συνεχεία εκμετάλλευση των φυσικών πόρων.

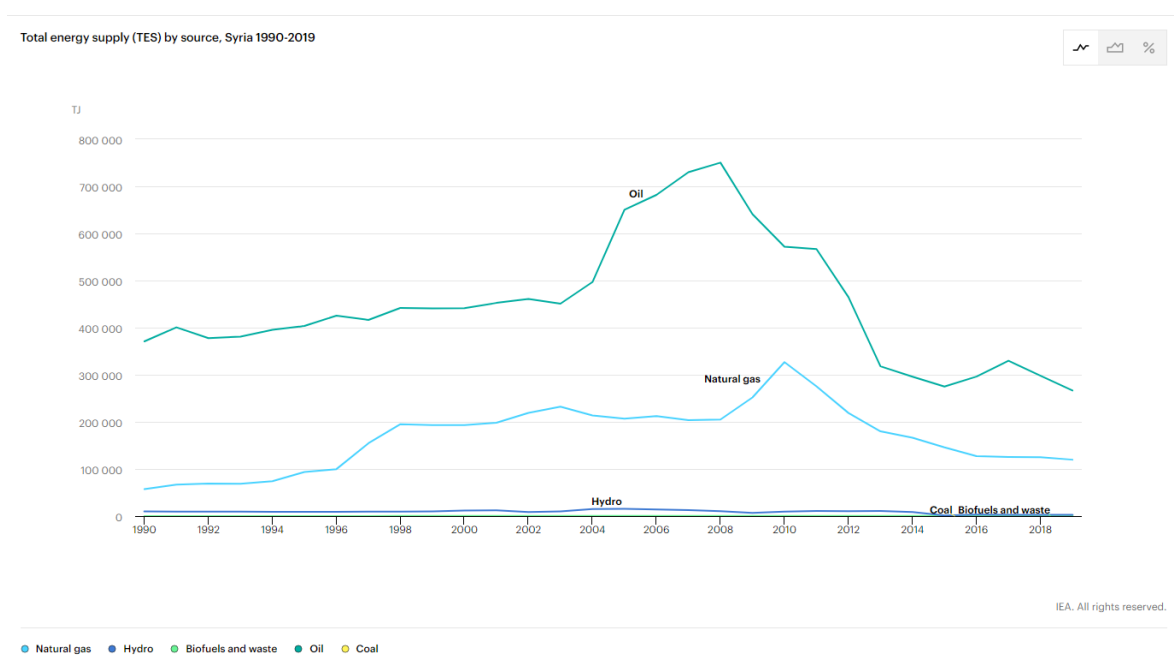
Πέραν των παραπάνω, το προσφυγικό ζήτημα και πιο συγκεκριμένα οι πρόσφυγες που εκτοπίστηκαν εξ' αιτίας του πολέμου που ξέσπασε στη Συρία και κατέφυγαν στο Λίβανο, οδηγεί αναπόφευκτα στη χρησιμοποίηση ουσιαστικών οικονομικών πόρων για την αντιμετώπισή του. Ταυτόχρονα απατεί και σημαντικό πολιτικό κεφάλαιο, στρέφοντας κατά συνεπεία το βάρος των πολιτικών στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης του προσφυγικού και αφήνοντας σε «δεύτερη μοίρα» τη δημιουργία των συνθηκών εκείνων που θα επιτρέψουν την πρόοδο στην κατεύθυνση της αξιοποίησης των φυσικών πόρων.

5.6. Ο Ενεργειακός Τομέας στη Συρία

Οι υδρογονάνθρακες αποτελούν τα κύρια στοιχεία του ενεργειακού μίγματος της Συρίας, όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 45.

Μέχρι το ξέσπασμα του πολέμου το 2011, η Συρία αποτελούσε τη σημαντικότερη πετρελαιοπαραγωγό χώρα καθώς και παραγωγό φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο και σύμφωνα με την έκθεση της US Energy Information Administration (2015) τα έσοδα από τον ενεργειακό τομέα αποτελούσαν το ένα τέταρτο περίπου των κρατικών εσόδων. Έκτοτε, όμως, η παραγωγή τόσο πετρελαίου όσο και φυσικού αερίου μειώθηκε δραματικά.

Διάγραμμα 45: Το ενεργειακό μίγμα της Συρίας

Πηγή iea

Η Συρία δεν είναι σε θέση να εξάγει πετρέλαιο εξ' αιτίας και των κυρώσεων που επεβλήθησαν από τα Ηνωμένα Έθνη αλλά και την Ευρωπαϊκή Ένωση και επομένως μετά το 2011 η Συρία μετατράπηκε σε καθαρό εισαγωγέα πετρελαίου.

Επιπλέον με την επιβολή κυρώσεων στη Συρία οι Διεθνείς (αλλά και οι Εθνικές) εταιρείες πετρελαίου που δραστηριοποιούνταν στην εκμετάλλευση των

αποθεμάτων πετρελαίου, σταμάτησαν τη δραστηριότητά τους, ενώ παράλληλα οι σημαντικότερες πετρελαιοπηγές κατελήφθησαν από το Ισλαμικό Κράτος

Συνέπεια των παραπάνω ήταν από το 2014 και μετά, η παραγωγή πετρελαίου στη Συρία, ουσιαστικά να ελαχιστοποιηθεί.

Σύμφωνα με την έκθεση της 24^{ης} Ιουνίου 2015 της US Energy Information Administration (2015) και το Oil & Gas Journal Worldwide Look at Reserves and Production (2015) οι επιπτώσεις του πολέμου και των κυρώσεων στον τομέα του φυσικού αερίου δεν ήταν και τόσο δραματικές όσο στον πετρελαϊκό τομέα. Παρόλα αυτά, η παραγωγή φυσικού αερίου έπεσε κατά 40% σε σχέση με τα επίπεδα προ των συγκρούσεων.

Όπως και με τα κοιτάσματα πετρελαίου, και εκείνα του φυσικού αερίου βρίσκονται στο κεντρικό και ανατολικό τμήμα της χώρας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα σημαντικό μέρος του φυσικού αερίου χρησιμοποιούνταν στον πετρελαϊκό τομέα προκειμένου για την παραγωγή πετρελαίου.

Αν και σημαντική χώρα παραγωγός φυσικού αερίου (όπως αναφέρθηκε παραπάνω), η Συρία δεν εξήγαγε φυσικό αέριο και από το 2008 είναι καθαρός εισαγωγέας κυρίως από την Αίγυπτο μέσω του Αραβικού Αγωγού. Όμως οι εισαγωγές αυτές σταμάτησαν μετά τις επιθέσεις στον αγωγό.

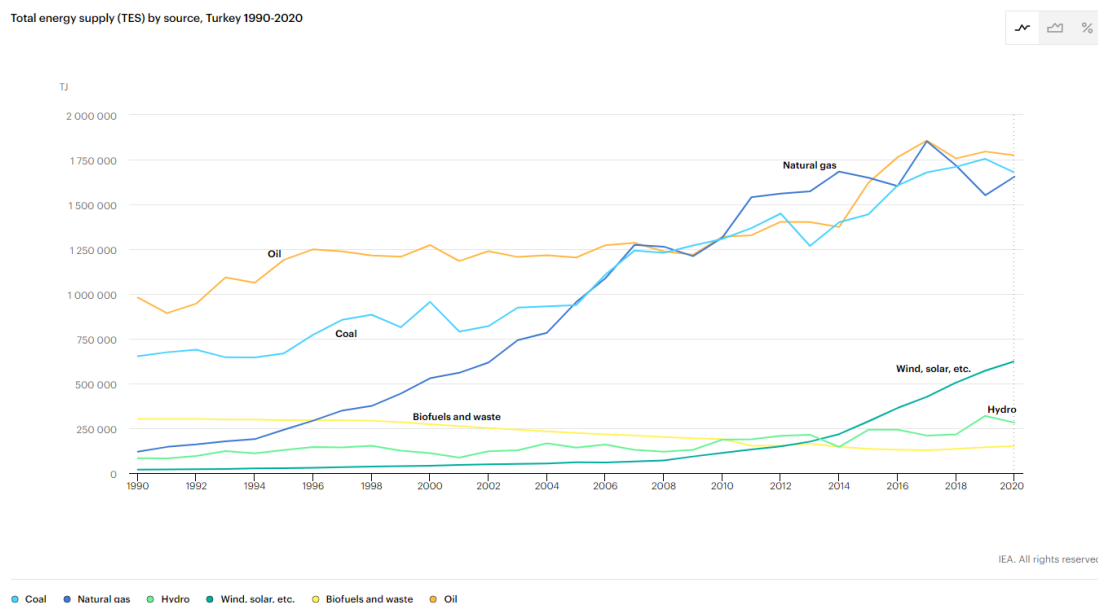
Ταυτόχρονα, οι σημαντικές καταστροφές στις ενεργειακές υποδομές δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη και εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της Συρίας.

5.7. Ο Ενεργειακός Τομέας στην Τουρκία

Το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και ο άνθρακας είναι τα βασικά συστατικά του ενεργειακού μίγματος της Τουρκίας, με το φυσικό αέριο να εισέρχεται στο μίγμα κυρίως τα τελευταία χρόνια, όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 46.

Οι ιδιαίτερα υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης που σημείωσε η Τούρκικη οικονομία μετά το 2010 (όπως είδαμε και στο Πρώτο Κεφάλαιο) είχε σαν αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση της ζήτησης ενέργειας .

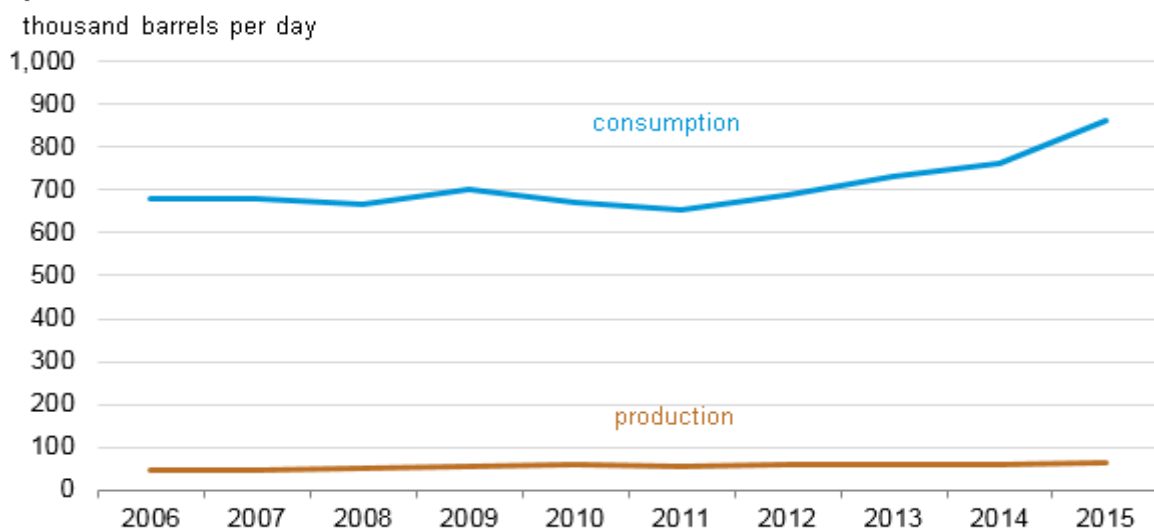
Διάγραμμα 46: Το ενεργειακό μίγμα της Τουρκίας

Πηγή iea

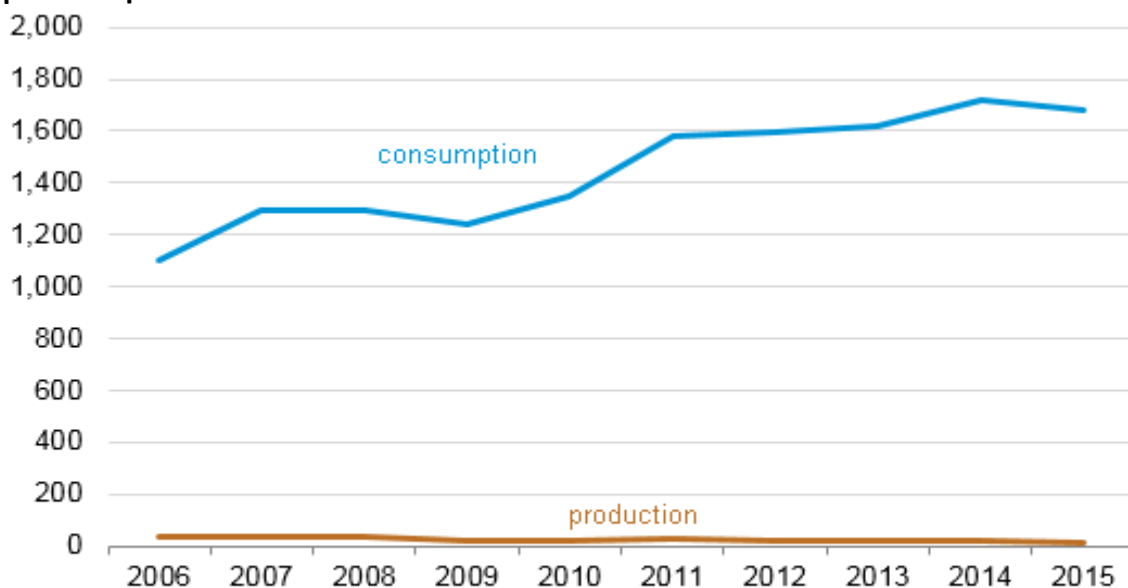
Όμως η Τουρκία έχει ελάχιστα αποθέματα πόρων για να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες της και την αύξηση της ζήτησης, με αποτέλεσμα να εξαρτάται σχεδόν εξ' ολοκλήρου από τις εισαγωγές, όπως φαίνεται και στα παρακάτω Διαγράμματα 47 και 48 (για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο αντίστοιχα).

Διάγραμμα 47: Κατανάλωση έναντι παραγωγής πετρελαίου στην Τουρκία για τα έτη 2006 – 2015

Πηγή US Energy Information Administration (EIA)

Διάγραμμα 48: Κατανάλωση έναντι παραγωγής Φυσικού Αερίου στην Τουρκία για τα έτη 2006 – 2015

Note: 2015 numbers are preliminary
 Source: U.S. Energy Information Administration based on IEA, Monthly Gas Data Service

Πηγή US Energy Information Administration (EIA)

Η Τουρκία όμως αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα, ως χώρα μεταφοράς ενέργειας τόσο για το πετρέλαιο όσο και για το φυσικό αέριο που κατευθύνονται στην Ευρώπη από τη Ρωσία την Κασπία Θάλασσα και τη Μέση Ανατολή.

Σημαντικές ποσότητες πετρελαίου από την Κασπία κατευθύνονται στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας και από κει με δεξαμενόπολοια στις αγορές της Δύσης διασχίζοντας τα στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Επιπλέον, πετρέλαιο από την Κασπία Θάλασσα αλλά και από το Βόρειο Ιρακ, διασχίζουν την Τουρκία μέσω αγωγού φτάνοντας στο σταθμό Τσεϊχάν στις ακτές της Τουρκίας στη Μεσόγειο (στην περιοχή της Αλεξανδρέττας (Ισκεντερούν)).

Η Τουρκία αντιμετωπίζει σημαντικά ζητήματα ασφάλειας για τον αγωγό πετρελαίου από το Βόρειο Ιράκ ένα μέρος του οποίου (το σκέλος που εκτείνεται από το Fishkhubur στο Kirkuk το οποίο χτυπήθηκε το 2014 όταν το Ισλαμικό Κράτος κατέλαβε την περιοχή. Έκτοτε έχουν καταγραφεί αρκετά περιστατικά δολιοφθοράς (US Energy Information Administration, 2017).

Η Τουρκία αποτελεί πολύ σημαντικό κόμβο αγωγών φυσικού αερίου. Μέσω του αγωγού Turkish Stream, φυσικό αέριο από τη Ρωσία προς την Ευρώπη, διέρχεται από την Τουρκία. Ταυτόχρονα, το αέριο από το Αζερμπαϊτζάν μεταφέρεται με τον αγωγό TAP στην Τουρκία και Ευρώπη. Είναι, πάντως, σημαντικό να σημειωθεί πως η σημαντικότερη ποσότητα φυσικού αερίου καταναλώνεται εντός της χώρας προκειμένου να καλύψει τις συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση αφήνοντας σχετικά μικρές ποσότητες προς εξαγωγή.

Η Τουρκία επιδιώκει την εισαγωγή φυσικού αερίου και από το Ισραήλ μέσω αγωγού ως αποτέλεσμα και της συμφιλίωσης των δύο κρατών. Ένας τέτοιος αγωγός, όμως θα διαπερνούσε την Οικονομική Ζώνη της Κύπρου κάτι το οποίο η Κύπρος δεν επιτρέπει μέχρι να βρεθεί λύση στην Κύπρο και επομένως η υλοποίηση ενός τέτοιου αγωγού Ισραήλ – Τουρκίας μένει πίσω.

Σε σχέση με την έρευνα και πιθανή εκμετάλλευση κοιτασμάτων, τα κοιτάσματα πετρελαίου της Τουρκίας βρίσκονται κυρίως στην Νοτιο-ανατολική Τουρκία (στις περιοχές Adiyaman και Batman), ενώ κοιτάσματα έχουν βρεθεί και στην Ανατολική Θράκη.

Παράλληλα, στην Ανατολική Θράκη και στην περιοχή της Ραιδεστού έχουν βρεθεί εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα φυσικού αερίου που εκτιμώνται έως και σε 10 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια. Αξιόλογα κοιτάσματα έχουν επίσης αναφερθεί και στην περιοχή της Καλλίπολης. Επίσης σημαντικά κοιτάσματα φαίνεται να ανακαλύφθηκαν και στη Μαύρη Θάλασσα στις περιοχές Tuna – 1 και Amasra – 1 αν και θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία παρέχονται μόνον από Τούρκικες πηγές (US Energy Information Administration, 2017).

Εκτός των αγωγών, τμήμα των εισαγωγών φυσικού αερίου εισέρχεται σε υγροποιημένη μορφή και αξίζει να παρατηρηθεί η σημαντική αύξηση του ποσοστού αυτού, η οποία αλλάζει εν τέλει και τον προσανατολισμό της Τουρκίας. Πιο συγκεκριμένα το 2015 το υγροποιημένο φυσικό αέριο αποτέλούσε περίπου το 16% του συνόλου. Αυτό το ποσοστό όμως το 2019 έφτασε το 29% για να ξεπεράσει το 2020 τον όγκο που εισήλθε στη χώρα από αγωγούς συγκντώνοντας ποσοστό 52%. (US Energy Information Administration, 2017). Πλωτές μονάδες αποθήκευσης λειτουργούν στον Αλίαγα στην περιοχή της Σμύρνης, στην περιοχή της Αντιόχειας ενώ φαίνεται πως υπάρχουν σχέδια επέκτασης και στη Θράκη αλλά και στη Μικρά Ασία.

Παρατηρείται επομένως μια μεταστροφή της Τουρκίας στο υγροποιημένο φυσικό αέριο, παράλληλα με την ανάπτυξη του δικτύου των αγωγών. Αντίθετα, στις περιοχές της Μαύρης Θάλασσας δε φαίνεται να παρουσιάζεται τέτοια δραστηριότητα, καθώς τα πλοία μεταφοράς υγροποιημένου φυσικού αερίου για να προσεγγίσουν ένα σταθμό στη Μαύρη Θάλασσα, θα πρέπει να διέλθουν από τα στενά του Βοσπόρου με τους περιορισμούς που η Τουρκία επιβάλλει για λόγους ασφαλείας. '

Με βάση και τα παραπάνω, γίνεται φανερό η διαφοροποίηση των εξωτερικών ενεργειακών δεσμών της Τουρκίας.

Συμπεράσματα

Όπως είδαμε στο παρόν κεφάλαιο, τη μερίδα του λέοντος στο ενεργειακό μίγμα των υπό εξέταση κρατών κατέχουν ξεκάθαρα οι υδρογονάνθρακες και κυρίως το πετρέλαιο, με το μερίδιο του φυσικού αερίου να αυξάνεται όλο και περισσότερο τα τελευταία έτη.

Οι ανακαλύψεις των κοιτασμάτων φυσικού αερίου «Tamar» και «Leviathan» στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη του Ισραήλ και του «Αφροδίτη» στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κύπρου καθώς και του «Zohr» στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Αιγύπτου, αποτέλεσαν ορόσημα για την περιοχή, καθώς η προοπτική εκμετάλλευσής τους δημιουργεί νέα δεδομένα για τα κράτη της περιοχής δεδομένης της εξάρτησης των κρατών από τις εισαγωγές ενεργειακών πόρων αλλά και των «εύθραυστων» οικονομιών τους (όπως είδαμε στο Πρώτο Κεφάλαιο). Η εκμετάλλευση, επομένως των κοιτασμάτων, καλύπτει τις ανάγκες των εσωτερικών αγορών (όπως συμβαίνει με την Αίγυπτο και το Ισραήλ) ενώ οι εξαγωγές πλεονασματικού αερίου βελτιώνουν τα οικονομικά δεδομένα.

Όμως, θα πρέπει να επενδυθούν σημαντικά κεφάλαια καθώς δεν υφίστανται σε όλα τα κράτη οι απαραίτητες υποδομές για την υγροποίηση και εξαγωγή του φυσικού αερίου.

Σε αυτό το πλαίσιο, φαίνεται ότι η Αίγυπτος πλεονεκτεί σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη, δεδομένων των δυο (2) σταθμών υγροποίησης στη Νταμιέτα και στο Ιντού. Επομένως και μετά την ανακάλυψη και την έναρξη της εκμετάλλευσης του κοιτάσματος «Zohr» οι εν λόγω σταθμοί ξεκίνησαν να επαναλειτουργούν με το βλέμμα στις εξαγωγές ενώ οι σταθμοί υγροποίησης φαντάζουν ως η πλέον πρακτική λύση για τα κοιτάσματα στις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες του Ισραήλ («Ταμάρ» και «Λεβιάθαν») και της Κύπρου («Αφροδίτη» και «Γλαύκος»).

Η κατασκευή και λειτουργία όμως αγωγού από το Ισραήλ προς την Αίγυπτο (όπως εξετάστηκε ως ενδεχόμενο στο παρόν κεφάλαιο) πιθανόν να είναι αμφίβολη εξ' αιτίας των αντιδράσεων που πιθανόν να προκύψουν λόγω Ισραηλινών εισαγωγών.

Από την άλλη πλευρά βεβαίως, και σε ότι αφορά τα κοιτάσματα «Αφροδίτη» και «Γλαύκος», η προσέγγιση της Κύπρου με την Αίγυπτο ενδεχομένως να αποτελεί εχέγγυο σταθερότητας για μια τέτοια επιλογή.

Μια άλλη επιλογή για το Ισραηλινό αέριο από το κοιτάσμα «Λεβιάθαν» θα ήταν η κατασκευή αγωγού που να συνδέει το Ισραήλ με την Τουρκία. Αυτό όμως σημαίνει ότι θα έπρεπε να περάσει από την Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κύπρου κάτι στο οποίο η Κύπρος αντιτίθεται ξεκάθαρα μη επιτρέποντας μια τέτοια διέλευση λόγω της συνεχιζόμενης κατοχής της Βόρειας Κύπρου και της μη λύσης του «Κυπριακού» (Ratner, 2016, σ.13).

Ζητήματα ασφάλειας, ανακύπτουν εν γένει στον έλεγχο των ενεργειακών πόρων του Ισραήλ εξ' αιτίας των Ισραηλο-Παλαιστινικών σχέσεων και εξ' της παρουσίας της Χαμάζ στη Γάζα.

Με βάση επομένως και όσα προ-αναφέρθηκαν, είναι εύλογο να θεωρηθεί πώς η συνεργασία μεταξύ της Κυπριακής και της Ισραηλινής κυβέρνησης για την από κοινού εξαγωγή του φυσικού αερίου που παράγεται στην ίδια ουσιαστικά θαλάσσια περιοχή κρίνεται πρακτικά ως η μόνη βιώσιμη λύση αξιοποιώντας τα συνδυασμένα μεγέθη των κοιτασμάτων Αφροδίτη, Tamar και Leviathan.

Σε ό,τι αφορά τις χερσαίες διαδρομές, όπως είδαμε, είναι σημαντικός ο ρόλος της Τουρκίας ως κόμβος, και ταυτόχρονα η εξάρτηση της Ελλάδας από την Τουρκία μέσω της οποίας διέρχονται οι αγωγοί που παραδίδουν φυσικό αέριο στην Ελλάδα.

Οι αυξανόμενες ενεργειακές ανάγκες της Τουρκίας σε συνδυασμό με την επεκτατική και αναθεωρητική πολιτική της στην περιοχή που εντείνονται απέναντι κυρίως στην Ελλάδα και την Κύπρο οδηγούν σε αποσταθεροποιητικές και εκβιαστικές (κάποιες φορές) ενέργειες της Τουρκίας έναντι των κοιτασμάτων που βρίσκονται στις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες τόσο της Κύπρου (απειλώντας με χρήση βίας) όσο και της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι προοπτικές συνεργασίας των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων

Οι ανακαλύψεις σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο μετά το 2009 αποτελούν ορόσημο, δημιουργώντας νέα δεδομένα στην ιστορικά παραχώδη περιοχή της θάλασσας της Λεβαντίνης. Με αυτό το δεδομένο, στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνηθεί κατά πόσο υφίστανται οι συνθήκες εκείνες κάτω από τις οποίες τα υπό εξέταση κράτη της Ανατολικής Μεσογείου δύνανται να συνεργαστούν και να εμβαθύνουν τη συνεργασία τους, προκειμένου να εκμεταλλευτούν του ενεργειακού πόρου της περιοχής.

Η αποτύπωση των θεμελιωδών μακρο-οικονομικών μεγεθών κατέδειξε ότι με εξαίρεση ενδεχομένως το Ισραήλ, οι οικονομίες των κρατών είναι «εύθραυστες» με σημαντικούς παράγοντες ανισορροπίας κατά περίπτωση. Σε όλα τα κράτη (με εξαίρεση πάντοτε το Ισραήλ) το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι διαχρονικά ελλειμματικό κάτι υποδηλώνει ζητήματα για το παραγωγικό μοντέλλο των κρατών, τη στρατηγική των εξαγωγών τους και εν τέλει και για την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών. Κατά συνέπεια, οι ανακαλύψεις αυτές θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν και ως «δώρο Θεού» ιδίως για κάποιες χώρες.

Όπως φάνηκε, ο τουρισμός αποτελεί στυλοβάτη των οικονομιών των υπό εξέταση κρατών με εξαίρεση το Ισραήλ και σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη την Τουρκία. Όμως, όπως αποδείχθηκε, ο τουρισμός δεν είναι επαρκής προκειμένου να εξασφαλίσει μια βιώσιμη ανάπτυξη των οικονομιών.

Επιπλέον, όγκος των εμπορικών συναλλαγών των κρατών της περιοχής μεταξύ τους αυξήθηκε σημαντικά κατά την υπό εξέταση περίοδο και ακόμη και πιο κλειστές οικονομίες, όπως της Αιγύπτου, παρουσίασαν εξωστρέφεια. Παρά τις κατά καιρούς διμερείς εντάσεις, τα κράτη διατηρούν εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους (με εξαίρεση τις περιπτώσεις Ισραήλ –

Λιβάνου, Ισραήλ - Συρίας, Κύπρου – Τουρκίας) αποτελώντας σε κάποιες περιπτώσεις και ιδιαίτερα σημαντικούς εμπορικούς εταίρους μεταξύ τους και διαμορφώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο σχέσεις αλληλεξάρτησης.

Ταυτόχρονα, και ενώ στο σύνολό της η επενδυτική δραστηριότητα μεταξύ των κρατών της περιοχής δεν χαρακτηρίζεται ως έντονη, κατάγράφονται διαχρονικά σημαντικές Άμεσες Ξένες Επενδύσεις της Ελλάδας στην Κύπρο αλλά και την Τουρκία, ενώ τα τελευταία χρόνια ενισχύεται – όπως διαπιστώθηκε – η επενδυτική δραστηριότητα της Ελλάδος και της Κύπρου με την Αίγυπτο αλλά και του Ισραήλ με την Τουρκία.

Θα μπορούσε, επομένως, εύλογα να θεωρηθεί ότι οι παραπάνω συνθήκες δημιουργούν το υπόβαθρο για την περεταίρω εμβάθυνση των σχέσεων των κρατών της περιοχής με σκοπό την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων. Πέραν των προϋποθέσεων και όπως παρουσιάστηκε και στο Πέμπτο Κεφάλαιο, η έλλειψη από τις περισσότερες χώρες των υποδομών για την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων φυσικού αερίου καθιστά την επιλογή /προοπτική της συνεργασίας μεταξύ των κρατών αναγκαϊότητα, δεδομένου ότι σε κάποιες περιπτώσεις η εγχώρια αγορά είναι μικρή (π.χ. περίπτωση Κύπρου) και κατά συνέπεια το πλεονάζον φυσικό αέριο θα πρέπει να διοχετευθεί / εξαχθεί. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να αποτελέσει την αγορά η οποία να απορροφήσει το αέριο της Ανατολικής Μεσογείου καθώς η Κύπρος και η Ελλάδα είναι μέλη της.

Χαρακτηριστική είναι και η περίπτωση της εκμετάλλευσης του κοιτάσματος «Λεβιάθαν», για την οποία προκρίθηκε η επιλογή της κατασκευής αγωγού προς την Αίγυπτο (η οποία διαθέτει τους σταθμούς υγροποίησης), μέσω μιας συμφωνίας που προβλέπει την παράδοση 85 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου για 15 χρόνια (Tagliapietra, 2020) και αποτελεί την πρώτη συμφωνία τέτοιου είδους μετά την ειρηνευτική συμφωνία Ισραήλ – Αιγύπτου του 1979.

Η ανακάλυψη του κοιτάσματος «Zohr» στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Αιγύπτου το 2015, όπως αναφέραμε και στο Κεφάλαιο 5, θεωρείται καταλύτης και είναι ιδιαίτερα σημαντική όχι μόνο για την Αίγυπτο (όπως εξηγήθηκε στο Πέμπτο Κεφάλαιο) αλλά και για ολόκληρη την περιοχή. Λαμβάνοντας υπόψιν τις ήδη υπάρχουσες υποδομές υγροποιημένου φυσικού αερίου στην Αίγυπτο, μαζί με το φυσικό αέριο των κοιτασμάτων

που γειτνιάζουν θα μπορούσε να δώσει ώθηση στις εξαγωγές του πλεονάζοντος φυσικού αερίου από τα κοιτάσματα τόσο της Κύπρου όσο και του Ισραήλ, παρέχοντας κατ' αυτόν τον τρόπο και δυνατότητες επιλογής της αγοράς αφού δεν θα περιορίζονται μόνον στην Ευρώπη.

Το 2018, η Αίγυπτος ανέλαβε την πρωτοβουλία να δημιουργηθεί μια πλατφόρμα πολιτικού διαλόγου για το Φυσικό Αέριο με στόχο την πλήρη ανάπτυξη του δυναμικού που υπάρχει στο φυσικό αέριο της περιοχής, με τη συνεργασία των προμηθευτών, καταναλωτών καθώς και των διαμετακομιστικών χωρών ώστε να αναπτυχθούν οι υποδομές εμπορίου του Φυσικού Αερίου τόσο στην περιοχή όσο και εκτός αυτής. Τον Οκτώβριο του 2018 στην Κρήτη διεξήχθη η τριμερής συνάντηση Ελλάδας, Κύπρου και Αιγύπτου όπου τέθηκαν οι βάσεις για την υλοποίηση μιας τέτοιας πρωτοβουλίας και τελικά το 2019, δημιουργήθηκε το Φορουμ για το Φυσικό Αέριο της Ανατολικής Μεσογείου (East Mediterranean Gas Forum – EMGF) με ιδρυτικά μέλη την Αίγυπτο, την Κύπρο, το Ισραήλ, την Ελλάδα, την Ιταλία, την Ιορδανία και την Παλαιστινιακή Αρχή ενώ στα κράτη – μέλη προστέθηκε και η Γαλλία (EMGF, 2019). Η προσπάθεια αυτή προσέλκυσε διεθνές ενδιαφέρον με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, την Παγκόσμια Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Ένωση να συμμετέχουν ως παρατηρητές. Παράλληλα επιχειρείται η εξάπλωσή του και σε κρατικές και ιδιωτικές εταιρείες ενέργειας (όπως η BP, η ENI, η Delek, η EDF, η ΔΕΠΑ, κλπ) αλλά και διεθνείς οικονομικούς και πιστωτικούς οργανισμούς στο πλαίσιο συμβουλευτικής επιτροπής. Είναι φανερό ότι ένας τέτοιος φορέας (που στοχεύει στην αναβαθμισή του σε οργανισμό) με τις τακτικές συναντήσεις των κρατών μελών έχει πολύ σημαντικό ρόλο πέραν του τομέα της ενέργειας καθώς – χωρίς αμφιβολία – συμβάλλει στην εξομάλυνση των περιφερειακών εντάσεων και επομένως στην περιφερειακή ειρήνη που είναι η πλέον σημαντική προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία της περιοχής.

Έκτός των παραπάνω η υλοποίηση του αγωγού EastMed προσέλκυσε το διεθνές ενδιαφέρον. Πρόκειται για τον αγωγό που διασυνδέει τα κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, μέσω της Κύπρου και της Ελλάδας και μέσω του Αγωγού ΠΟΣΕΙΔΩΝ στην Ιταλία και την υπόλοιπη ηπειρωτική Ευρώπη (ΔΕΠΑ Διεθνών Έργων, 2020). Σύμφωνα με το σχεδιασμό ο αγωγός θα έχει μήκος 1.900 χιλιόμετρα και αρχικά θα μεταφέρει 10 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα αερίου ετησίως με προϋπολογισμό 6,3 δισεκατομμύρια ΕΥΡΩ. Το 2020 η Ελλάδα, η Κύπρος και το Ισραήλ δεσμευτηκαν διακυβερνητικά για τη

στήριξη του έργου αυτού. Αν και το έργο είχε χαρακτηριστεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως έργο κοινού συμφέροντος – και άρα τύγχανε της χρηματοδότησης για τη μελέτη σκοπιμότητας – αυτό πλέον έχει αλλάξει στα πλαίσια Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019). Κατά συνέπεια δεν υφίσταται πλέον η εμφανής δημόσια στήριξη και άρα χρηματοδότηση και επομένως θα πρέπει να αποδειχθεί κατά πόσο ένα τέτοιο έργο είναι οικονομικά βιώσιμο ώστε να προσελκύσει το απαραίτητο κεφάλαιο, ενώ επιπλέον θα πρέπει να αποδειχθεί ότι είναι και ανταγωνιστικό έναντι άλλων διόδων μεταφοράς αερίου στην Ευρώπη (Υγροποιημένο Φυσικό Αέριο, κλπ).

Παράλληλα με τις παραπάνω συνεργατικές προσπάθειες, υφίστανται και σημαντικά διαχρονικά προβλήματα και εντάσεις στις σχέσεις κρατών και τις οριοθετήσεις των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών τους που αποτελούν τροχοπέδη στην πορεία αυτή.

Χαρακτηριστική στο πλαίσιο αυτό είναι η περίπτωση μεταξύ του Λιβάνου και του Ισραήλ, καθώς όπως είδαμε ενώ το Ισραήλ συνεχίζει να αναπτύσσει τα αποθέματα φυσικού αερίου, ο Λίβανος αμφισβητεί την κυριότητα της περιοχής κάτι που πιθανόν να αποτελέσει την αιτία έντασης μεταξύ τους, ενώ ο Λίβανος επικαλείται την αμφισβητούμενη αυτή περιοχή ως αιτία που ακόμη δεν έχει προχωρήσει στην διερεύνηση και ανάπτυξη των κοιτασμάτων του.

Από την ανάλυση αυτή δε θα μπορούσε να μείνει εκτός η Τουρκία, η οποία εύλογα μπορεί να θεωρηθεί «παίκτης – κλειδί» για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων. Η Τουρκία επιχειρεί να παίξει σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις και μάλιστα ηγετικό, προσπαθώντας να χρησιμοποιήσει το γεγονός ότι αποτελεί σημαντικό ενεργειακό κόμβο προς όφελος των γεωπολιτικών επιδιώξεων . Οι ερευνητικές δραστηριότητες της Τουρκίας στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κύπρου αλλά και της Ελλάδας (αν και έχουν χαρακτηριστεί παράνομες) συντείνουν σε αυτή την προσέγγιση καθώς ως πάγια προσέγγιση, αμφισβητούν ξεκάθαρα την κυριότητα των περιοχών. Την ίδια στιγμή, η Τουρκία ως σημαντικός ενεργειακός κόμβος, διεκδικεί να αποτελέσει το μοναδικό ενεργειακό διάδρομο προς την Ευρώπη. Αυτό όμως δε φαίνεται να ευδοκιμεί, όπως αποδείχθηκε και με την περίπτωση της εκμετάλλευσης του «Λεβιάθαν» από το Ισραήλ. Παρά το γεγονός ότι φάνταζε ως η πιο πρόσφορη οικονομικά λύση, το Ισραήλ δεν την επέλεξε, καθώς ήθελε να αποφύγει την εμπλοκή της Τουρκίας σε τέτοιας φύσης

μακρόπνοα έργα (Νικολάου, 2021). Την ίδια στιγμή όπως είδαμε και στο Πέμπτο Κεφάλαιο και η Κύπρος αντιτάχθηκε λόγω του ότι η Τουρκία συνεχίζει να κατέχει το Βόρειο τμήμα της. Παράλληλα η Τουρκία επιχειρεί να αποτρέψει την υλοποίηση του αγωγού East Med μέσω του παράνομου συμφώνου με τη Λιβύη.

Το ζήτημα της κατοχής της Κύπρου συνιστά επίσης τροχοπέδη. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η προοπτική εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων που βρέθηκαν στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κύπρου προσέλκυσε έντονο ενδιαφέρον από τις εταιρείες και μόνο στην εκκίνηση των διαπραγματεύσεων για την επίλυση του ζητήματος. Η Τουρκία εγείρει απαιτήσεις για τον προκαθορισμό των δικαιωμάτων και στις δύο κοινότητες της Νήσου, με την Κυπριακή Κυβέρνηση να αντιτείνει ότι και οι δύο κοινότητες θα επωφεληθούν αλλά μόνο με την προϋπόθεση συμφωνίας επανένωσης της Κύπρου.

Ένας επιπλέον αποσταθεροποιητικός παράγοντας είναι και η Συρία στην οποία ο εμφύλιος πόλεμος συνεχίζεται και επί της ουσίας η Συρία τελεί ως «κράτος υπό κατάρρευση». Δεν είναι καθόλου βέβαιη η διαμόρφωση της προσέγγισης της Συρίας μετά το πέρας του πολέμου και υπό ποιο καθεστώς.

Όλες οι παραπάνω περιπτώσεις που έχουν αφετηρία και ιστορικές αντιπαλότητες μεταξύ των κρατών είναι βέβαιο ότι υπονομεύουν την προοπτική συνεργασίας τους.

Υπό το πρίσμα της ρεαλιστικής προσέγγισης, τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες του συστήματος. Παρά την ύπαρξη αλληλεξάρτησης μέσω (κυρίως) των εμπορικών συναλλαγών, αλλά και παρά την αυξανόμενη επιρροή των διεθνών θεσμών, τα κράτη ανταγωνίζονται και στο οικονομικό πεδίο. Η επιβίωση ενός κράτους στη σύγχρονη εποχή εξαρτάται άμεσα από μια ισχυρή οικονομία.

Στο πρώτο Κεφάλαιο έγινε φανερό η άνιση κατανομή εισοδήματος μεταξύ των υπό εξέταση κρατών και η άνιση ανάπτυξη των κρατών της περιοχής, που συνιστούν αιτίες δημιουργίας εντάσεων.

Παράλληλα, το ΑΕΠ θεωρείται συντελεστής ισχύος, καθώς ο πλούτος που παράγεται και αποτυπώνεται και στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ επιδρά θετικά στη συνοχή ενός κράτους (Ευαγόρου, 2005). Ταυτόχρονα, το ελλειματικό (για τα περισσότερα κράτη) εμπορικό ισοζύγιο υποδηλώνει (όπως αναλύθηκε) την εξάρτηση από άλλες χώρες.

Σε αυτό το πλαίσιο μπορούν να εξηγηθούν οι ενέργειες των κρατών της περιοχής, (όπως αναφέρθηκαν προηγουμένως), οι οποίες υπονομεύουν τις προσπάθειες περεταίρω συνεργασίας και δημιουργούν συνθήκες έντασης, θέτοντας υπό αμφισβήτηση το κατά πόσο οι ενεργειακοί πόροι της περιοχής θα εισφέρουν στην ειρήνη.

Τα κράτη, επομένως, χαράσσουν τη δική τους στρατηγική που θα τους προσδώσει τη μεγαλύτερη δυνατή οικονομική ισχύ έναντι και των άλλων κρατών, η οποία στη σύγχρονη εποχή, είναι, αναμφίβολα, από τους σημαντικότερους συντελεστές ισχύος.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η επιλογή της στρατηγικής προκειμένου για την επίτευξη του στόχου, εν προκειμένω, της αναζήτησης της οικονομικής ισχύος είναι μια δυναμική διαδικασία δεδομένου του ευμεταβλητού των συνθηκών, των νέων ανακαλύψεων που προκύπτουν, των συμφερόντων που ευθυγραμμίζονται με άλλα κράτη και αποκλίνουν με άλλα. Είναι λοιπόν δυνατό η στρατηγική που εξυπηρετεί καλύτερα την επίτευξη του παραπάνω στόχου να είναι διαφορετική από εκείνη τη στρατηγική που είχε επιλεγεί σε προηγούμενη φάση κάτω από διαφορετικές συνθήκες (Ευαγόρου, 2015).

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, για μια ευρύτερη συνεργασία των κρατών της περιοχής και μάλιστα σε μακρόπνοα σχέδια υποδομών εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων θα πρέπει να ξεπεραστούν οι γεωπολιτικές εντάσεις και να αμβλυθούν οι παράγοντες (όπως παρουσιάστηκαν παραπάνω) που συντελούν στη δημιουργία των εντάσεων αυτών.

Η περίπτωση του κοιτάσματος «Zor» και η πρωτοφανής ταχύτητα με την οποία αξιοποιήθηκε, είναι πολύ σημαντικά και από αυτή τη σκοπιά, καθώς αποδεικνύεται ότι η ύπαρξη έτοιμης αγοράς και υποδομών από τη μία πλευρά, αλλά και η σταθερότητα (μετά την ταραγμένη περίοδο της «Αραβικής Άνοιξης») καθώς και η μη αμφιβήτηση της κυριότητας του κοιτάσματος από την άλλη, αποτελούν τις απαραίτητες εκείνες προϋποθέσεις για την αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων.

Με το ίδιο σκεπτικό μπορεί να προσεγγιστεί και η επιλογή του Ισραήλ να εκμεταλλευθεί το κοιτάσμα «Λεβιάθαν» προς την Αίγυπτο. Πέρα από την ύπραξη υποδομών και της σημαντικής αγοράς της Αιγύπτου, η προσέγγιση της Αιγύπτου με την Ελλάδα και την Κύπρο συμβάλλει στη σταθερότητα, ενώ παράλληλα η Αίγυπτος είναι μια ιδιαίτερα σημαντική

χώρα στον Αραβικό κόσμο κάτι το οποίο εύλογα μπορεί να θεωρηθεί ως επιπλέον παράγοντας αφαλείας για το Ισραήλ (Νικολάου, 2021).

Καταλήγοντας και δεδομένων όλων των παραπάνω, η συνεργασία των κρατών για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων και δη του φυσικού αερίου, ευνοείται εάν στηριχθεί στις υπάρχουσες υποδομές υδροποιημένου φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου. Πέρα των φανερών οικονομικών πλεονεκτημάτων, η επιλογή αυτή παρουσιάζει και εμπορικά πλεονεκτήματα στη λογική της ευελιξίας της αγοράς, πέραν της Ευρωπαϊκής λαμβάνοντας υπόψιν και του στόχους που έχουν τεθεί και τις δεσμεύσεις που έχουν αναληφθεί για τους υδρογονάνθρακες στην Ευρώπη.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, παρουσιάζεται ένα παράθυρο μοναδικής ευκαιρίας για τη συνεργασία των κρατών στο προβλέψιμο μέλλον αποφεύγοντας τις διαχρονικές εντάσεις στην περιοχή και κατά συνέπεια, μια τέτοια προοπτική θα ήταν ευχής έργο να μην μείνει ανεκμετάλλευτη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας VIII: Έσοδα από τον Τουρισμό των υπό εξέταση χωρών για την περίοδο 2004 – 2019

	ΚΥΠΡΟΣ			ΑΙΓΥΠΤΟΣ			ΕΛΛΑΔΑ			ΙΣΡΑΗΛ			ΛΙΒΑΝΟΣ			ΣΥΡΙΑ			ΤΟΥΡΚΙΑ		
	Εισροές (Δολάρια ΗΠΑ)	Εισροές % του συνόλου των εισαγωγών	Αριθμός Αφίξεων	Εισροές (Δολάρια ΗΠΑ)	Εισροές % του συνόλου των εισαγωγών	Αριθμός Αφίξεων	Εισροές (Δολάρια ΗΠΑ)	Εισροές % του συνόλου των εισαγωγών	Αριθμός Αφίξεων	Εισροές (Δολάρια ΗΠΑ)	Εισροές % του συνόλου των εισαγωγών	Αριθμός Αφίξεων	Εισροές (Δολάρια ΗΠΑ)	Εισροές % του συνόλου των εισαγωγών	Αριθμός Αφίξεων	Εισροές (Δολάρια ΗΠΑ)	Εισροές % του συνόλου των εισαγωγών	Αριθμός Αφίξεων	Εισροές (Δολάρια ΗΠΑ)	Εισροές % του συνόλου των εισαγωγών	Αριθμός Αφίξεων
2004	2552000000	34,4	2478000	6328000000	23,9	8104000	12815000000	26,2	14268000	2908000000	5,5	1505800	5931000000	50,1	1278000	1883000000	19,1	6334000	17517000
2005	2644000000	32,9	2657000	7206000000	23,5	8608000	13455000000	26,1	15938000	3750000000	6,5	1916000	5969000000	45,1	1140000	2035000000	17,7	5859000	2076000000	19,5	21125000
2006	2692007568	31,5	2629000	8133000000	22,2	9083000	14502000000	25,9	17284000	3736000000	5,9	1834000	5457000000	37,7	1063000	2113000000	16,0	5682000	19137000000	16,0	19820000
2007	3107000000	30,2	2671000	10327000000	23,3	11091000	15683000000	23,4	..	4325000000	6,0	2294000	5796000000	35,5	1017000	2972000000	19,0	5434000	21662000000	14,9	27215000
2008	3232000000	23,1	2631000	12104000000	22,1	12835000	17608000000	22,1	..	5401000000	6,5	3034000	6317000000	28,6	1333000	3176000000	16,1	6951000	26446000000	14,9	31138000
2009	2476000000	19,5	2370000	11757000000	26,4	12536000	16038000000	27,2	..	4937000000	7,1	2740000	7157000000	33,9	1844000	3781000000	24,1	7721000	26331000000	18,1	31760000
2010	2137000000	16,5	2450000	13633000000	27,9	14731000	13857000000	23,1	..	5638000000	6,9	3444000	8026000000	38,7	2168000	6308000000	32,2	10970000	26318000000	16,7	32997000
2011	2603000000	17,6	2626000	9333000000	19,8	9845000	16269000000	24,0	..	5886000000	6,4	3362000	6797000000	29,1	1655000	1816000000	..	6476000	30302000000	16,5	36769000
2012	2603000000	18,9	2635000	10823000000	22,3	11532000	14665000000	23,2	..	6183000000	6,7	3520000	7361000000	36,6	1366000	31566000000	15,4	37715000
2013	2930000000	20,0	2626000	6747000000	15,1	9464000	17433000000	23,9	20112000	6600000000	6,7	3540000	7032000000	35,2	1274000	37984000000	16,8	39861000
2014	2924000000	19,2	2558000	7979000000	16,9	9878000	19489000000	25,4	24272000	6616000000	6,6	3251000	6835000000	36,3	1355000	40028000000	17,0	41627000
2015	2525664307	18,2	2780000	6897000000	18,4	9328000	17547000000	28,0	26114000	6605000000	7,0	3109000	7087000000	36,4	1518000	35648000000	16,9	41114000
2016	2870000000	19,4	3286000	3306000000	9,8	5399000	16811000000	27,9	28071000	6616000000	6,9	3070000	7373000000	39,0	1688000	1043000	26505000000	13,3	30907000
2017	3274000000	19,3	3750000	8636000000	20,1	8292000	19139000000	27,3	30161000	7602000000	7,3	3863000	8086000000	42,7	1857000	1291000	31993000000	14,4	37970000
2018	3449000000	18,0	4024000	12704000000	24,6	11346000	21594000000	26,4	33072000	8048000000	7,2	4389000	8694000000	45,4	1964000	1802000	36791000000	15,5	46113000
2019	3245000000	16,7	4117000	14256000000	26,6	13026000	23003000000	28,3	34005000	8459000000	7,2	4905000	8717000000	47,9	1936000	2424000	41415000000	16,9	51747000
2020	663000000	3,5	..	4874000000	12,2	..	6193000000	10,5	7406000	2661000000	2,3	..	2369000000	27,0	13771000000	6,8	15971000

Πηγή: World Bank – World Development Indicators

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΕΠΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΡΓΩΝ, *Διασυνδετήριος Αγωγός Eastern Mediterranean Pipeline (EastMed)* διαθέσιμο στο <https://depa-int.gr/eastern-mediterranean-pipeline> [χ.χ.]

ΔΕΣΦΑ, *Εγκατάσταση ΥΦΑ*, διαθέσιμο στο <https://www.desfa.gr/national-natural-gas-system/lng-facility>, [χ/χ]

Ελληνική Διαχειριστική Εταιρεία Υδρογονανθράκων – ΕΔΕΥ, *Πρίνος Έψιλον*, διαθέσιμο στο https://www.greekhydrocarbons.gr/gr/PrinosEpsilon_gr.html [χ.χ.]

Ελληνική Διαχειριστική Εταιρεία Υδρογονανθράκων – ΕΔΕΥ *Περιοχή παραχώρησης Πρίνου*, διαθέσιμο στο https://www.greekhydrocarbons.gr/gr/PrinosEpsilon_gr.html [χ.χ.]

Energean (2019), *Energean: στην παραγωγή το τρίτο κοίτασμα πετρελαίου στην ιστορία της Ελλάδας*, 8 Απριλίου 2019. Διαθέσιμο στο: <https://www.energean.com/media/3183/20190408-%CE%B4%CF%84-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE-%CE%B5%CF%88%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CE%BD.pdf>

ENERGIA.gr (2019), *Η Αίγυπτος Αυξάνει τις Εξαγωγές LNG στο 1 δισ. Κυβικά Πόδια ημερησίως*, 12 Νοεμβρίου 2019. Διαθέσιμο στο: <https://www.energia.gr/article/161394/h-aigyptos-ayxanei-tis-exagoges-lng-sto1-dis-kyvika-podia-hmerhsios>

Ευαγόρου, Ε. (2005). «*Η Θέση του Κράτους Σήμερα στην Παγκοσμιοποιημένη Οικονομία: Μια Θεωρητική Επανατοποθέτηση στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Πολιτικής Οικονομίας*», στα Πρακτικά του Β' Πανελληνίου Συνεδρίου Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας του Ινστιτούτου Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων (ΙΔΟΣ): *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία και οι Νέες Προκλήσεις για την Ανάπτυξη*, Αθήνα, 2005: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019) *Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία*, Βρυξέλλες, 11 Δεκεμβρίου 2019 [Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία \(europa.eu\)](https://europa.eu)

IENE – Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (2019), Ο Ελληνικός Ενεργειακός Τομέας – Ετήσια Έκθεση 2019, Φεβρουάριος 2019

Λυγερός, Στ. και Μελάς, Κ. (2013) *Μετά τον Ερντογάν τι*; Αθήνα: Εκδόσεις Παττάκη

Nafteporiki.gr (2018) Κοινό τόπο για το κοιτάσμα Αφροδίτη αναζητούν Κύπρος και Ισραήλ, 7 Μαΐου 2018

<https://m.nafteporiki.gr/story/1347842/koino-topo-gia-to-koitasma-afroditi-anazitoun-kypros-kai-israil>

Νικολάου, Κ. «Η Β΄ Φάση Ανάπτυξης του κοιτάσματος “ΛΕΒΙΑΘΑΝ” στο Ισραήλ και οι Γεωπολιτικές Επιπτώσεις!», *energypress*, 16 Μαρτίου 2021. Διαθέσιμο στο:

[Η Β΄ Φάση Ανάπτυξης του κοιτάσματος “ΛΕΒΙΑΘΑΝ” στο Ισραήλ και οι Γεωπολιτικές Επιπτώσεις! \(energypress.gr\)](https://www.energypress.gr/2021/03/16/h-b-fasi-anaptyxis-tou-koitasma-to-leviathan-sto-israhl-kai-oi-geopolitikes-epiptoseis/)

Νικολάου, Κ. «Έρευνες υδρογονανθράκων στην Κύπρο: Μετά το “Γλαύκο” και μετά τις τελευταίες εξελίξεις τι;», *energypress*, 16 Μαΐου 2019. Διαθέσιμο στο:

[Έρευνες υδρογονανθράκων στην Κύπρο: Μετά τον “Γλαύκο” και μετά τις τελευταίες εξελίξεις τι; \(energypress.gr\)](https://www.energypress.gr/2019/05/16/erevnes-udrogonantrakon-stin-kypro-meta-to-glauko-kai-meta-tis-teleutai-es-elixis-ti/)

Ρουκανάς, Σπ. και Σκλιάς, Π.(2014) *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000 – 2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*, Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη

Σταμπολής, Κ. «Η Τουρκία Ελέγχει το 70% της Ροής Φυσικού Αερίου προς την Ελλάδα», *Energia.gr*, 2 Αυγούστου 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.energia.gr/article/180002/h-toyrkia-eleghei-to-70-ths-rohs-fysikoy-aerioy-pros-thn-ellada>

ΣΚΑΪ (2021), Κύπρος: Προχωρά η συνεργασία με ExxonMobil- Οι εκτιμήσεις για το κοιτάσμα Γλαύκος και τις γεωτρήσεις, 22 Οκτωβρίου 2021.

<https://www.skai.gr/news/world/kypros-proxora-i-synergasia-me-exxonmobil-ektimiseis-gia-koitasma-glaukos-kai-geotriseis>

Πλατιάς Αθανάσιος, (1999). *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη*, Αθήνα: Εκδόσεις Εστία.

Τσιμπούκης, Γ. «Το Κυπριακό κοίτασμα Αφροδίτη πολύ μεγαλύτερο από την αρχική εκτίμηση», *ViaDiplomacy*, 19 Νοεμβρίου 2014. Διαθέσιμο στο: [Το Κυπριακό κοίτασμα Αφροδίτη πολύ μεγαλύτερο από την αρχική εκτίμηση » Via Diplomacy](#)

Beblawi, H., and Luciani, G. (Eds.). (1987), *The Rentier State*, London: Routledge.

Dabrowski, M. and De Wulf, L. (2013), *Economic Development, Trade and Investment in Southern and Eastern Mediterranean Countries: An Agenda towards a Sustainable Transition*”, MedPro, Policy Paper No4, 22 February 2013

<http://www.medpro-foresight.eu/system/files/MEDPRO%20Rep%20No%204%20WP5%20Dabrowski%20and%20De%20Wulf.pdf>

Dokos, Ath. (Ed.) (2016), “The Eastern Mediterranean in 2020: Possible Scenarios and Policy Recommendations”, *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy – ELIAMEP*, April 2016

<https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2016/04/%CE%9D%CE%BF-26-The-Eastern-Mediterranean-in-20201.pdf>

East Mediterranean Gas Forum – EMGF, *1st EMGF Ministerial Meeting – January 14th, 2019*, Cairo, Egypt

https://emgf.org/gva_event/1st-emgf-ministerial-meeting-january-14th-2019-cairo-egypt/ [n.d.]

ENI (2015), *Eni discovers a supergiant gas field in the Egyptian offshore, the largest ever found in the Mediterranean Sea*, 30 August 2015

<https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2015/08/eni-discovers-a-supergiant-gas-field-in-the-egyptian-offshore-the-largest-ever-found-in-the-mediterranean-sea.html>

Giannakopoulos, A. (Ed.) (2016), *Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift towards Peace or Conflict?*, Research Paper No8, Tel Aviv: The S. Daniel Abraham Center for International and Regional Studies

Gilpin, R. (2002), *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία: Η Διεθνής Οικονομική Τάξη*, 6^η, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα

Hanappi, H. (Ed.) (2015), *South-East Europe in Evolution*, New York: Routledge

International Energy Agency (iea), Key Energy Statistics 2019. Τελευταία Πρόσβαση 25 Φεβρουαρίου 2022

- a. <https://www.iea.org/countries/egypt>
- b. <https://www.iea.org/countries/greece>
- c. <https://www.iea.org/countries/israel>
- d. <https://www.iea.org/countries/cyprus>
- e. <https://www.iea.org/countries/lebanon>
- f. <https://www.iea.org/countries/syria>
- g. [Turkey - Countries & Regions - IEA](#)

International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS)) – Table 1. Table 1-i: Inward Direct Investment Positions, as of end-2020 και Table 1-o: Outward Direct Investment Positions, as of end-2020. Τελευταία πρόσβαση: 18 Μαρτίου 2022. <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61227424>

International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS) – Table 3. Table 3-i: Inward Direct Investment Positions as Reported by Egypt, Arab Rep. of and Outward Direct Investment Positions as Reported by Counterpart Economy as of end-2020 και Table 3-o: Outward Direct Investment Positions as Reported by Egypt, Arab Rep. of and Inward Direct Investment Positions as Reported by Counterpart Economy as of end-2020. Τελευταία Πρόσβαση 21 Μαρτίου 2022. <https://data.imf.org/regular.aspx?key=60564262>

International Monetary Fund, Coordinated Direct Investment Survey (CDIS) – Table 3. Table 3-i: Inward Direct Investment Positions as Reported by Syrian Arab Rep. and Outward Direct Investment Positions as Reported by Counterpart Economy as of end-2020 και Table 3-o: Outward Direct Investment Positions as Reported by Syrian Arab Rep. and Inward Direct Investment Positions as Reported by Counterpart Economy as of end-2020. Τελευταία Πρόσβαση 21 Μαρτίου 2022. <https://data.imf.org/regular.aspx?key=60564262>

International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017. Τελευταία πρόσβαση 18 Μαΐου 2018. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2017/April>

International Trade in Goods and Services based on UN Comtrade data Developed by the Department for International Trade and the Department for Business, Energy and Industrial Strategy in the UK. Τελευταία πρόσβαση, 22 Μαρτίου 2022

- a. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=196&type=C&year=2020&flow=2>
- b. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=792&type=C&year=2020&flow=2>
- c. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=300&type=C&year=2020&flow=2>
- d. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=760&type=C&year=2020&flow=2>
- e. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=422&type=C&year=2020&flow=2>
- f. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=818&partner=376&type=C&year=2020&flow=2>
- g. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=376&type=C&year=2020&flow=2>
- h. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=818&type=C&year=2020&flow=2>
- i. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=792&type=C&year=2020&flow=2>

- j. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=760&type=C&year=2020&flow=2>
- k. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=196&type=C&year=2020&flow=2>
- l. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=300&partner=422&type=C&year=2020&flow=2>
- m. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=376&partner=818&type=C&year=2020&flow=2>
- n. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=376&partner=196&type=C&year=2020&flow=2>
- o. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=376&partner=300&type=C&year=2020&flow=2>
- p. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=376&partner=792&type=C&year=2020&flow=2>
- q. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=376&partner=760&type=C&year=2013&flow=2>
- r. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=376&partner=422&type=C&year=2013&flow=2>
- s. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=422&type=C&year=2020&flow=2>

- t. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=300&type=C&year=2020&flow=2>
- u. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=792&type=C&year=2020&flow=2>
- v. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=760&type=C&year=2020&flow=2>
- w. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=818&type=C&year=2020&flow=2>
- x. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=196&partner=376&type=C&year=2020&flow=2>
- y. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=376&type=C&year=2020&flow=2>
- z. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=760&type=C&year=2020&flow=2>
- aa. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=196&type=C&year=2020&flow=2>
- bb. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=792&type=C&year=2020&flow=2>
- cc. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=300&type=C&year=2020&flow=2>

- dd. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=422&partner=818&type=C&year=2020&flow=2>
- ee. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=760&partner=818&type=C&year=2010&flow=2>
- ff. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=760&partner=792&type=C&year=2010&flow=2>
- gg. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=760&partner=196&type=C&year=2010&flow=2>
- hh. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=760&partner=300&type=C&year=2010&flow=2>
- ii. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=760&partner=422&type=C&year=2010&flow=2>
- jj. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=760&partner=376&type=C&year=2010&flow=2>
- kk. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=818&type=C&year=2020&flow=2>
- ll. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=300&type=C&year=2020&flow=2>
- mm. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=196&type=C&year=2020&flow=2>

- nn. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=376&type=C&year=2020&flow=2>
- oo. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=422&type=C&year=2020&flow=2>
- pp. <https://dit-trade-vis.azurewebsites.net/?reporter=792&partner=760&type=C&year=2020&flow=2>

Keohane, R. and Nye, J. (1977), *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little Brown.

Litsas, S. and Tzaimpiris, A. (Ed.) (2015) *The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Politics and Power*, New York: Routledge

Ratner, M (2016), "Natural Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean", *Congressional Research Service*, 15 August 2016

<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R44591/8>

Tagliapietra, S (2020), "Eastern Mediterranean Gas: What prospects for the New Decade?", *Bruegel*, 25 February 2020 <https://www.bruegel.org/2020/02/eastern-mediterranean-gas-what-prospects-for-the-new-decade/>

Tagliapietra, S. (2017), *Energy Relations in the Euro – Mediterranean – A Political Economy Perspective*, London: Palgrave – Macmillan

Tagliapietra, S. (2017), "The political economy of Middle East and North Africa oil exporters in times of global decarbonization", *Bruegel*, Working Paper, Issue 5

https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2017/04/WP-2017_05.pdf

US Energy Information Administration – eia (2017), *Country Analysis Brief: Turkey*, last update 2 February 2017

https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Turkey/turkey.pdf

US Energy Information Administration – eia (2016), *Analysis – Israel*, July 2016

<https://www.eia.gov/international/analysis/country/ISR>

US Energy Information Administration – eia (2015), *Syria International energy data and analysis* Last Updated: 24 June 2015

https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Syria/syria.pdf

World Bank, Data Bank, World Development Indicators (WDI). Τελευταία Πρόσβαση 15

Φεβρουαρίου 2022. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>